

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

На правах рукопису

КАРАНЕВИЧ МАР'ЯНА ІГОРІВНА

УДК 81'255.4+165.741

**ПРАГМАТИЧНО ЗУМОВЛЕНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛО-
УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

Спеціальність 10.02.16 – перекладознавство

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
КАРАБАН В'ЯЧЕСЛАВ ІВАНОВИЧ
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2013

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПРАГМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ ЯК АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	12
1.1. Термін “прагматика” та поняття прагматики перекладу	12
1.2. Прагматика перекладу в різних комунікативних теоріях.....	23
1.3. Позамовні чинники у прагматиці перекладу.....	27
1.4. Прагматика перекладу художнього твору.....	34
1.5. Прагматична адаптація і адекватність перекладу.....	41
1.6. Методологічні засади дослідження прагматики перекладу.....	50
Висновки до розділу 1.....	54
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЧНО ЗУМОВЛЕНІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ	56
2.1. Причини та особливості використання прагматично зумовленої генералізації.....	57
2.2. Прагматично зумовлена конкретизація	77
2.3. Прагматично зумовлена лексична заміна.....	80
2.4. Компенсація як прагматично зумовлена лексико-семантична трансформація.....	89
2.5. Диференціація значення.....	100
2.6. Логічний розвиток поняття.....	104
2.7. Прагматичні узуально зумовлені лексико-семантичні трансформації.....	106
Висновки до розділу 2.....	111
РОЗДІЛ 3. ПРАГМАТИЧНО ЗУМОВЛЕНІ ГРАМАТИЧНІ ТА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ	114
3.1. Прагматично зумовлені граматичні заміни.....	116
3.1.1. Прагматично зумовлена зміна роду та числа.....	116

3.1.2. Прагматично зумовлена зміна частин мови.....	118
3.1.3. Прагматично зумовлена зміна порядку слів.....	121
3.1.4. Прагматично зумовлена зміна типу та структури речення.....	123
3.2. Прагматично зумовлене додавання.....	126
3.2.1. Додавання загального елемента.....	128
3.2.2. Експлікація значення через додавання пояснення.....	137
3.2.3. Інші випадки застосування прагматично зумовленого додавання.....	142
3.3. Прагматично зумовлене вилучення.....	144
3.4. Прагматично зумовлена граматична компенсація.....	150
3.5. Прагматично зумовлений описовий переклад.....	154
3.6. Прагматично зумовлений антонімічний переклад.....	158
3.7. Прийом цілісного перетворення як спосіб прагматичної адаптації тексту перекладу.....	161
3.8. Особливості відтворення у перекладі непрямих мовленневих актів.....	170
Висновки до розділу 3.....	175
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	211
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	212

ВСТУП

Із розвитком перекладознавства зростають вимоги до якості перекладу. Саме тому перекладознавці все частіше наголошують на тому, що врахування лише особливостей англійської та української мовних систем є недостатнім для забезпечення високоякісних результатів роботи перекладача. Кваліфікований переклад вимагає досягнення прагматичної рівноцінності вихідного та цільового текстів.

Аналітичний огляд наукового доробку з проблеми вивчення прагматики перекладу уможливив виокремлення різних рівнів її дослідження. Так, особливості відтворення прагматичного потенціалу окремих мовних одиниць у перекладі досліджували такі науковці, як І.О. Алексєєва [4], С.Г. Ахметова [12], С.О. Сасіна [157], О.М. Соколов [168], М.А. Тонян [176]. Такі дослідники, як Л.О. Дубко та О.Г. Федорова [56], В.І. Карабан та Дж. Мейс [72] присвятили свої розвідки способам передачі прагматики мовленнєвих актів у перекладі. У свою чергу, О.Г. Волков [34], В.В. Демецька [44] та С.В. Радецька [147] досліджували специфіку перекладу прагматекстів. Серед зарубіжних науковців, які аналізували прагматичний аспект перекладу, слід назвати М. Бейкер [200], А. Нойберта [260], П. Ньюмарка [262] та Р. Штольце [275]. Однак, проблема відтворення прагматичного потенціалу художнього твору в перекладі ще не отримала належної уваги науковців. Це неприпустимо з огляду на те, що художні твори є надбанням не окремого народу, а світової культури. Тому читачеві перекладу необхідно забезпечити такі ж передумови для сприйняття і розуміння тексту, які автор оригіналу передбачив для реципієнтів першотвору. І, хоча художній твір не відносять до прагматекстів, слід зважати на те, що кожне висловлювання містить у собі певний прагматичний потенціал, який актуалізується під впливом мовного та ситуативного контекстів, фонових знань реципієнтів, їх культури та менталітету. Відповідно, прагматичний ефект від одного і того ж висловлювання на носіїв різних мов і представників різних культур може відрізнятись. Тому, щоб максимально наблизити передумови для інтерпретації художнього твору

англомовними та україномовними читачами, перекладачеві доводиться застосовувати прагматично зумовлені трансформації. При цьому, щоб адекватно відтворити прагматичне ціле оригіналу в перекладі, слід зважати на те, що прагматика художнього твору формується через поєднання прагматичних значень, які містяться у комунікації персонажів і в авторському мовленні.

Актуальність дисертації визначається сучасною тенденцією перекладознавчих студій до системного вивчення прагматичного аспекту перекладу, зокрема, до шляхів відтворення прагматики англомовного художнього твору в українському перекладі на рівні окремих мовних одиниць, висловлювань і тексту. Актуальність теми дослідження зумовлена також відсутністю у вітчизняному та зарубіжному перекладознавстві класифікації прагматично зумовлених трансформацій, що уможливають прагматичну адаптацію художнього твору, забезпечуючи рівноцінний комунікативний ефект оригіналу та вторинного тексту.

Гіпотеза дослідження полягає у наступному: застосування прагматично зумовлених трансформацій у перекладі спричинене 1) лінгвістичними чинниками, оскільки прагматичне значення може бути виражене лексично чи граматично, а в лексичній і граматичній сфері англійської та української мов існує деяка невідповідність. Застосування перекладацьких трансформацій може бути спричинене тематичною та ситуаційною стереотипізацією англійського та українського мовлення; 2) антропоцентричними чинниками, тобто необхідністю врахування особливостей учасників комунікації та увагою перекладознавців до проблеми дотримання ввічливості.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за № 06 БФ 044-01 «Розвиток і взаємодія мов та літератур в умовах глобалізації», затвердженій Міністерством освіти і науки України.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу прагматично зумовлених лексико-семантичних, лексико-граматичних і граматичних трансформацій в українських перекладах

англомовних художніх творів. Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань:**

1. уточнити дефініцію терміна “прагматика” та поняття прагматики перекладу вітчизняними та зарубіжними науковцями;
2. визначити позамовні чинники у прагматиці перекладу;
3. описати прагматичний потенціал художнього твору;
4. окреслити розуміння прагматичної адаптації та адекватності перекладу;
5. розглянути методологічні засади дослідження прагматики перекладу;
6. встановити причини та особливості застосування прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій в англо-українському художньому перекладі;
7. проаналізувати виявлені прагматично зумовлені граматичні та лексико-граматичні трансформації в українському перекладі англомовних художніх творів;
8. встановити кількісне співвідношення трансформацій, що використовуються перекладачами з метою адекватного відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі.

Об'єктом дослідження є речення вихідного тексту та їх цільові відповідники, перекладені із застосуванням прагматично зумовлених трансформацій загальною кількістю 2000 пар.

Предметом вивчення є різноманітні характеристики прагматично зумовлених лексико-граматичних, граматичних та лексико-семантичних трансформацій в українському перекладі англомовних художніх творів, у тому числі їх сутність, типи, види, умови та причини застосування.

Матеріалом дослідження слугували англомовні художні тексти та їх переклади, виконані такими перекладачами, як І. Андрусак [312], А. Вовченко [317], В. Горбатько [319; 320], Р. Доценко [306; 307; 320], А. Євса [323], В. Корнієнко [313], Н. Косенко [304], Ю. Лісняк [311; 314; 320], О. Логвиненко [321], О. Мокровольський [324], В. Морозов [310], К. Плугатир [305], В. Прокопчук та Л. Солонько [315], М. Рябова [309], О. Сенюк [322], В. Чернишенко [308] та Т.О. Шевченко [318]. Для забезпечення комплексності дослідження до уваги бралися художні тексти різних жанрів, націлених на

аудиторію різного віку, переклади яких здійснювалися у часовий період з другої половини 70-х років ХХ століття до сьогодні. Загалом, опрацьовано приблизно по 4600 сторінок вихідних та цільових текстів.

Методологічну основу дисертації, що зумовлена специфікою об'єкта дослідження, його цілями та завданнями, складає комплексний міждисциплінарний підхід до аналізу художніх творів, що передбачає розгляд мовних одиниць у тісному зв'язку з методами мовознавчого перекладознавства.

Для початку, зазначимо **загальнонаукову методологічну базу дослідження**. Йдеться про *гіпотетико-дедуктивний метод*, у зв'язку з висуненням гіпотези щодо причин застосування прагматично зумовлених трансформацій; *описовий метод* для оформлення та узагальнення своїх спостережень над зібраним фактичним матеріалом; *метод суцільної вибірки* використовувався для виявлення прагматично зумовлених трансформацій під час співставлення оригінальних художніх текстів та їх перекладів; *метод кількісних підрахунків*, що дозволив порівняти частотність застосування перекладачами різних видів прагматично зумовлених трансформацій для здійснення прагматичної адаптації художнього твору.

Окрім того, досягнення поставленої мети уможлиблює застосування таких **загальнолінгвістичних методів дослідження** як *порівняльний аналіз форми та змісту* вихідного та цільового текстів і *метод лінгвістичного спостереження та аналізу* для виявлення лінгвокультурологічних ознак художніх текстів, що є важливими складовими їх прагматичного потенціалу, та встановлення зв'язку між ними та історією, релігією, матеріальними і духовними цінностями народу.

Щодо **спеціальних методів дослідження**, то, з огляду на тему дисертації, основним методом нашої наукової розвідки є *прагматичний аналіз* художніх творів, який уможлиблює оцінку адекватності відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі. Цьому сприяє *компонентний аналіз* смислової структури лексичних одиниць першотвору і перекладу та *структурний аналіз*, що забезпечує аналіз художнього твору як цілісної системи, прагматичний потенціал якої утворює сукупність прагматичних значень її окремих компонентів. Для

вирішення поставлених завдань використовується також *аналіз суміжних пар* для дослідження закономірностей вживання учасниками англomовного та українськомовного діалогу типових послідовностей реплік.

Особливої ваги для нашої розвідки набуває *дискурс-аналіз*, який передбачає врахування соціального, психологічного та культурного контексту художнього тексту. При цьому, з огляду на те, що ми розглядаємо контекст як один із чинників, які впливають на вибір перекладачем способу прагматичної адаптації художнього твору, важливим для дослідження є *контекстуальний аналіз*. Для аналізу і порівняння прагматичного потенціалу англomовних художніх творів та їх українськомовних перекладів було застосовано *інтеннт-аналіз*, що забезпечує виявлення намірів учасників спілкування (комунікація персонажів, автора та читача художнього твору) за особливостями їх мовлення та комунікативної поведінки і виявлення непрямих мовленнєвих актів, прихованих смислів, наявних в оригіналі, з метою встановлення способів їх рівноцінної передачі у цільовому тексті.

Приєм *трансформаційного аналізу* уможлиблює виявлення особливостей, типів і видів прагматично зумовлених лексико-семантичних, лексико-граматичних та граматичних трансформацій в англо-українському художньому перекладі.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше в українському перекладознавстві здійснено комплексний зіставний аналіз прагматичного потенціалу оригінальних англomовних художніх творів та їх українських перекладів; виявлено способи прагматичної адаптації вихідних художніх текстів, зокрема прагматично зумовлені трансформації, що уможливають відтворення прагматичного цілого оригінального художнього твору через збереження у перекладі прагматики його окремих складових, мовних одиниць та висловлювань, на граматичному і лексичному рівнях; розроблено класифікацію прагматично зумовлених трансформацій та окреслено умови їх застосування; запропоновано визначення понять “прагматично зумовлена трансформація”, “прагматично зумовлена лексико-семантична трансформація”, “прагматично зумовлена граматична трансформація”, “прагматично зумовлена

лексико-граматична трансформація”.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що її результати можуть бути використані в подальших дослідженнях прагматичного аспекту перекладу, в теоретичних розробках проблематики перекладознавчої компаративістики та універсальної прагматики. Дисертаційне дослідження обґрунтовує можливі та доцільні способи збереження прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі. Аналіз типів прагматично зумовлених трансформацій допомагає оцінити адекватність українських перекладів англомовних художніх творів.

Практична цінність дослідження визначається можливістю використання його результатів для розробки та викладання нормативних курсів вступу до перекладознавства, з теорії і практики перекладу, спеціальних курсів з трансформаційного аспекту перекладу та прагматики перекладу, з основ міжкультурної комунікації та у підготовці відповідних посібників та підручників. Вони можуть бути корисними перекладачам-практикам, які працюють у галузі художнього перекладу.

Положення, що виносяться на захист:

1. Прагматично зумовлена трансформація – це лексико-семантичне, лексико-граматичне чи граматичне перетворення, що спричинене домінантною прагматичною настановою перекладача максимально повно донести до читача перекладу зміст та прагматичну спрямованість вихідного тексту, враховуючи мовні та культурні особливості вторинних реципієнтів. Результатом такого перетворення є функціонально рівноцінне оригінальному перекладене висловлювання.
2. Позамовними чинниками у прагматиці перекладу є особливості світосприйняття, розбіжності в ідейно-естетичних поглядах, соціокультурні відмінності та різниця у фонових знаннях автора першотвору, перекладача, читачів оригіналу та перекладу, вік ймовірних реципієнтів перекладу, сучасні тенденції дотримання ввічливості та політкоректності. Водночас, до мовних чинників, які спричиняють застосування прагматично зумовлених перекладацьких трансформацій,

слід віднести різницю мовних картин світу носіїв вихідної та цільової мов, що відображено у відмінності узусів, ситуативній і тематичній стереотипізації англійського та українського мовлення.

3. Відтворення прагматичного потенціалу художнього тексту в перекладі відбувається на двох рівнях: 1) прагматично адекватна передача авторського мовлення; 2) прагматично адекватне відтворення мовлення персонажів. Для цього необхідно виявити та проаналізувати прагматичні елементи, які містяться в авторському і персонажному мовленні, після чого віднайти у цільовій мові одиниці з рівноцінним прагматичним значенням.
4. Адекватність перекладу досягається шляхом адаптації через застосування прагматично зумовлених лексико-семантичних, граматичних і лексико-граматичних трансформацій, що уможливають 1) нейтралізацію відмінності лінгвоетнокультурної комунікативної ситуації. Доречність застосування трансформацій у цьому випадку залежить від комунікативного фокусу висловлювання; 2) врахування відмінності в узусі вихідної і цільової мов, адже для максимальної близькості комунікативного ефекту оригіналу та вторинного тексту перекладачеві необхідно відтворити дотримання чи недотримання комунікантами мовних та мовленнєвих норм.
5. Прагматично зумовлена лексико-семантична трансформація – це такий вид перекладацького перетворення, внаслідок якого досягається рівноцінний комунікативний ефект висловлювання, що має відмінний лексичний склад у вихідній та цільовій мовах.
6. Прагматично зумовлена граматична трансформація – це таке перекладацьке перетворення, коли рівноцінний комунікативний ефект вихідного і цільового висловлювання досягається через зміну граматичних характеристик слова, словосполучення чи речення.
7. Прагматично зумовлена лексико-граматична трансформація – це зміни лексичних і граматичних характеристик вихідного висловлювання, що уможливають забезпечення функціонально та прагматично рівноцінного

оригінальному перекладеного повідомлення.

8. Порівняння кількісних показників використання прагматично зумовлених трансформацій у художньому перекладі дозволило встановити, що найчастотнішими з них є додавання (26%), генералізація (20%) та граматична заміна (11%).

Апробація результатів дисертації. Положення дисертації апробовані на засіданнях кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та восьми міжнародних конференціях. Викладені у дисертації результати дослідження оприлюднено на XVIII Міжнародній науковій конференції “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго (Київ, 2009), Міжнародній науковій конференції “Мова як світ світів. Поетика і граматики” (Київ, 2010), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2010), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах” (Львів, 2010), V Міжнародній науково-практичній конференції “Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах” (Львів, 2012), VI Міжнародній науково-практичній конференції “Міжкультурна комунікація: мова-культура-особистість” (Острог, 2012), III Міжнародній науково-практичній конференції «Язык и культура» (Новосибірськ, 2012), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес» (Тернопіль, 2013).

Публікації. Результати дисертаційної роботи знайшли відображення у семи вітчизняних та одній зарубіжній публікації у провідних фахових виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної наукової літератури та переліку матеріалів дослідження. Загальний обсяг роботи складає 215 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 183 сторінках. Список використаних джерел налічує 341 позицію, із них латиницею – 127.

РОЗДІЛ 1

ПРАГМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ ЯК АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Термін “прагматика” та поняття прагматики перекладу

Вперше визначення прагматики запропоновував Ч. Морріс, який розглядав її як науку, що досліджує зв'язок між знаком та людиною [256, с. 217]. Такі дослідники як Л.С. Бархударов [15, с. 107], Ю.С. Степанов [170, с. 332], І.П. Сусов [173, с. 24] та Ю.Д. Апресян [9, с. 8] дещо уточнили особливості цього поняття. Власні погляди з приводу трактування терміна «прагматика» у своїх розвідках обґрунтовували такі зарубіжні науковці, як М. Даскал [210, с. 12], Дж. Л. Мей [252, с. 5], Дж. Н. Ліч [241, с. 124], С. Левінсон [243, с. 76], Дж. Юл [288, с. 3; 289, с. 112], Р. С. Столнейкер [171, с. 429] та Дж. М. Грін [222, с. 1]. На основі проведеного аналізу дефініцій “прагматики”, ми умовно виокремили у ній три складові:

1. **Мета повідомлення.** Будь-яке висловлювання продукується з метою отримати певний комунікативний ефект [94, с. 135]. У художньому тексті йде мова про два типи комунікативних ефектів: 1. у мовленні персонажів; 2. в авторському мовленні. При цьому адресант висловлювання може мати на меті вплив на світогляд адресата [109, с. 272], на поведінку [53, с. 140; 173, с. 14], на його мисленнєву діяльність та емоції [149, с. 185] чи систему цінностей [19, с. 10]. Тому, якщо автор оригіналу інформує чи розважає, то переклад повинний виконувати таку ж функцію і в тому ж стилі, який притаманний першотвору [232, с. 4]. Інформація, яка є будівельним матеріалом смислу повідомлення, пропонується реципієнту в тій частині, в якій вона відповідає комунікативній меті [118, с. 156]. Так, Т. Р. Кияк розглядає літературний твір як цілісну систему мовних елементів, що структурно укладені у висловлюванні у відповідності до прагматичних намірів автора [87, с. 476].

Зважаючи на те, що домінантною функцією художнього твору є естетичний

вплив [95, с. 220; 110, с. 1223; 159, с. 145], то, як зауважує В.Л. Лисенко, його прагматичність естетично зумовлена [110, с. 1223]. Кінцевою прагматичною функцією художнього тексту при цьому вважають залучення читача до системи авторських естетичних цінностей, переконання в правильності його позиції [18, с. 152].

2. Відбір мовних одиниць. Слід наголосити важливість врахування на цьому етапі як мовних, так і позамовних чинників, адже, на думку Л.С. Бархударова, поняття прагматики охоплює все, що пов'язане з різним ступенем розуміння тексту та особливостями трактування учасниками комунікативного акту знаків чи повідомлень залежно від мовного та позамовного досвіду комунікантів [15, с. 107].

Як зауважили В.Н. Комісаров і А.Л. Коралова, у людей складається певне ставлення до слів: лексичні одиниці можуть викликати позитивну чи негативну реакцію, асоціюватися з деякими теоріями, віруваннями, вподобаннями. Ці відносини між словом та людиною називають прагматичними [93, с. 43]. Крім того, у мовній одиниці може бути закріплене ставлення мовця до дійсності, до змісту повідомлення та до адресата [9, с. 8]. Тому, для забезпечення максимально точного відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі, перекладачеві варто ознайомитись з результатами розвідок дослідників у таких галузях прагматики, як 1. контрастивна прагматика, яка аналізує вияви прагматичного чинника у різних мовах з метою встановлення різниці прагматичних функцій та ефектів висловлювань однієї і тієї ж лексико-граматичної структури у різних мовах [16, с. 6; 201, с. 23; 237, с. 347]; 2. інтермовна прагматика, що вивчає особливості формування прагматичної компетенції в процесі вивчення іноземної мови [16, с. 6; 201, с. 3; 208, с. 127; 211, с. 133; 303, с. 161]. Завдяки досягненням мовознавців у цій галузі учні та студенти оволодівають прагматичними значеннями граматичних та лексичних ресурсів іноземної мови [278, с. 351]; 3. компаративна прагматика, яка співставляє форми мовного вираження, що здатні виконувати одну і ту ж прагматичну функцію, продукувати однаковий перлокутивний ефект [117, с. 127].

До позамовних чинників, які впливають на відбір мовних одиниць, слід віднести особливості особистостей комунікантів та ситуаційний контекст [93, с. 44; 94, с. 135; 137, с. 65; 157; 241, с. 124]. Тут на допомогу перекладачеві можуть стати результати досліджень у таких галузях прагматики, як 1. соціопрагматика, що вивчає соціальні та культурні умови використання мовних засобів для виконання певних функцій [16, с. 6; 198, с. 1; 218, с. 26; 267, с. 68]; 2. міжкультурна прагматика, що аналізує схожість, відмінність і варіативність у вираженні прагматичних значень у різних лінгвокультурах у зв'язку з культурними цінностями, уявленнями, очікуваннями різних етносів [16, с. 6; 267, с. 68; 288, с. 88; 299, с. 393]. Йдеться, для прикладу, про мовленнєві акти прохання та вибачення у різних культурах [303, с. 14]. Результати досліджень у галузі міжкультурної прагматики дозволяють перекладознавцям і перекладачам оцінити також доречність змін, спричинених культурним фільтром у будь-якій парі мов [234, с. 117]; 3. історична прагматика, яка досліджує мовні явища в межах мовленнєвого акту з позицій виявлення намірів адресанта в діячності [16, с. 6].

Як зазначалось вище, важливу роль у прагматичі відіграє ситуаційний контекст висловлювання [157; 241, с. 124], оскільки одне і те ж повідомлення у різних ситуаціях може мати відмінні комунікативні ефекти [123, с. 166]. Так, зазвичай *good morning* перекладається як *доброго ранку* [291, с. 487]. Проте, наступні приклади доводять те, що вказане висловлювання може набувати значення формули прощання: *I bade the Minister **good-morning**, and took my departure at once, leaving a gold snuff-box upon the table* [320, с. 134]. – *Після цього я побажав міністрові **всього найкращого** і вийшов, залишивши на столі свою золоту табакерку* [320, с. 135].; ***Good morning*** [311, с. 170]. – ***Бувайте*** [311, с. 171]. При цьому дослідники конкретизують, що прагматика займається інтерпретацією речення чи висловлювання в контексті, який включає в себе не лише попередній зв'язний текст, а й переконання чи очікування учасників комунікації, їх взаємовідносини [287, с. 304], час і місце мовленнєвого акту [173, с. 31; 177, с. 207], комунікативні цілі співбесідників, рівень знань та соціальні статуси комунікантів, їх психологічні та біологічні особливості [173, с. 31]. Таким чином,

на мовленнєву поведінку комунікантів і способи реалізації комунікативної інтенції, а саме на стратегію і тактику комунікації [17, с. 337], тематику і форму розмови [177, с. 207], стиль мовної комунікації [215, с. 19-21] впливають загальнолюдські, соціально-групові та індивідуальні чинники. Загалом, прагматика комунікативної ситуації встановлює певний код реальної мовленнєвої діяльності, декодування якої відбувається завдяки культурному фону, навичкам соціальної поведінки адресата [44, с. 37].

3. Комунікативний успіх/невдача. Вважається, що забезпечення комунікативного успіху неможливе без комунікативної компетенції адресанта і адресата. Як стверджує Т.В. Чрділелі, комунікативна компетенція реалізується у здатності користуватися мовними засобами для встановлення мовленнєвого контакту, його підтримки, згідно правил та конвенцій спілкування, та впливу на адресата з метою досягнення комунікативних цілей та реалізації позамовних завдань [188, с. 1]. За умови відсутності комунікативної компетенції відбувається комунікативна невдача. Під цим терміном розуміють збій у спілкуванні, при якому певні висловлювання перестають виконувати своє призначення, що є дефектом мовлення і спілкування [27, с. 21]. Перекладознавці виділяють два види прагматичних невдач у перекладі: 1. прагмалінгвістична невдача відбувається тоді, коли ілокутивна сила оригіналу відрізняється від ілокутивної сили перекладу, що може бути наслідком неправильного використання мовленнєвих актів, комунікативних формул; 2. соціопрагматична невдача стосується соціальних умов узусу. Йдеться про гендер, соціальну дистанцію, близькість стосунків між комунікантами [209, с. 159; 235, с. 5]. Уникнути такого виду невдачі перекладачеві допомагає соціопрагматична компетенція, завдяки якій зрозуміло, чи доречний певний мовленнєвий акт у конкретній ситуації [280, с. 11]. Серед причин прагматичних невдач у перекладі А. Трозборг [280, с. 223] та С.М. Гас [219, с. 9] називають також міжмовну та міжкультурну інтерференцію.

З огляду на вищевикладене розуміння терміну “прагматика”, вважаємо за необхідне з'ясувати погляди науковців на поняття прагматики перекладу. Останнім часом усе більшого визнання набуває думка про те, що сутність

перекладу як акту міжмовної та міжкультурної комунікації завжди включає прагматичний аспект [103, с. 171; 135, с. 164]. Окрім врахування денотативного та конотативного компонентів змісту, в перекладі слід брати до уваги відношення між висловлюванням та учасниками комунікації, тобто прагматику тексту [13, с. 116; 26, с. 1]. Таким чином у науковій літературі переклад почали розглядати як прагматичне відтворення оригіналу [234, с. 31]. При цьому А. Нойберт зауважує, що з прагматичної точки зору процес перекладу означає розширення аудиторії або встановлення потенційних відносин між носіями різних мов, а не між вихідною мовою та мовою перекладу [130, с. 185]. У перекладознавстві з'явився також термін “прагматична норма перекладу”, під яким розуміють вимогу забезпечення прагматичної цінності перекладу [95, с. 231].

Перекладознавці виокремлюють три компоненти комунікативного акту: відправник, текст та отримувач [191, с. 91–92; 263, с. 154], яким відповідають такі категорії, як комунікативна інтенція, функціональні параметри тексту і комунікативний ефект [191, с. 91–92]. Зважаючи на вищезазначене, ми погоджуємося з положеннями науковців з приводу прагматичної різносторонності перекладацького акту. Так, переклад може бути прагматично орієнтований на оригінал [39, с. 343; 92, с. 112], оскільки прагматичне завдання перекладу полягає у тому, щоб забезпечити максимальну близькість вхідного та вихідного текстів [39, с. 343]; на певні цілі перекладача, які не відповідають завданням, що намагалося вирішити джерело при створенні оригіналу [92, с. 112]; на конкретного реципієнта [39, с. 343; 93, с. 45], адже серед прагматичних функцій висловлювання зазначають необхідність встановити міжособистісні відносини комунікантів [226, с. 54].

Щодо **орієнтації на оригінал**, вагомим для прагматики перекладу вважаємо судження Дж. Касагранде, на думку якого метою прагматичного перекладу є якнайточніше передати зміст повідомлення [207, с. 336]. Водночас, проаналізувавши низку наукових праць, ми виявили, що одне з ключових положень для прагматики перекладу полягає у наступному: з метою досягнення адекватності перекладу слід перекладати не те, що мовець говорить, а те, що має

при цьому на увазі [84, с. 73-74; 151, с. 52; 240, с. 55]: *Remember tumps* [326, с. 3]. – *Крім того, любя, не забувай, що дитина може ослабнути на свинку* [304, с. 7].; *Mark my words* [326, с. 8]. – *Ось побачиш, усе минеться* [304, с. 12]. Крім того, серед прагматичних чинників перекладу науковці зазначають також необхідність врахування жанрово-стилістичних особливостей текстів мовами оригіналу та перекладу, їх неоднакову прагматичну цінність [183, с. 17]. Так, перекладацькі перетворення у наступних прикладах спричинені відмінністю ініціальних, медіальних і фінальних формул в англійських та українських казках: *There was once a gentleman <...>* [326, с. 113]. – *Жив собі на світі один чоловік <...>* [304, с. 135].; *<...> and pen cannot describe the happy scene, over which we draw a veil* [326, с. 116]. – *Ох і щаслива була зустріч – ні в казці сказати, ні пером описати! Тут і казочці кінець, а хто слухав молодець* [304, с. 137].

Як зазначалося вище, прагматика перекладу включає також аспект **прагматичного надзавдання перекладача**, тобто, відношення перекладача до своєї діяльності, його наміри [92, с. 111]. Прагматичне надзавдання перекладача пов'язане з намаганням відобразити у перекладі комунікативно нерелевантні риси оригіналу: формально-структурні особливості вихідної мови, культурно-етнографічні елементи, які не відіграють функціональної ролі в повідомленні, але відображаються у його структурі, концептуально-семантичні особливості побудови повідомлень мовою оригіналу [95, с. 222–223]. Перекладач може також мати певну додаткову прагматичну мотивацію [93, с. 45]. Так, коли переклад книги готують до публікації в іншій країні, його можуть адаптувати до певних стандартів друкованої літератури, що може спричинити вилучення перекладачем деяких частин книги, описів, які вважаються занадто непристойними чи натуралістичними [93, с. 46–47]. Нами, для прикладу, було виявлено *вилучення сцен насильства та аморальної поведінки персонажів у трилері Дж. Паттерсона* [334, с. 28-30; 334, с. 87; 334, с. 194-196; 334, с. 286]. Загалом, трансформаційна насиченість перекладу є індикатором перекладацького стилю авторів цільових текстів [142, с. 16], оскільки проблема міри перекладацьких трансформацій вирішується перекладачем самостійно, на основі його професійної інтуїції [161,

с. 69]. Незважаючи на те, що перекладачу відведена роль “посередника” між двома соціокультурними спільнотами [290, с. 407], який, пропустивши повідомлення «через себе», повинен з точністю передати прагматичний потенціал висловлювання, не підсилюючи і не послаблюючи його комунікативного ефекту і залишаючись вірним психологічним характеристикам персонажів та ідейно-художньому задуму автора в цілому [192, с. 409], теза про прагматичну нейтральність перекладача видається В.В. Сдобнікову міфом, що виник внаслідок абстрагування від реальної дійсності [159, с. 172]. Адже у процесі художнього перекладу відбувається творче перекодування тексту через те, що розуміння твору, який належить до іншої культури, і автора з іншим світоглядом неминуче пов'язане із втратою певної частини інформації та привнесенням нового смислу та оцінки, які залежать від естетичних, етичних та ідеологічних настанов інтерпретатора [10, с. 26; 22, с. 87]. Ми, звичайно, погоджуємося з тим, що у будь-якому тексті перекладу можна виявити вплив особистості перекладача, його/її мовної та комунікативної компетенції, естетики художнього слова, проте під прагматичною нейтральністю розуміємо відсутність внесених перекладачем змін у зв'язку з політичними, релігійними, ідеологічними переконаннями чи певною вказівкою замовника перекладу. Адже, як стверджує О.І. Чередниченко, перекладач не повинний вирішувати власні програмні завдання, свобода його/її творчості обмежується необхідністю відтворення авторської концепції оригіналу, ідейною та стилістичною програмами першотвору [186, с. 157].

Розглянемо детальніше, як виявляється у прагматиці перекладу **орієнтація на реципієнта**. Вартими уваги, на нашу думку, є міркування П. Ньюмарка, який виділяє два фактори у перекладі: референціальний, що позначає відношення між перекладом і позамовною реальністю, яка описується в оригіналі, та прагматичний, що позначає сприйняття перекладу читацькою аудиторією [262, с. 133]. Прагматичний чинник, на думку перекладознавця, утворюють два елементи:

- 1) характеристика читача [262, с. 133]. Йдеться про необхідність забезпечення

розуміння вихідного повідомлення реципієнтом перекладу, враховуючи те, що користувач тексту перекладу є представником певної культури, належить до іншого мовного колективу, володіє відмінними знаннями, має індивідуальний життєвий досвід [200, с. 222]. Необхідність прагматичної адаптації у такому випадку ілюструє наступний приклад, в якому оригінальне повідомлення містить значну кількість власних назв, що є неінформативними для вторинного читача-дитини, внаслідок чого перекладач був змушений використати узагальнення: <...> *the chest of drawers an authentic Charming the Sixth and the carpet and rugs of the best (the early) period of Margery and Robin. There was a chandelier from Tiddlywinks for the look of the thing* [326, с. 78]. – <...> *та й усе було чарівно-вишукане: і килими, і світильник, що осявав усю її резиденцію* [304, с. 94]. До того ж, виокремлюють такі типи потенційно можливих адресатів: конкретний, реальний; гіпотетичний; одиничний; масовий. [27, с. 5]. Що стосується перекладу художнього тексту, то він створюється для гіпотетичного читача.

2) текст та його сприйняття читацькою аудиторією. Як наголошує У. Еко, перекладати – це не лише розуміти внутрішню систему певної мови і структуру тексту, написаного цією мовою, а й побудувати таку текстуальну систему, яка може здійснити аналогічний вплив на читача у плані семантичному, синтаксичному, стилістичному, метричному і звуко-символічному [59, с. 16-17]. Тут важливу роль відіграє синтаксис, порядок слів та наголос [262, с. 134], що доводить наступний приклад: *It was she who started asking questions* [334, с. 74]. – Бо не я почав ставити запитання, а вона [319, с. 54]. Згідно з прагматичним правилом перекладу, цільовий текст вважається перекладом вихідного тексту лише тоді, коли у ньому відтворено гіпотетичну мету автора оригіналу [233], яка, як уже зазначалось, полягає у певному впливі на читача. Отже, серед важливих для перекладу компонентів прагматики науковці зазначають комунікативний ефект [126, с. 5; 191, с. 86]. При цьому комунікативний ефект розглядають і як вплив тексту на реципієнта перекладу, і як реакцію реципієнта на зміст тексту [94, с. 56; 123, с. 166]. Для перекладачів-практиків вагомим є спостереження В.Н. Комісарова та А.Л. Коралової, яке полягає у тому, що слова-відповідники у

двох мовах можуть спричиняти різний ефект [93, с. 43]. Відзначимо, що вимірювання та порівняння реакції отримувача оригіналу та перекладу пропонують здійснювати з огляду на наступну поведінку читацької аудиторії [262, с. 134] методами лінгвопсихосоціології [69, с. 5].

За спостереженнями М. Бейкер, сподіваючись виправдати очікування читачів перекладу, перекладачі дотримуються норм їх мови та намагаються не допустити, щоб вторинний текст набув небажаного підтексту, непередбачених асоціацій [200, с. 251], як це відбулось у наступному прикладі: *But Lali has a new job at the mall, working at the **Gap*** [327, с. 216]. – *Але ж Лейлі влаштувалася на нову роботу в торговельному центрі – в крамницю «**Gen**»* [305, с. 183]. У результаті, всесвітньо відома мережа магазинів одягу *Gap*, яку згадано в оригіналі, через асоціацію зі звуком від падіння, набуває неочікуваного підтексту в перекладі. Водночас, у наступному прикладі внесені перекладачем зміни, що викликають асоціацію у вторинного читача з трав'яною рослиною бамбуком, не вступають у суперечність зі змістом повідомлення, а отже, допустимі: *A **Never tree** tried hard to grow in the centre of the room, but every morning they sawed the trunk through, level with the floor. By tea-time it was always about two feet high <...>* [326, с. 77]. – *Посеред кімнати вперто росло дерево **небувамбук**, і щоранку хлопці його підпилювали під саму підлогу. Але на час чаювання небувамбук знов підростав <...>* [304, с. 94].

Отже, зважаючи на те, що метою комунікативного перекладу є здійснення на його читачів такого ж впливу, який зазнали читачі оригіналу [261, с. 39], результат перекладу необхідно оцінювати не лише з точки зору вірності оригіналу, а й зважаючи на його здатність досягати мети, заради якої він був створений [93, с. 45].

Продовжуючи наші міркування, зазначимо, що ми поділяємо думку Г.Е. Мірам щодо того, що будь-який мовний знак отримує своє значення з трьох різних джерел: конвенції про те, що мовний знак буде мати певне значення; контексту, який “підказує” значення знаку; фонових знань про те, що у певному контексті даний мовний знак повинний означати саме це, а не щось інше [120, с. 27]. Звідси,

для забезпечення рівноцінного комунікативного ефекту оригіналу та перекладу, слід зважати на контекст повідомлення, конвенції вихідної та цільової мов і фонові знання.

Вибір перекладачем засобу для подолання контекстуальної невідповідності залежить від правильної оцінки і класифікації структурно-семантичного явища в тексті оригіналу [180, с. 7]. Ситуаційний контекст детермінує також вибір відповідника, який не викликав би відчуття неприродності та передавав би усю повноту значення оригіналу [89, с. 35]. Особливої уваги перекладачів вимагають конвенціональні акти, яким притаманний «характер ритуалу чи церемонії» [89, с. 35]. Це пов'язано з тим, що багато видів мовленнєвої взаємодії людей регулюються і формуються за допомогою того, що ми розпізнаємо як конвенції для управління процедурою і для регулювання значення висловлювання [172, с. 134]. Зауважимо, що під поняттям конвенціональності розуміють незалежні від мовця способи забезпечення розпізнавання його цілей слухачами [89, с. 15]. Для позначення конвенціональних норм мовленнєвої поведінки Є.Л. Григорьян використовує поняття прагмеми [41, с. 13], що сфокусовано на прагматичній складовій смислу висловлювання як стратегічної мети комунікації [25, с. 7]. Одна прагмема у мовах оригіналу та перекладу може втілюватись у різних формах [41, с. 13]. Продемонструємо це положення висловлюваннями, які використовуються носіями англійської та української мов для встановлення мовленнєвої взаємодії у різних комунікативних ситуаціях: *Don't I know you* [327, с. 57]? – *Ми вже зустрічалися* [305, с. 45]?; *Am I interrupting something* [327, с. 106]? – *Я невчасно* [305, с. 88]?

Зважаючи на те, що метою перекладу є продукування такого мовленнєвого акту цільовою мовою, за допомогою якого вторинна аудиторія розтлумачить повідомлення так само, як і первинна [217], вважаємо за необхідне наголосити на важливості врахування перекладачами пресупозиції. Під терміном “пресупозиція” розуміють мовні та позамовні знання, якими, на думку мовця, володіє отримувач повідомлення, що уможливує його правильне декодування [258, с. 97]. Отже, йдеться про ту частину семантики висловлювання, яка, на думку

мовця/автора/перекладача, відома слухачу/читачу оригіналу чи перекладу [146, с. 193; 289, с. 117].

На заваді високоякісному результату перекладу може також стати нездатність перекладача виявити імплікатуру [254, с. 87]. Нагадаємо, що В.С. Виноградов до поняття імпліцитної інформації відносить прагматичні передумови тексту, комунікативну ситуацію, пресупозиції, що базуються на знаннях про світ, імплікації, підтекст, вертикальний контекст, алюзії, символи, каламбури, прихований додатковий зміст, навмисно закладений автором у тексті [31, с. 40]. Наприклад, у наступному оригінальному висловлюванні зазначено ім'я пророка. Згідно з біблійною притчею, через те, що Йона не послухав Бога, корабель, на якому він плив, мало не затонув. Моряки дізнались, що гнів Господа спричинений поведінкою пророка і викинули його за борт, після чого буря стихла [300, с. 748; 302, с. 13]. Тому носії англійської мови використовують це ім'я для позначення людини, яка приносить нещастя, що не характерно для носіїв української мови, чим спричинені перекладацькі перетворення: *There's a **Jonah** aboard* [326, с. 155]. – *На нашому кораблі є людина, що приносить нещастя* [304, с. 183]. Таким чином, прагматика перекладу пов'язана з усіма психологічними, культурними і соціальними явищами, які спостерігаються під час функціонування знаків [162, с. 20].

Загалом, ми погоджуємось з Д.О. Гусаровим, який виділяє у прагматиці перекладу три аспекти: 1. функціональний аспект – висловлювання з різними функціональними домінантами можуть здійснювати однаковий регулятивний вплив.; 2. семантичний аспект – певної комунікативної цілі можна досягнути різними мовними засобами.; 3. культурологічний аспект – здійснення прагматичної адаптації з урахуванням фонових знань реципієнта для досягнення необхідного регулятивного впливу [42, с. 107-108].

Отже, проведений оглядовий аналіз дозволяє стверджувати, що прагматика перекладу виявляється в орієнтації перекладу на оригінал, реципієнта та прагматичне надзавдання перекладача. При цьому важливим для прагматики перекладу є поняття комунікативного ефекту, для адекватного відтворення якого у

перекладі слід зважати на контекст повідомлення, конвенції вихідної та цільової мов і фонові знання адресатів первинного та вторинного текстів. Комунікативна компетенція перекладача повинна забезпечити розпізнавання, правильне тлумачення та відтворення в іншомовному повідомленні імпліцитної інформації, що може становити перешкоду для досягнення прагматично адекватного перекладу.

1.2. Прагматика перекладу в різних комунікативних теоріях

Зважаючи на інтенсивний розвиток міждисциплінарних зв'язків, вважаємо за необхідне розглянути, як на формування прагматики перекладу вплинули лінгвістичні теорії.

Пропонуємо проаналізувати твердження теорії мовленнєвих актів, на важливість яких для прагматики перекладу вказують науковці [279, с. 183], адже, як зазначає Н.Д. Арутюнова, взаємодія мовленнєвого акту і контексту становить стрижень прагматичних досліджень [11, с. 7].

Для початку нагадаємо, що під терміном “мовленнєвий акт” розуміють спосіб дії мовця через висловлювання [289, с. 118]. Виокремлюють такі категорії мовленнєвих актів: констатив, директив, експресив, промісив, декларатив та метакомунікатив, наприклад, прохання, наказ, порада, пропозиція, обіцянка, погроза, привітання, подяка, вибачення, вираження співчуття, вихваляння [249, с. 117]. Відповідно, мовленнєвий акт у художній літературі – це обіцянка, вибачення, заява, прохання і т. ін. сказане або написане персонажами чи оповідачем [253, с. 1]. Оскільки кожний мовленнєвий акт розрахований на певну реакцію реципієнта [93, с. 43; 141, с. 92-93], перекладачі намагаються відтворити локуцію та ілокуцію, сподіваючись на те, що в результаті висловлювання мовою перекладу матиме рівноцінну перлокуційну силу [301, с. 180]. За нашими спостереженнями, високого рівня комунікативної компетенції перекладачів особливо вимагає переклад бехабітивів або експресивів. Ці терміни позначають етикетні висловлювання, пов'язані з реакцією на поведінку і призначені виражати

міжособистісні відносини та почуття [141, с. 76]. Тому зрозуміло, що перекладачі повинні бути обізнаними щодо того, що прийнятно, а що категорично неприпустимо для культури-реципієнта у вираженні похвали, при висловленні співчуття, при вибаченні тощо.

Якщо для забезпечення ефективності мовленнєвих актів в одномовній комунікації необхідно враховувати суспільний контекст [250, с. 180], то для забезпечення адекватного їх перекладу слід зважати як на ситуаційний, так і на мовний контекст. Саме контекст уможливує розпізнавання, правильне тлумачення та відтворення у цільовому тексті перекладачем непрямих мовленнєвих актів. Як стверджує М. Бейкер, аналізуючи правила успішної комунікації будь-якою мовою, можна передбачити можливість відтворення непрямого мовлення мовою перекладу [301, с. 181]. Як зазначає дослідниця, прагматично орієнтовані теорії перекладу широко підтримують гіпотезу, що чим більше мовно-обмежені правила продукування будь-якого непрямого мовленнєвого акту, тим нижчий рівень їх перекладності [301, с. 182]. Загалом, твердження О.Д. Швейцера про те, що прагматичні відношення, які виникають у комунікативній ситуації, відтворюються мовою перекладу в модифікованому вигляді, оскільки двох абсолютно ідентичних актів комунікації не буває [191, с. 146], виступає теоретичним підґрунтям нашого поглибленого дослідження прагматично зумовлених лексико-семантичних, лексико-граматичних і граматичних трансформацій при перекладі прямих і непрямих мовленнєвих актів.

З огляду на те, що окремі мовленнєві акти утворюють текст, Т.А. ван Дейк ввів терміни «мікрмовленнєвий акт» і «макрмовленнєвий акт» [213, с. 22–57]. Поява у прагматиці поняття текстового акту спричинила нове розуміння мовленнєвого акту як такого, що не лише має значення для певного висловлювання, а й робить свій внесок у розгортання цілого тексту [301, с. 180-181]. Це положення важливе у зв'язку з тим, що перекладачеві необхідно забезпечити рівноцінний перлокутивний ефект не лише окремого мовленнєвого акту, а й усього тексту. Текстопрагматичний підхід дає можливість розрізняти такі види текстів: 1. тексти, які спричинюють певну дію: експресивні, імперативні, сигніфікативні; 2. тексти,

які викликають емоції: симпатетичні, провокаційні, конвенціональні; 3. тексти, які впливають на формування колективної думки, стилів, модних течій, ідеологій, метою яких є дієвий вплив на зміну способів поведінки інтерпретаторів [173, с. 6]. Таким чином, слід розпочинати здійснювати переклад лише після встановлення типу тексту, адже саме від цього залежать завдання, якими керується перекладач, обираючи стратегію перекладу.

Однією з теоретичних передумов прагматичного аспекту перекладу можна вважати загальну теорію людської комунікації, в основі якої лежить принцип релевантності, що передбачає отримання максимальної користі за умови застосування мінімальних зусиль. Згідно з теорією релевантності, переклад – це спосіб вербального спілкування, успішність якого залежить від того, чи розпізнає аудиторія інтенцію мовця-перекладача [236, с. 85]. На думку М. Бейкер, переклад необхідно подавати так, щоб він продукував задуману автором оригінального повідомлення інтерпретацію, не змушуючи при цьому реципієнтів обмірковувати інформацію тривалий час [301, с. 182]. Тобто, перекладачеві художнього твору не рекомендується обтяжувати текст надмірною кількістю приміток, а щоб переклад був зрозумілим вторинному читачеві, доречним видається використання прагматично зумовлених трансформацій.

Як зазначає В.Л. Лисенко, якщо раніше в центрі уваги науковців зазвичай були відмінності систем мов оригіналу та перекладу, то сьогодні серед критеріїв оцінки якості перекладу перекладознавці все частіше називають не лише ступінь близькості до оригіналу, якість мовного оформлення тексту, а й здатність перекладу досягнути поставлених цілей [110, с. 1224-1225]. Мета перекладу може залежати від соціальних чинників [197, с. 35] та від мети мовця. При цьому, мета автора висловлювання, на думку Л.Л. Нелюбіна, є результатом взаємодії всіх формантів мовленнєвої ситуації: особистості мовця, предмета мовлення, місця і часу спілкування, особистості партнера по комунікації [129, с. 52]. З огляду на вищесказане, необхідно розглянути застосування положень скопос-теорії у прагматиці перекладу, адже на відміну від лінгвістичних теорій, які основною категорією перекладу вважають еквівалентність, головне правило скопос-теорії

таке: переклад залежить від ієрархічно-встановлених цілей, які впливають на те, що потрібно зберегти і чим можна знехтувати у перекладі [134, с. 60; 301, с. 183]. Ще одним важливим положенням скопос-теорії є те, що переклад повинний здійснювати рівноцінний оригіналу вплив [59, с. 93]. За скопос-теорією, функція, яку повинен виконувати переклад у цільовій культурі, спонукає перекладача приймати певні рішення [197, с. 14], наприклад, щодо доцільності застосування в процесі перекладу трансформацій. На думку К. Райс та Г. Вермеєра, якщо текст перекладу виконує скопос, що встановлений замовником, тоді він функціонально і комунікативно адекватний [270, с. 139]. Проте, є підстави не погодитись із таким міркуванням вищезгаданих науковців, оскільки у зв'язку з релігійними, політичними, ідеологічними чи іншими особистими переконаннями замовника в результаті можна отримати не переклад, а спотворення оригіналу. Для підтвердження зазначеного наведемо зауваження О.В. Овсянникової, що вразливим місцем скопос-теорії є відсутність межі між фактами перекладу і прагматичної адаптації [134, с. 61]. Крім того, скопос-теорія не приділяє достатньо уваги мовній природі оригіналу, адже навіть якщо скопос досягнутий, то переклад все ж може бути неадекватним на стилістичному чи семантичному рівнях [258, с. 81].

На нашу думку, свій внесок у розвиток прагматики перекладу здійснила і теорія комунікативного впливу, положення якої формулюють умови ефективності мовної комунікації. Так, у процесі перекладу слід неухильно дотримуватися принципу Кооперації Грайса [223, с. 26], а саме, постулатів якості: у перекладі неприйнятним є викривлення змісту оригіналу; кількості: переклад повинен містити не менше і не більше інформації ніж необхідно; релевантності: перекладачеві слід забезпечити передачу тематичної когерентності оригінального твору; та способу: висловлювання мовою перекладу повинні бути чітко сформульованими. Двозначність у перекладі допускається лише тоді, коли в оригіналі простежується відповідний задум автора.

Згідно з комунікативною теорією перекладу, відправник, формулюючи повідомлення, користується своїм предметним і мовним тезаурусом. Завданням перекладача є “розкодувати” зміст оригіналу та, використовуючи свій предметний і

мовний тезаурус, оформити його мовою перекладу. При цьому тезауруси відправника повідомлення, перекладача і отримувача повідомлення ніколи не збігаються повністю [120, с. 59]. Звідси, чим вищий рівень мовної компетенції та енциклопедичних знань перекладача, тим ефективнішою буде комунікація між автором висловлювання та отримувачем його перекладу.

Таким чином, ми виявили та проаналізували, які положення теорії мовленнєвих актів, скопос-теорії, теорії комунікативного впливу, комунікативної теорії перекладу, загальної теорії людської комунікації, текстопрагматичного підходу є цінними для прагматики перекладу.

1.3. Позамовні чинники у прагматиці перекладу

Для позначення умов, які потребують модифікацій у перекладі з метою досягнення рівноцінного комунікативного ефекту, О.О. Молодих пропонує використовувати термін «прагматичні чинники» [123, с. 166]. Основні труднощі при відтворенні прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі спричинені не відмінностями систем вихідної та цільової мов, а позамовними чинниками, що зумовлює необхідність їх детального розгляду.

Інтерпретатор може зрозуміти смисл тексту лише співвіднівши значення мовних одиниць з позамовними чинниками, які відіграють важливу роль у кожній мовленнєвій ситуації [123, с. 167]. Як зазначає В.С. Виноградов, у позамовній інформації відображаються поняття і уявлення про явища, факти, об'єкти дійсності, характеристики, дії, стани, особливості, якість, які притаманні різним матеріальним і духовним формам природи та суспільства [31, с. 55]. Зміст позамовної інформації, якою володіє автор і читач оригіналу, перекладач і читач тексту перекладу може суттєво відрізнятись, неврахування чого може суттєво знизити якість перекладу.

Одним із чинників, який може спричинити труднощі для забезпечення адекватного перекладу, є відмінність картин світу комунікантів. Зауважимо, що картина світу неодноразово була предметом дослідження вітчизняних і

зарубіжних науковців [2, с. 257; 5, с. 82; 100, с. 20; 108, с. 50; 174, с. 42; 244, с. 291]. Важливим, на нашу думку, є міркування І.Б. Штерн, яка стверджує, що картина світу визначає культурно-національні особливості сприйняття реальності комунікантом [293, с. 156], що демонструють нижченаведені приклади: *Captain, is all well* [326, с. 91]? – *Пане капітане, щось негаразд* [304, с. 108]?; *Much good my wearing myself to the bone trying to be funny in this house* [326, с. 20]. – *Усім тут начхати, що я аж зі шкіри пнуся, аби хоч когось у цьому домі розважити* [304, с. 28]. Науковці ілюструють це положення також на прикладі природних і створених людиною об'єктів, політичних, технічних, наукових термінів або абстрактних філософських понять, які не мають аналогів у рідній культурі одного з учасників мовленнєвого акту, що може бути спричинено, наприклад, тим, що нації перебувають на різних стадіях соціального та культурного розвитку. Як наслідок, слово, що позначає іншокультурну реалію, не викликає асоціацій у свідомості людини, яка ніколи не бачила відповідного об'єкта [100, с. 19-20; 224, с. 22]. Це, у свою чергу, накладає на перекладача велику відповідальність за вимушену участь у заповненні лакун у картині світу реципієнтів перекладу [19, с. 10]. Таким чином, для досягнення рівноцінного комунікативного ефекту вихідного та цільового висловлювання перекладач доволі часто змушений застосовувати трансформації.

У перекладі семантико-структурні параметри вихідного тексту відтворюються з необхідними модифікаціями для того, щоб нейтралізувати розбіжності в лінгвоетнічних комунікативних компетенціях [106, с. 104] і таким чином вирівняти для носіїв вихідної та цільової мов об'єктивні передумови сприйняття повідомлення та реакції на нього [60, с. 46; 106, с. 104]. Отже, важливим чинником у прагматиці перекладу є лінгвоетнічний бар'єр. Нагадаємо, що цим терміном науковці позначають все, що не дозволяє носію мови перекладу безпосередньо сприймати текст вихідною мовою і реагувати на нього так, як носій мови оригіналу [106, с. 104]. При цьому одним із факторів лінгвоетнічного бар'єру є розбіжності преінформаційних запасів носіїв вихідної та цільової мов, які використовуються при сприйнятті та інтерпретації текстів [106, с. 107]. Звідси,

застосування прагматично зумовлених перекладацьких перетворень мотивоване необхідністю вирівняти передумови сприйняття та інтерпретації художнього твору носіями української і англійської мов: *I'll send her to the manse tomorrow and borrow the Peep of the Day series <...> [316, с. 72]. – Завтра ж відправлю її до нашого пастора й попрошу для неї молитовник [317, с. 58]; My sister walks by with her new Day-Glo hair [327, с. 100] – До нас прямувала моя сестра з кислотним кольором волосся [305, с. 83].*

Будь-який текст містить лінгвоетнічні компоненти, тому на стадії підготовки до перекладу перекладачеві необхідний певний об'єм фонові інформації [2, с. 171]. Слідом за В.С. Виноградовим під терміном “фонові знання” ми розуміємо ту спільну для комунікантів інформацію, яка забезпечує взаєморозуміння при спілкуванні [32, с. 34]. Фонову інформацію містять реалії та асоціативні лексичні одиниці [31, с. 105-114; 32, с. 37]. За відсутності необхідних фонових знань перекладач, виступаючи в ролі реципієнта оригіналу, може не зрозуміти деталей оригіналу і, як наслідок, ввести в оману вторинного читача художнього твору [191, с. 56; 225, с. 36]. Так, у наступному прикладі в оригінальному висловлюванні згадується дитяча гра, суть якої полягає в імітації дій ведучого, а завданням квача є спіймати будь-кого з гравців і передати таким чином звання квача. Тому власне в перекладі загальновідомі правила гри вступають в суперечність зі змістом висловлювання: *When playing Follow my Leader, Peter would fly close to the water and touch each shark's tail in passing <...>. They could not follow him in this with much success, so perhaps it was rather like showing off, especially as he kept looking behind to see how many tails they missed [326, с. 41]. – Бавлячись у квача, Пітер підлітав до поверхні моря і торкався долонею акулячих хвостів <...>. А дітлахи так не вмiли, тим паче, що це радше скидалося на хизування, бо Пітер час від часу озирався й задоволено рахував, на скільки хвостів відстали його супутники [304, с. 53].*

У науковій літературі виокремлюють довготривалу і короткочасну фонову інформацію. Перша з них утворює основу національної духовної культури. Переклад такої інформації зазвичай не становить труднощів для перекладача,

оскільки вона міститься у лексикографічних джерелах. До короткочасної фонові інформації відносять модні слова, вислови, приказки, колоквіалізми, назви популярних кафе, ресторанів, імена та прізвища кумирів певного часу, деякі евфемізми, що часто зустрічаються у літературних творах і є джерелом перекладацьких труднощів [32, с. 42]. Таким чином, переклад залежить не лише від мовного контексту, але й від чогось зовнішнього відносно тексту, що ми називаємо енциклопедичними даними [59, с. 36].

Якщо перекладач володіє достатнім обсягом фонових знань, то наступною умовою забезпечення адекватного перекладу є об'єктивна оцінка ймовірних фонових знань вторинних реципієнтів повідомлення, наприклад, літературних. Якщо відправник вихідного тексту вважає певну інформацію відомою для читача оригіналу, то це не завжди стосуватиметься і реципієнта перекладу, який є представником іншої культури [191, с. 155]. Тому пропонуємо розглянути способи перекладу висловлювань, які містять назви художніх творів відомих англійських і американських письменників. Так, у романі *Carrie Diaries* К. Плугатир здійснила наступні перекладацькі трансформації: 1. заміна: *You're going to see **The Importance of Being Earnest** at the Hartford Stage* [327, с. 298]. – *Tu ідеш дивитись **Оскара Вайлда** в «Гартфорд-Стейдж»* [305, с. 254]; 2. додавання: *It's a paperback – **The Sun Also Rises*** [327, с. 348]. – *То був роман «**І сходить сонце**» **Гемінгвея** в м'якій обкладинці* [305, с. 300]. Якщо перекладач переконаний у тому, що письменник відомий україномовній читацькій аудиторії, але має сумніви з приводу ознайомлення цільових реципієнтів з конкретним художнім твором, то, на нашу думку, доречним буде саме додавання.; 3. узагальнення: *And sometimes if you are in a clique, it's like being in **Lord of the Flies*** [327, с. 298]. – *Але іноді, навіть коли ти в кліці, ти почувася як у **неклі*** [305, с. 181]. У цьому випадку, незважаючи на те, що перекладачеві вдалось передати основну думку мовця, відбулась стилістична нівеляція фрагменту тексту. Відповідно, прагматичний ефект оригіналу та перекладу дещо відмінний.

Зважаючи на те, що переклад розглядають, як комунікативну діяльність, що забезпечує спілкування між носіями різних культур [65, с. 25; 95, с. 211; 174, с. 53;

272, с. 325], слід проаналізувати вплив чинника “культура” на прагматику перекладу. Культура проникає у мовні знаки через асоціативно-образну основу їх семантики [70, с. 160; 265, с. 4] та інтерпретується через виявлення зв'язку образів зі стереотипами, еталонами, символами, міфологемами, прототиповими ситуаціями та іншими знаками національної культури [70, с. 160]. До перекладацьких проблем у процесі комунікації відносять такі пов'язані з культурою явища, як безеквівалентна лексика, лакуни, фразеологічні одиниці, символи, метафори, мовленнєва поведінка та мовленнєвий етикет [70, с. 158]. Крім того, культура детермінує оцінку людиною певних явищ чи подій, що потрібно враховувати при перекладі [146, с. 24]. О.І. Чередниченко зазначає, що чим вищим є ступінь мовної компетенції перекладача, тим вищим є ступінь його культурної компетенції, яка дозволяє правильно зрозуміти факти вихідної культури, девербалізувати їх та подати у новій словесній оболонці, пристосувавши до норм вторинної культури [185, с. 487]. Відсутність еквівалентності в сфері культури призводить до спотворення культурного фону перекладеного висловлювання [177, с. 213]. За спостереженнями Н.В. Тимко, типові помилки у трансляції культури під час перекладу зазвичай зумовлені незнанням перекладачем матеріальної та духовної культури, військової субкультури, неправильним перекладом сигніфікативних конотацій, жартів, каламбурів [174, с. 174]. Неврахування перекладачем відмінностей особливостей побуту і традицій носіїв різних культур може призвести до одомашнення, що доводить нижченаведений приклад: *Mr. Phillips has been carrying matters with a rather high hand* [316, с. 149]. – *Пан Філіпс передає куті меду* [317, с. 121].; <...> *he might say a great deal about it, and yet you could not find the body* [326, с. 81]. – <...> *намеле сім мішків гречаної вовни* – *мовляв, так було й так, а довести – ніяк* [304, с. 97]. Як стверджують В. Карабан та М. Ребенко, асиметрія культурної картини світу є однією з причин прагматичної деформації [73, с. 30]. Адже неадаптоване проектування перекладачем специфічних особливостей культури носіїв вихідної мови на культуру носіїв мови перекладу, чи навпаки, може спричинити неадекватний комунікативний ефект, тобто нерозуміння чи

неправильне розуміння, нерівноцінні емоції, утруднене сприйняття тексту, втрати в емоційному чи естетичному сприйнятті [3, с. 6; 174, с. 54].

Слід зауважити, що виникнення комунікативної значущості тексту можливе за умови, якщо індивід володіє соціальними знаннями для адекватного його розуміння [34, с. 7]. Отже, для того, щоб зробити вдалий переклад, необхідно знати ситуацію, обставини, у яких функціонує даний текст [277, с. 31], соціальні умови та стан суспільного розвитку народу, літературу якого він перекладає [111, с. 107]. Звідси, для повного розуміння прагматичного рівня художнього тексту перекладачеві потрібний відповідний мовний, культурний та суспільний досвід [138, с. 145]. Особливо важливими для масової комунікації, до якої відносять також комунікацію автора художнього твору з читачем, є краєзнавчі фонові знання [29, с. 170].

Зважаючи на те, що правильне розуміння є обов'язковою умовою ефективної комунікації [60, с. 79], переклад слід здійснювати, орієнтуючись на характеристики ймовірного реципієнта перекладеного художнього твору, адже прагматичне ставлення реципієнта до тексту залежить не лише від прагматики тексту, а й від досвіду [95, с. 210; 202, с. 19], особистості, характеру, психологічних особливостей читача [95, с. 210], його інтересів та смаків [106, с. 59-60], соціального статусу, намагання досягнути певних практичних результатів [92, с. 105]. Крім того, науковці виокремлюють чотири рівні здатності декодування інформації: дітей, словник та досвід яких обмежений; неграмотних чи малограмотних дорослих; освічених дорослих; спеціалістів у певній сфері. Водночас, читацькі аудиторії можуть різнитися і за потенційним інтересом [263, с. 155]. Таким чином, кожний читач “вичитує” з одного й того ж тексту дещо інший зміст [109, с. 144].

Через відмінності у вихованні, способі життя, менталітеті асоціації та емоції у людей різних національностей нерідко викликаються різними вербальними стимулами [120, с. 65]. Тому і перекладач, і редактор повинні опрацювати переклад з огляду на вищезгадані розбіжності між аудиторіями оригіналу та друготвору задля отримання такого тексту повідомлення, який буде

контекстуально синонімічним до оригіналу не лише змістово, але й нарівні психології сприйняття такої інформації [160, с. 260]. Водночас, важливо зберегти національну самобутність оригіналу в перекладі [31, с. 116-117]. Для прикладу, однією із форм відображення менталітету в мові є використання евфемізмів, що дуже поширені в англійській культурі [60, с. 73].

На завершення, розглянемо ще декілька позамовних чинників, що стосуються особи перекладача, які впливають на забезпечення адекватного відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі. Так, перекладач може мати на меті пропаганду чи освітні цілі, або зацікавитись певною частиною оригіналу і, у зв'язку з цим, зробити на ній наголос, щоб передати свої почуття вторинному читачу, знижуючи при цьому рівень еквівалентності перекладу [225, с. 92]. Крім того, він може внести деякі зміни таким чином, щоб у тексті перекладу з'явився підтекст, втілюючи свій намір спонукати читачку аудиторію до певних роздумів чи поведінки [263, с. 155]. Нагадаємо, що вплив ідеологічних міркувань на переклад неодноразово був предметом дослідження науковців [43, с. 13; 70, с. 160; 154, с. 62]. Для прикладу, Н.М. Рудницька зазначає, що інколи через ідеологічний тиск у Радянському Союзі окремі складові оригіналу не відтворювалися або спотворювалися у перекладі, і тому перекладені твори набували зовсім іншого значення [154, с. 62].

На увагу заслуговують також припущення науковців, що серед факторів, які можуть впливати на комунікативно-прагматичний ефект текстів перекладу, є гендерна характеристика перекладачів [55, с. 5; 242, с. 157], їх особиста культура і система цінностей [229, с. 53]. Індивідуальність автора та унікальність його світогляду утворюють одну з центральних прагматичних категорій тексту – інтенціональність, яка реалізується через вибір мовних засобів, що мають певну цінність – аксіологічну, культурно-історичну, естетичну. Збереження системи цих цінностей є однією з умов прагматичної адекватності у перекладі [122, с. 49]. Таким чином, перекладачеві необхідно враховувати індивідуальність авторського стилю, інтенції творця оригіналу, та ставлення автора до того, про кого/що він повідомляє.

Із наведених вище міркувань випливає логічний висновок, що для того, щоб забезпечити адекватний переклад, необхідно враховувати позамовні чинники, серед яких слід зазначити певну відмінність картин світу автора повідомлення, читача друготвору і перекладача; різницю у їх фонових знаннях; розбіжності в лінгвоетнічних комунікативних компетенціях; культурні та ментальні відмінності учасників комунікації. При цьому нейтралізуючи перелічені розбіжності і вирівнюючи таким чином для носіїв вихідної та цільової мов передумови сприйняття та реакції на художній твір, необхідно зберегти його національну самобутність. Прагматичне ставлення реципієнта до тексту залежить також і від того, чи не ставив перекладач перед собою пропагандистські чи освітні цілі і чи не здійснював змін вихідного тексту з ідеологічних міркувань.

1.4. Прагматика перекладу художнього твору

Художні тексти неодноразово були предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних перекладознавців [18, с. 152; 30, с. 167; 59, с. 65; 112, с. 166; 125, с. 6]. Науковці встановили також перелік вимог до перекладача художньої літератури [224, с. 25; 240, с. 8]. Водночас, з'явилися розвідки, присвячені дослідженню літературної прагматики, завданням якої є аналіз ефектів, якими автори текстів наділяють художні твори, користуючись ресурсами мови, щоб забезпечити ефективну "співпрацю" зі своєю аудиторією [216, с. 8; 246, с. 46; 252, с. 12; 284, с. 26–43; 299, с. 551; 303, с. 18]. Проте, за нашими спостереженнями, недостатньо вивченим залишається прагматичний аспект перекладу художньої літератури. Це, ймовірно, спричинено тим, що, на думку деяких дослідників, прагматику не доцільно вивчати на матеріалі художніх текстів. Так, у перекладознавчій літературі знаходимо спостереження К. Райс, що у дослідженнях проблем перекладу давно враховується принципова відмінність між прагматичним і художнім перекладом. При цьому, як зазначає дослідниця, це зумовлено тим, що прагматичний переклад викликає менше проблем і тому не потребує спеціальних досліджень, в той час як теорія

літературно-художнього перекладу розроблялась, вдосконалювалась та інтенсивно обговорювалась [148, с. 203]. Подібний підхід виявляємо й у працях інших перекладознавців, де зустрічаємо твердження, що об'єктом дослідження прагматики є нехудожні тексти [197, с. 85]. В.В. Демецька конкретизує, що до парадигми прагматичних текстів належить словникова стаття тлумачного й енциклопедичного словників, навчальний тип тексту, політичний виступ, проповідь і рекламний текст [48, с. 14], які спонукають адресатів безпосередньо до дії [44, с. 38]. Проте, ми поділяємо точку зору А. Нойберта, який виокремлює чотири рівні прагматичних відношень у перекладі: 1. науково-технічна література, що орієнтована на спеціалістів; 2. матеріали місцевої преси та інші тексти, що розраховані на внутрішнього споживача; 3. художня література, яку часто перекладають різними мовами, а тому з прагматичної точки зору художні твори становлять для перекладача особливі труднощі; 4. матеріали зовнішньополітичної пропаганди та реклама товарів, які виготовляються на експорт, при перекладі яких врахування прагматичного фактора відіграє вирішальну роль [130, с. 188].

Р. Брок стверджує, що, з прагматичної точки зору, будь-який текст є добре організованою сукупністю висловлювань, які функціонують як певний тип мовленнєвого акту [203, с. 38]. З огляду на те, що у центрі уваги прагматики знаходиться комунікація, вартими розгляду, на нашу думку, є міркування Л.П. Дідківської, яка зазначає, що однією з одиниць впорядкованої комунікації виступає художній текст, проте він є засобом спілкування лише в тому випадку, коли інформація, що вичленовується з нього, сприймається читачем [52, с. 311]. Прагматика літературних діалогів була предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних науковців [13, с. 117; 231, с. 225-242]. При розгляді прагматики комунікацій у художньому тексті виділяють статичну і динамічну величини, під якими розуміють фактори тексту, якими перекладач маніпулює і які моделює у процесі діяльності. Статичну величину утворюють обставини, місце дії, персонажі та оповідач. Динамічна величина формується з дій, що сплановані та представлені автором. Звідси, статичну величину ототожнюють з комунікативною ситуацією, а динамічну – з макромовленнєвим актом, що утворений з об'єднання

окремих мовленнєвих актів [13, с. 117].

Одним із ключових понять прагматики перекладу є прагматична настанова. За визначенням І.А. Бехти, прагманастанова художніх текстів – це активізація емоційного настрою, скерованого на залучення читача до співпереживання. Цей термін, на думку дослідника, позначає стан готовності до співтворчості, домислу і спрямований на формування у читача певного погляду на події, конфлікти, характери [18, с. 152]. Прагматична настанова впливає на характер мовного оформлення будь-якого тексту, в тому числі художнього, і безпосередньо пов'язана з реалізацією категорії суб'єктивної модальності, із семантичними категоріями інформативності, особливо з підтекстовою й концептуальною інформацією. Таким чином, прагманастанова художнього твору має вербальне втілення, виявляється через використання стилістичних та інших мовних засобів та специфіку сюжетно-композиційної будови художнього тексту [18, с. 151]. Прагманастанова, з огляду на вищезазначене, безпосередньо пов'язана з комунікативною інтенцією автора. Як стверджує В.В. Сдобніков, комунікативна інтенція з'являється під впливом потреби, що виникає внаслідок впливу оточуючого середовища, у процесі життєдіяльності комуніканта як наслідок його участі в певних процесах. Ця потреба може бути задоволена через створення тексту. Вид потреби, а, отже, й вид комунікативної інтенції, визначають особливості тексту, його зміст і форму [159, с. 144]. Загалом, вищезгадані положення перегукуються з думкою Е.С. Азнаурової, яка виділяє три рівні реалізації прагматичної настанови: задум, композиція, стиль [1, с. 93].

Продовжуючи наші міркування, відзначимо, що прагматичний потенціал висловлювання пов'язаний з вираженням настанов, оцінок, емоцій, інтенцій мовця під час продукування комунікативних актів [181, с. 56] та зі здатністю тексту викликати у реципієнта прагматичне ставлення до повідомлення, здійснювати на нього прагматичний вплив, а саме, викликати певні почуття, емоції, спонукати до дій [36, с. 34-35; 39, с. 343; 95, с. 209]. Водночас дослідники стверджують, що прагматичний потенціал тексту є результатом вибору автором змісту повідомлення і способу його мовного вираження [54, с. 110; 92, с. 105; 95, с. 209;

114, с. 141]. Таким чином, мовна тканина матеріалізує авторський задум [128, с. 79]. При цьому, прагматичний ефект художнього тексту та його емоційний вплив на читача безпосередньо залежать від внутрішньотекстової інтерпретації та розпізнавання імпліцитної інформації [119, с. 36]. І хоча ми не завжди можемо бути певними, як на оригінал відреагувала чи повинна була відреагувати первинна аудиторія [263, с. 166], ми можемо проаналізувати прагматичні компоненти художнього твору та здійснити спробу відтворити їх у перекладі.

Незаперечною є думка, що кожний художній твір унікальний, тому, відповідно, набір прагматичних елементів кожного такого тексту неповторний [178]. Характеризуючи прагматику художніх текстів, розрізняють прагматику лексем і речень та прагматику тексту. Прагматика тексту утворюється через поєднання прагматичних значень мовних одиниць, які входять до його складу [168, с. 6]. Отже, у перекладі важливо враховувати прагматичне значення [66, с. 2], яке є ознакою кожного речення, адже без нього речення не існує як одиниця мовлення [164, с. 160]. Крім того, одна лексема може виконувати і номінативну, і прагматичну функції [158, с. 31]. Т.Т. Врабель зазначає, що спектр прагматичної інформації слова охоплює експресивність, емотивність, оцінність, образність та інтенсивність. В одній лексичній одиниці може бути наявний один, два або одночасно всі прагматичні компоненти [35, с. 6]. Деякі типи прагматичних значень не обмежуються виключно лексичними способами вираження, а можуть передаватися і граматичними засобами [15, с. 114]. Для прикладу, науковці досліджували прагматичну функцію часток [4, с. 2-16], артиклів [12] та модальних слів [259, с. 21]. Розгляду прагматично зумовлених граматичних трансформацій присвячено третій розділ нашої дисертації.

Л.С. Бархударов відносить до прагматичних значень також стилістичну характеристику слова, його реєстр та емоційне забарвлення [15, с. 108-111]. На думку науковців, апеляція до емоційного сприйняття образності, що досягається через застосування стилістичних засобів, є однією з умов комунікативно-прагматичного успіху повідомлення [5, с. 26; 93, с. 115; 158, с. 31; 263, с. 165]. Тому перш ніж перекладати художній твір, перекладач повинен визначити

специфіку стилю письменника, систему його образів, ритміку [189, с. 170]. Особливу увагу, на думку В.В. Сдобнікова, слід приділити фонемному та морфемному рівням мови, що також використовуються для досягнення певного комунікативного ефекту, адже відомо, що навіть звукові та графічні засоби мови набувають у художніх текстах естетичної цінності [159, с. 129]. Так, використання пунктуаційних знаків, позначення логічного наголосу за допомогою курсиву, виділення смислового центру висловлювання засобами шрифту і за допомогою прописної букви характеризує підсилення емоційно-оцінної експресії чи одночасну реалізацію двох значень слова [146, с. 199–200]. За нашими спостереженнями відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі на фонографічному рівні не становить значних труднощів для перекладача, про що свідчать нижченаведені приклади: *He doesn't generally go to town this time of year and he **never** visits* [316, с. 11]. – *О цій порі до міста він не їздить, та й у гостях **ніколи** не буває* [317, с. 9].; *Re-e-e-ally* [327, с. 27]. – *Та невже-e-e* [305, с. 17]?; *Ch-ch-ch-changes* [327, с. 221]. – *З-з-з-зміни* [305, с. 187].

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що для адекватного відтворення авторського задуму перекладач повинний, по-перше, сформулювати прагматичний висновок, тобто висновок про прагматичні рамки повідомлення [187, с. 107]; по-друге, ефективно використати такі прагматичні ресурси мови перекладу, як значення, а саме незвичні слова, метафори, словосполучення, неологізми, вживання яких може викликати певний ефект; звук, тобто алітерацію, ономотопею, асонанс, риму, ритм, віршовий розмір, що впливають на органи чуття читача [262, с. 136]. Іншими словами, йдеться про лексичні, граматичні, стилістичні та фонографічні характеристики мовних одиниць.

Реальна робота перекладача, за спостереженнями В.В. Демецької, ставить його перед вибором на користь найбільш прагматично орієнтованих виражальних засобів рідної мови. Проте, як стверджує дослідниця, тут для нього існує небезпека неточного вибору мовних елементів, котрі зумовлюють виникнення зон нерозуміння тексту перекладу або сприйняття його щонайменше як дивного чи навіть помилкового. Причиною цього можуть бути неточності під

час перекладу культурем [46, с. 251; 112, с. 165], адже міра прагматичності типу тексту пропорційна частотності функціонування мовних одиниць з національно-культурним компонентом [47, с. 102]. Тобто, чим яскравіше художній твір відображає національне життя, тим важче перекладачу знайти відповідні адекватні функціональні засоби [111, с. 103]. Тому перекладознавці рекомендують у процесі перекладу нейтралізувати відмінність лінгвоетнокультурної комунікативної ситуації, внаслідок чого текст перекладу стає носієм того ж виду потенційних комунікативних ефектів, що й оригінал [123, с. 166].

Зважаючи на те, що належність реципієнта до певної соціокультурної спільноти впливає на сприйняття перекладеного художнього тексту [34, с. 44; 52, с. 311], важливо сформулювати в іншомовного читача певний обсяг фонових знань [52, с. 311], що забезпечить розуміння суспільного життя відповідного періоду розвитку народу, знання культури, літератури, мистецтва тієї епохи, висвітленню якої присвячено художній твір [52, с. 315]. При цьому Л.П. Дідківська зазначає, що прагматичний рівень розуміння настає тоді, коли читач настільки збагнув зміст тексту, що може перенести у сферу свого досвіду ту інформацію, яка в ньому міститься [52, с. 314]. Тут важливим видається твердження У. Еко, що прагматичний процес інтерпретації не є емпіричним випадком, незалежним від тексту, а структурним елементом його генеративного процесу [58, с. 31]. Отже, з одного боку, текст є не що інше, як семантично-прагматичне продукування власного зразкового читача [58, с. 32], а з іншого – інтерпретація тексту залежить від особливостей читача, до якого апелює автор [58, с. 17; 168, с. 6]. Тому перекладачеві, перш ніж створювати текст перекладу, слід чітко уявити свою читацьку аудиторію, щоб переадресувати його іншомовному читачу з врахуванням прагматичних відношень мови перекладу [85, с. 35]. Адже прагматичний потенціал художнього твору, закладений автором оригіналу, виявляється через розпізнавання, сприйняття та реакцію читача на його прагматичні компоненти.

З огляду на те, що основною ознакою літературно-художнього стилю є

підпорядкованість усіх його мовних засобів завданню створення художнього образу [97, с. 13], вважаємо за необхідне детальніше розглянути важливість цього положення для прагматики перекладу. Для початку зазначимо, що прагматику персонажів досліджували такі науковці як Р.Д. Сел [274, с. 71] та Т.В. Дробишева, яка власне і дала визначення терміну “комунікативно-прагматичний зміст образу персонажа”, під яким слід розуміти відображену в свідомості адресата сукупність суттєвих рис художнього образу, що виражені в тексті мовними засобами і реалізують комунікативно-прагматичні настанови автора на створення того або іншого комунікативно-прагматичного ефекту. При цьому, за спостереженнями дослідниці, художній образ персонажа вихідного тексту в текстах перекладу, виконаних різними перекладачами, може набувати різної інтерпретації, що призводить до відмінностей у характері впливу на читача [55, с. 5]. Оскільки образи художньої літератури є результатом свідомої творчості письменника [167, с. 175], перекладачеві слід дотримуватись прагматичної нейтральності при їх відтворенні цільовою мовою, адже кожний персонаж повинен мати у перекладі ті ж індивідуальні та особистісні характеристики, які йому притаманні в оригіналі [263, с. 166].

Як і в реальній одномовній комунікації, перекладачеві художньої літератури стає в нагоді поняття мовного паспорта людини. Цей термін позначає інформацію, яку людина підсвідомо повідомляє про себе в комунікації іншим учасникам спілкування, використовуючи мовні засоби. Мовний паспорт людини, а в нашому випадку персонажа, дозволяє говорити про рівень його освіти, загальної культури, виховання, окремі риси характеру тощо [16, с. 271-272]. Отже, перекладу художнього твору повинен передувати аналіз мовного паспорта персонажа в оригіналі. При цьому перекладач повинен звертати увагу як на стратифікаційну, так і на ситуативну варіативність його мовлення. Адже, як зазначає В.В. Сдобніков, у художній літературі окремі мовні одиниці або цілі системи одиниць використовуються як засоби мовленнєвої характеристики персонажа для вказівки на його соціальний статус чи рольові відносини між персонажами [159, с. 77]. Водночас, Н.В. Тимко наголошує, що для повного

розкриття характеру героя через його мовлення необхідне розуміння культурно-історичного підтексту [174, с. 101].

Таким чином, для адекватного відтворення прагматичного потенціалу художнього тексту перекладач спочатку повинен встановити набір прагматичних елементів, які його утворюють. При цьому, викликом у передачі прагматики оригіналу в перекладі є труднощі, що пов'язані з пошуком у цільовій мові одиниць з рівноцінним оригінальному прагматичним значенням. Окрім того, у процесі перекладу слід нейтралізувати відмінність лінгвоетнокультурної комунікативної ситуації, щоб забезпечити прагматичний рівень розуміння тексту вторинним читачем. Адекватність перекладу залежить також від якості відтворення комунікативно-прагматичного змісту образів персонажів, що передбачає попередній аналіз перекладачем мовного паспорта персонажів в оригіналі.

1.5. Прагматична адаптація і адекватність перекладу

У науковій літературі існує чимало визначень перекладу, однак, з огляду на тему нашого дослідження, особливої ваги набуває наступне, яке розглядає переклад як відтворення стильової форми оригінального твору через передачу основної інформації та її прагматико-герменевтичних функцій за допомогою адекватного перетворення мовних структур та значень засобами іншої мови [257, с. 100]. Отже, саме поняття “переклад” передбачає адекватність.

Перед тим, як ми розпочнемо аналіз думок перекладознавців з приводу адекватності перекладу, вважаємо за необхідне зауважити, що у працях деяких науковців терміни “адекватність” та “еквівалентність” використовуються як синоніми [62, с. 85–88; 168, с. 6]. Водночас, значна кількість дослідників присвятили свої розвідки вивченню саме еквівалентності [59, с. 272; 69, с. 5; 92, с. 109, 152-153; 93, с. 44; 95, с. 52-78; 130, с. 186; 152, с. 7; 156; 191, с. 95; 224, с. 21; 229, с. 44, 51; 245, с. 31, 33; 277, с. 28; 283, с. 57]. Ю. Найда, у свою чергу, запровадив термін “динамічна еквівалентність”, що уможлиблює забезпечення

рівноцінного впливу на читачів перекладу та оригіналу [127, с. 119; 264, с. 159]. Міркування В. Коллера, який виокремив п'ять типів еквівалентності, серед яких і прагматичну [238, с. 57; 239, с. 99–104], підтримали деякі інші науковці, які у своїх працях послуговувались терміном “прагматична еквівалентність” [122, с. 49; 227, с. 7; 229, с. 51] чи пов'язували розгляд поняття еквівалентності з прагматичними чинниками [20, с. 8; 23, с. 71; 133, с. 141]. У свою чергу такі дослідники, як В.В. Демецька [44, с. 36; 48, с. 24], І.А. Лівицька [112, с. 167] та О.І. Чередниченко [186, с. 153] спробували розмежувати значення понять адекватності та еквівалентності. Так, вищезгадані науковці погоджуються з думкою, що проблемою еквівалентності є відтворення змісту тексту оригіналу, а завданням адекватності – відтворення смислу оригіналу та того впливу, який першотвір справляє на аудиторію з урахуванням її лінгвокультурних стереотипів очікування [44, с. 36; 48, с. 24; 112, с. 167; 186, с. 153]. При цьому, як зазначає В.В. Демецька, еквівалентності відповідає власне переклад значень, а адекватності – адаптація смислу [44, с. 37]. Адже належність рецептора перекладу до іншого мовного колективу та культури часто призводить до того, що еквівалентний переклад виявляється прагматично неадекватним [84, с. 99; 94, с. 137] і, навпаки, коли деякі фрагменти тексту нееквівалентні один одному переклад може бути у цілому адекватним [191, с. 96]. Ми поділяємо таке розуміння відмінності еквівалентності та адекватності перекладу, адже за спостереженнями науковців, переклад з високим коефіцієнтом точності не завжди прагматично адекватний [110, с. 1222; 168, с. 5], оскільки найточніший переклад не досягає мети, якщо він залишається незрозумілим для тих, для кого був призначений [15, с. 125]. У деяких випадках можна визнати переклад адекватним навіть за значного його відхилення від максимальної рівнозначності оригіналу [92, с. 110-111].

На думку В.В. Алімова, якість перекладу залежить від його адекватності [5, с. 16]. За визначеннями перекладознавців, адекватний переклад забезпечує рівноцінну реакцію реципієнтів оригіналу та друготвору при передачі комунікативної інтенції автора [26; 44, с. 35-36; 153, с. 20; 166, с. 23; 168, с. 6], з

дотриманням усіх застосовуваних автором ресурсів образності, ритму, колориту [166, с. 23]. Перекладознавці наголошують, що адекватним можна вважати лише такий переклад, у якому відтворюється функціональна домінанта вихідного повідомлення [159, с. 203; 186, с. 152] на структурно-композиційному та семантико-стилістичному рівнях тексту [48, с. 25]. При цьому, здійснюючи перетворення, перекладачеві слід брати до уваги контекст [84, с. 89]. Вважається, що адекватність перекладу досягається не в окремих елементах тексту, а у цілому тексті [5, с. 17; 225, с. 80]. Інакше кажучи, існують деякі неперекладні деталі оригіналу, але не існує неперекладних текстів [225, с. 80].

Адекватність перекладу безпосередньо залежить від збереження прагматики оригіналу [15, с. 125; 110, с. 1223; 168, с. 6]. Прагматично адекватний переклад, тобто переклад, у якому відтворено комунікативні функції оригіналу [234, с. 25], можна отримати лише за умови високого рівня прагматичної компетенції перекладача. Нагадаємо, що саме прагматична компетенція уможливорює вірне тлумачення висловлювання в контексті та ефективне використання мовних ресурсів для досягнення певних цілей [201, с. 10; 206, с. 10; 209, с. 159; 214, с. 69]. Для адекватного відтворення у перекладі прагматики оригіналу необхідно вирішити три завдання: 1) виявити всі прагматичні змісти, властиві тексту, що перекладається; 2) визначити їх взаємне співвідношення; 3) визначити роль кожного з прагматичних сенсів у формуванні прагматики тексту в цілому [136, с. 231]. При цьому А.В. Федоров зазначає, що відправним моментом для визначення ролі окремого елемента в оригіналі, необхідності точної його передачі, а також можливості або закономірності його пропуску чи заміни є співвідношення змісту та форми у їх єдності [179, с. 141-142].

Зважаючи на те, що одним із чинників, який важливо враховувати при відтворенні прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі, є узус, необхідно розглянути поняття узуальної адекватності перекладу. На думку Л.К. Латишева, А.Л. Семенова та С. Мармарідоу, узуальна неадекватність перекладу порушує адекватність емоційного та естетичного ефекту від повідомлення і може спричинити спотворене уявлення про особистість автора [106, с. 113; 248, с. 85].

До того ж, при узуальній неадекватності перекладу незадоволеною залишається одна із ключових вимог Ю. Найди до перекладу – природність засобів вираження [264, с. 166]. Це водночас є однією з категорій мегапрагматики, наслідком недотримання якої може бути неприродний добір слів, словоформ, фразеологізмів, усталених виразів у межах конкретної ситуації спілкування, неприродний порядок слів у реченні, неприродна комунікативна поведінка учасників інтеракції, яка полягає у невдалому доборі та організації мовленнєвих актів у конкретній ситуації спілкування, мовленнєвих жанрів і дискурсів у межах конкретного контексту і ситуації, неврахуванні вікових характеристик адресанта та адресата [16, с. 214–217]. Звідси, з одного боку, щоб забезпечити природність засобів вираження у тексті перекладу, необхідно адаптувати граматику, лексику та культурні особливості оригіналу [264, с. 167–168], а з іншого – усі перекладацькі трансформації, які викликані розходженнями мовних систем, несуть у собі й прагматичний компонент тому, що завдяки їм перекладений твір не сприймається як зовсім чужорідний [196, с. 28].

Тепер слід проаналізувати, що науковці розуміють під терміном “прагматична адаптація перекладу”. На думку А.А. Горбачевського, переклад – це адаптація повідомлення, вираженого засобами однієї мови, до умов реалізації його в системі іншої мови [40, с. 186], оскільки прагматичний потенціал висловлювання може по-різному реалізовуватися у різних мовах [94, с. 135; 123, с. 166]. Це твердження дещо суперечить міркуванням В.В. Демецької, яка стверджує, що адаптацію слід вважати не перекладом, а мовним посередництвом [45, с. 110]. Наша точка зору полягає у наступному: якщо перекладач здійснює прагматичні перетворення, тоді ця діяльність виходить за рамки перекладу; якщо перекладач використовує прагматично зумовлені трансформації, то в результаті отримуємо адекватний переклад.

Для початку нагадаємо, що, на думку науковців, адаптивний переклад – це переклад з домінантною прагматичною настановою на мовні та культурні стереотипи реципієнта друготвору [44, с. 37; 48, с. 6; 266, с. 274]. Загалом, чим ближче прагматична функція тексту до домінантних, тим більше адаптивних

стратегій необхідно застосовувати [48, с. 10]. При цьому, конкретизує В.В. Демецька, зазвичай причини застосування адаптивних стратегій полягають не у мовній зоні, а в зоні культури [45, с. 109; 48, с. 24]. Схожі міркування висловлює З.С. Дотмурзієва зазначаючи, що в основі всіх перетворень при перекладі художніх текстів лежить їх культурно-прагматична адаптація [54, с. 113]. Звідси, прагматичний і, відповідно, адаптивний потенціал типу тексту перебуває у прямій залежності від частотності реалізації культурно зумовлених лексичних елементів [47, с. 99-100].

Оскільки одним із завдань перекладача є унеможливити виникнення «культурного шоку», на думку В.В. Сдобнікова, необхідно нейтралізувати національно-культурну специфіку тексту [159, с. 157-158]. Тут для перекладача існує дві небезпеки. Перша полягає у тому, що культура носіїв вихідної мови адаптується до сприйняття носіїв мови перекладу. При цьому часто застосовується генералізація або адекватна заміна [174, с. 9]: <...> *no London street Arabs for me* [316, с. 13]. – *Та не хочу ніяких лондонських безштаньків* [317, с. 12].; <...> *an entire pound of bacon* [327, с. 276]. – *нівкіло бекону* [305, с. 236]. Однак, Л.С. Бархударов зауважує, що перекладач повинен роз'яснити адресату незрозумілі чи незнайомі поняття та явища, а не замінювати їх знайомими та звичними, що може призвести до спотворення змісту оригіналу [15, с. 131], його надмірного одомашнення [282, с. 20; 297, с. 62]. Нагадаємо, що, на думку Л.В. Коломієць, одомашнення полягає в етноцентричній редукції чужомовного тексту з метою пристосування до цінностей цільової культури [91]. Іншою крайністю для перекладача є форенізація, яка робить видимою присутність перекладача через висвітлення іноземної ідентичності оригіналу [258, с. 145; 297, с. 79]. Культурні відмінності підкреслюються через використання транскодування [174, с. 9]: *Hartford Stage* [327, с. 298] – *Гартфорд-Стейдж* [305, с. 254], *Bright River* [316, с. 15]. – *Брайт Рівер* [317, с. 15].

Загалом, для правильного сприйняття перекладеного художнього твору перекладач повинен, з одного боку, зберегти авторські культурні «маркери», а з іншого, допомогти реципієнтові ідентифікувати їх, для чого часто доводиться їх

адаптувати, робити їх прийнятними для сприйняття цільовим читачем [193, с. 113]. Тут перекладачам-практикам стануть в нагоді міркування Н.В. Тимко, яка виділяє сильну і слабку адаптацію. Вибір перекладачем типу адаптації визначається тим, яку роль культурна своєрідність відіграє у системі художніх цінностей твору [174, с. 9]. Якщо одним із його головних достоїнств для читача перекладу є національний колорит, то слід обирати стратегію слабкої адаптації, адже у цьому випадку перекладацька настанова – познайомити читача з іншою незвичайною культурою [174, с. 121]. Для створення колориту в тексті перекладу часто буває достатньо імен, географічних назв, назв рослин і тварин та інших власних назв, що асоціюються у читача з країною, яка описується, – тобто йдеться про мовні одиниці, які не потребують роз'яснень і не відволікають цим читачів від основного тексту. Якщо при цьому вірно передана психологія героїв, мотиви їх вчинків, то не виникає небезпеки, що читач «забуде» про іншомовне та іншокультурне походження тексту [159, с. 399–400]. Сильній адаптації віддають перевагу тоді, коли в центрі уваги художнього твору загальнолюдські проблеми [174, с. 117]. У цьому випадку адаптивні стратегії перекладу спрямовані на переважне використання мовних та культурних моделей реципієнта і виразну прагматичну орієнтацію текстів перекладу на свою іншомовну й іншокультурну аудиторію [48, с. 6]. Водночас, дослідники вважають, що вільний переклад представляє надмірну лінгвокультурну адаптацію, а буквальний – недостатню лінгвокультурну адаптацію [174, с. 106–108]. Крім важливості врахування чинника “культура”, адаптація перекладу передбачає також опрацювання тексту перекладу в інтересах літературних канонів і традицій, властивих мові перекладу й актуальних для його носіїв [73, с. 28; 161, с. 76].

В.Н. Комісаров виділив чотири види прагматичної адаптації відповідно до мети перекладача: 1) забезпечення адекватного розуміння повідомлення реципієнтами перекладу, що іноді вимагає введення у вторинний текст додаткової інформації [94, с. 137]: *He went to Brown* [327, с. 14]. – *Він поїхав до університету Брауна* [305, с. 6].; *She wore White Shoulders perfume* [327, с. 113]. – *Мама користувалася старомодними парфумами «Білі плечі» від Елізабет Арден* [305, с. 94]. Проте,

важливо, щоб прагматична адаптація не призвела до “надперекладу”, коли мало не весь текст замінюється поясненнями [94, с. 139]. Надмірна кількість виносок і коментарів ускладнює сприйняття тексту, “розхитує” його композицію, що неприйнятно для художнього твору [51, с. 48; 160, с. 261].; 2) досягнення правильного сприйняття змісту оригіналу, донесення до реципієнта перекладу емоційного впливу вихідного тексту [94, с. 139–140]. Необхідність такої адаптації виникає через те, що у кожній мові існують мовні одиниці, з якими у представників певного мовного колективу пов'язані особливі асоціації [94, с. 140; 184, с. 49]. Як наслідок, для забезпечення адекватності, текст перекладу може вимагати експлікації того, що імпліцитно виражено в оригіналі [184, с. 49]: *I want to point out that maybe he's saving himself [327, с. 97] ... – Я збиралася зауважити, що, може, він себе береже до шлюбу [305, с. 80].; I take it you need to build up your extracurricular activities, right [327, с. 196]? – Наскільки я розумію, це потрібно тобі, щоб вписати в анкету на вступ позанавчальну діяльність, правильно [305, с. 165]?; 3) забезпечення бажаного впливу не на ймовірного, а на конкретного реципієнта і комунікативну ситуацію [94, с. 142]. Такий тип прагматичної адаптації використовується при перекладі назв художніх творів, кінострічок, передач з метою зробити ці назви звичними, природними [94, с. 143] і такими ж інтригуючими як і оригінальні. Вищевказаний перелік можна доповнити назвами розділів книги, адже при перекладі вони також часто зазнають лексичних та граматичних трансформацій: *A Tempest in the School Teapot [327, с. 140]. – Буря в шкільній склянці води [305, с. 109].; Diana is Invited to Tea with Tragic Results [327, с. 151]. – Трагічні наслідки чаювання з Діаною [305, с. 125].; 4) виконання “надперекладацького завдання” [94, с. 143].**

Мета перекладу як виду міжмовного та міжкультурного спілкування полягає у трансформації тексту, щоб створений засобами цільової мови перекладачем текст став рівноцінною заміною першотвору в цільовій мові та культурі [115, с. 116]. Так, у процесі перекладу художнього тексту перекладач виконує функцію фільтра, пропускаючи з оригіналу в переклад те, що доступне для розуміння вторинного реципієнта; лупи, підсилюючи в тексті перекладу те, що може пройти повз нього

непоміченим, але є принципово важливим для даного твору; і трансформатора, передаючи в іншому культурно-мовному вимірі елементи тексту оригіналу, які не можуть бути адекватно сприйнятими і зрозумілими читачам друготвору [131, с. 83]. Тут важливу роль відіграє перекладацький інваріант. Цим терміном позначають такий елемент змісту оригіналу, збереження якого при перекладі є мінімальною умовою для здійснення на отримувача перекладеного висловлювання такого регулятивного впливу, якого прагнув досягнути відправник висловлювання вихідною мовою [42, с. 105].

У наукових розвідках, що присвячені дослідженню прагматичного аспекту перекладу, все частіше послуговуються терміном «прагматичний фокус». Під останнім розуміють акт відбору інформації, що передається у процесі перекладу, релевантність якої визначається у межах тієї чи іншої прагматичної настанови. А критерієм прагматичного фокусу є успішність та ефективність комунікації і взаємодії учасників мовленнєвого акту [68, с. 125]. При цьому, сприйняття прагматичного фокусу дискурсу ґрунтується не лише на його змістовому наповненні, але і на знаннях асоціативних зв'язків, відомих читачеві з набутого досвіду [68, с. 126]. Прагматичний фокус перебуває у безпосередній залежності від комунікативного фокусу висловлювання. Можливість винесення в комунікативний фокус певної альтернативи визначається комунікативною ситуацією, думками та очікуваннями мовців [190, с. 187]. Прагматичний фокус визначає, які зміни слід внести перекладачу до змісту тексту: додавання інформації у вигляді пояснень, доповнень, коментарів; вилучення незрозумілої і комунікативно нерелевантної інформації для отримувача тексту перекладу; заміна незрозумілої інформації більш зрозумілою; передача контамінованого мовлення іноземців або здійснення змін, що пов'язані з необхідністю дотримання жанрово-стилістичних норм, які діють в мові перекладу по відношенню до текстів даного функціонального стилю [159, с. 164–167]. Загалом, у процесі перекладу здійснюється адаптація на двох рівнях: лексичному і граматичному [263, с. 163]. За спостереженнями Н.А. Янко, чим вища прагматична сила тексту, тим більше семантичних трансформацій вона потребує для відтворення в перекладі [195,

с. 397]. При цьому, слід враховувати і те, що стилістичні системи мов мають свій національний характер [5, с. 94].

Загалом, кожна заміна прямого перекладу трансформаційним пов'язана з глибокими розбіжностями в лексиці, граматиці, логічній структурі речення та образності двох співставлених у процесі перекладу мов [150, с. 52]. Передувати вищезгаданим трансформаціям має виявлення перекладачем комунікативної інтенції автора на основі функціональних доміант тексту з метою наступної прагматичної адаптації [103, с. 17]. Приступаючи до роботи, перекладачеві, на думку М.К. Гарбовського, доводиться робити вибір: 1) орієнтуватися на автора вихідного мовленнєвого повідомлення, ототожнивши себе з ним і свого читача з отримувачем оригіналу. У такому випадку необхідно застосовувати прагматично зумовлені перетворення. Дослідник стверджує, що прагматично зумовлені трансформації – це перетворення, які використовуються з метою досягнення в тексті перекладу комунікативного ефекту, що еквівалентний тому, що виявлений в оригіналі. У результаті перетворень цього типу зберігається прагматичне значення вихідної одиниці, в той час як семантичне та синтаксичне значення можуть повністю або частково змінюватись в результаті трансформаційних операцій, які отримали назву комплексних замін, адаптацій чи прагматичних адаптацій. Найважливіша властивість прагматично зумовлених трансформацій полягає в тому, що зміни окремих елементів смислу вихідного повідомлення переслідують ціль збереження у перекладі смислового цілого. Доволі часто такі перетворення використовуються при перекладі ідіом, реалій та різноманітних кліше [38, с. 395-397].; 2) орієнтуватися лише на свого читача, намагаючись створити такий комунікативний ефект, який передбачає нова комунікативна ситуація. У цьому випадку, коли перекладач свідомо змінює комунікативний ефект, якого намагались досягнути автори вихідного повідомлення, говорять про прагматичні перетворення [38, с. 394–395], або, за визначенням В.І. Карабана та М.Ю. Ребенко, прагматичні деформації [73, с. 28]. Науковці давали різну оцінку явищу деформації, а саме розглядали її і як усвідомлене перекручування перекладачем якого-небудь параметра тексту оригіналу, що обґрунтоване прагненням вирішити

певне глобальне перекладацьке завдання [38, с. 513], і як правомірні okazіональні перетворення у тексті перекладу, вибір на користь яких підпорядкований закону індивідуальної свободи перекладача та відповідає смакам стилістики його перекладу [149, с. 145]. Проте, важливим для нашого дослідження є висновок М.Ю. Ребенко, яка, провівши контрастивний аналіз адаптації та деформації, встановила, що якщо адаптивна інтерпретація не знижує комунікативно-прагматичного потенціалу оригіналу, то деформація призводить до певних втрат [149, с. 148]. З огляду на вищесказане, переклад художнього твору вимагає прагматичної адаптації шляхом застосування прагматично зумовлених трансформацій. Надалі у нашій роботі ми будемо керуватись наступним визначенням: прагматично зумовлена трансформація – це лексико-семантичне чи лексико-граматичне перетворення, що спричинене домінантною прагматичною настановою перекладача максимально повно донести до читача перекладу зміст та емоційний настрій вихідного тексту, враховуючи мовні та культурні стереотипи вторинних реципієнтів тексту. Результатом такого перетворення є функціонально рівноцінне оригінальному перекладене висловлювання.

Викладене дає підстави вважати, що для забезпечення прагматично адекватного перекладу перекладач застосовує прагматично зумовлені лексико-семантичні, лексико-граматичні та граматичні трансформації, враховуючи наступні чинники: роль культурних маркерів у системі художніх цінностей оригіналу, літературні канони мови перекладу та прагматичний фокус.

1.6. Методологічні засади дослідження прагматики перекладу

Методологічну основу дисертації складає комплексний міждисциплінарний підхід до аналізу художнього тексту, що передбачає розгляд мовних одиниць у тісному зв'язку з методами лінгвістики і перекладознавства.

Загальнонаукову методологічну базу нашого дослідження утворює *гіпотетико-дедуктивний метод*, у зв'язку з висуненням гіпотези щодо причин застосування прагматично зумовлених трансформацій; *описовий метод*

використаємо для оформлення та узагальнення своїх спостережень над зібраним фактичним матеріалом; *метод суцільної вибірки* необхідний для виявлення прагматично зумовлених трансформацій під час співставлення оригінальних художніх текстів та їх перекладів; *метод кількісних підрахунків* дозволить співставити частотність застосування перекладачами різних видів прагматично зумовлених трансформацій для здійснення прагматичної адаптації художнього твору для вторинних читачів та підсумувати отримані дані.

Розгляньмо також **загальнолінгвістичні методи дослідження**, які сприяють досягненню поставленої мети. Здійснення *порівняльного перекладознавчого аналізу* уможлиблює виявлення розбіжностей у формі та змісті оригіналу і перекладу та встановлення правомірності чи необхідності допущених перекладачем відхилень. Більше того, цей метод допомагає виявити міжмовні відповідники у певних тематичних і функціонально-стилістичних сферах, які слід враховувати в художньому перекладі. Отже, завдяки зіставленню першотвору зі вторинним текстом ми встановимо шляхи подолання перекладацьких труднощів, які пов'язані зі специфікою реципієнтів оригіналу та перекладу, систем вихідної і цільової мов та з позалінгвальними чинниками. Для виявлення лінгвокультурологічних ознак художніх текстів, що є важливими складовими їх прагматичного потенціалу і становлять чимало труднощів для перекладачів, і з метою встановлення зв'язку між ними та історією, релігією, матеріальними і духовними цінностями народу ми скористаємося *методом лінгвістичного спостереження та аналізу*.

Щодо **спеціальних методів дослідження**, то, з огляду на тему дисертації, основним методом нашої наукової розвідки є *прагматичний аналіз* художнього тексту, який уможлиблює оцінку адекватності відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі. У підґрунті прагматичного аналізу лежить поняття мовленнєвого акту, що дозволяє трактувати мовлення як дію, в якій зосереджені інтенції мовця [116, с. 20]. Засновниками методу вважають дослідників Дж. Остіна [141] та Дж. Серля [273], які сформулювали ідею мовленнєвих актів та запропонували їх класифікацію. На думку Ф.С. Бацевича,

який розробив і аргументував структуру прагматичного аналізу дискурсу і комунікативної ситуації, прагматичний аналіз текстів дозволяє проникнути у внутрішній світ учасників комунікації, пізнати їх глибинні інтенції, стратегії й тактики впливу на інших людей [16, с. 302]. Дослідники наголошують, що в центрі уваги прагматичного аналізу перебувають значення висловлювань мовців, а не окремих слів чи речень [268, с. 5], а також правила і конвенції спілкування [16, с. 41]. Нагадаємо, що при здійсненні перекладу художнього тексту, мова йде про необхідність прагматичного аналізу не лише комунікації персонажів, а й авторського мовлення.

Як стверджує Д.О. Гусаров, якщо відправник досягає своїх цілей завдяки інформації, яка міститься у повідомленні, тоді передача змісту висловлювання є засобом досягнення цілі перекладацької діяльності [42, с. 104]. З огляду на вищесказане, щоб оцінити адекватність перекладу, необхідно здійснити *компонентний аналіз*, який полягає у розкладанні лексичного значення на мінімальні семантичні складники, що дозволяє проаналізувати смислову структуру слів та словосполучень вихідного і цільового текстів. Порівняння прагматичного потенціалу текстів оригіналу та перекладу вимагає також застосування *структурного аналізу*, що уможливлює вивчення певного явища як цілісної системи, елементи якої взаємопов'язані [16, с. 37]. Так, у дисертаційному дослідженні ми розглядаємо художній твір як комплекс взаємозалежних складників, які утворюють ціле. Тому нашим завданням є виявити, за допомогою яких лексичних, граматичних та стилістичних засобів автор наділяє першотвір прагматичним потенціалом і встановити, як ці засоби розподілені у тексті. Зважаючи на те, що, як зазначає В.І. Карабан, особливий вид прагматичної адаптації при перекладі спричинений необхідністю врахування міжмовних та міжкультурних розбіжностей у правилах ведення ввічливої комунікації [72, с. 370], та беручи до уваги необхідність забезпечення перекладачем узуальної адекватності цільового тексту, ми вважаємо за необхідне здійснити *аналіз суміжних пар* у текстах оригіналу та перекладу, оскільки вказаний метод дослідження передбачає вивчення закономірностей вживання учасниками діалогу

типових послідовностей реплік [16, с. 39].

Слід зазначити також важливість для нашої розвідки *дискурс-аналізу*. За визначенням науковців, цей метод досліджує мовленнєву діяльність людини з урахуванням соціального, психологічного та культурного контексту [16, с. 38; 116, с. 21]. Засоби мовного коду тут розглядаються не як сукупність універсальних смислів, а як сфера дій, за допомогою яких люди в повсякденній діяльності впливають на поведінку, думки й емоції оточуючих [116, с. 21]. Таким чином, для здійснення прагматично адекватного художнього перекладу необхідно враховувати соціальні, культурні, психологічні та інші характеристики особистості письменника та реципієнта друготвору. При цьому, з огляду на те, що ми розглядаємо контекст як один із чинників, які впливають на вибір перекладачем способу прагматичної адаптації художнього твору, важливим для дослідження є *контекстуальний аналіз*, як лінгвістичний, так і позалінгвальний. Як стверджує Н. Еллот, контекст утворює інформація про фізичне навколишнє середовище, попередній дискурс, факти про переконання, звички, точки зору співрозмовників [199, с. 39]. У нашому дослідженні контекст розглядається як чинник, який зумовлює вибір перекладачем адаптивних стратегій. Водночас, контекстуальний аналіз уможливує здійснення *інтент-аналізу*, що полягає у виявленні намірів учасників спілкування за особливостями їх мовлення та комунікативної поведінки. Важливим завданням цього типу аналізу є виявлення прихованого підтексту мовлення [16, с. 40]. Саме інтент-аналіз уможливує адекватне відтворення у перекладі непрямих мовленнєвих актів, що становлять особливі труднощі для перекладачів.

Приєм *трансформаційного аналізу* уможливує виявлення особливостей, типів і видів прагматично зумовлених лексико-семантичних, лексико-граматичних та граматичних трансформацій в англо-українському художньому перекладі.

Таким чином, застосування вищеперелічених загальнонаукових, лінгвістичних та перекладознавчих методів забезпечить комплексне і всебічне дослідження прагматично зумовлених трансформацій в англо-українському художньому перекладі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Проведений у першому розділі аналіз теоретичного матеріалу дозволив зробити висновок, що в прагматиці умовно можна виділити такі складові, як мета повідомлення, добір мовних одиниць та комунікативний успіх або невдача. Також було з'ясовано, що адекватне відтворення комунікативного ефекту першотвору в перекладі можливе при врахуванні перекладачем контексту повідомлення, фонових знань його адресатів, конвенцій вихідної та цільової мов. Водночас, нами обгрунтовано, що прагматично адекватний переклад неможливий за відсутності уваги перекладача до таких позалінгвальних чинників, як картина світу автора та реципієнтів оригіналу й перекладу, їх культурні та ментальні характеристики, особливості лінгвоетнічних компетенцій учасників літературної комунікації. При цьому акцентується увага на необхідності збереження національної самобутності художнього твору.

Для дотримання вищезгаданих вимог, що уможливають забезпечення прагматичної адекватності перекладу, перекладач повинен мати високий рівень мовної і комунікативної компетенції та достатній обсяг енциклопедичних та/або спеціальних предметних знань. Крім того, прагматичне ставлення вторинного читача до художнього тексту може залежати від ймовірного прагматичного надзавдання перекладача. Проте, на нашу думку, перекладом можна вважати лише результат такої діяльності перекладача, яка спрямована на відтворення прагматичного потенціалу оригіналу і не допускає застосування прагматичних перетворень. Тому вважаємо, що перекладач повинен дотримуватись наступного алгоритму дій: спочатку встановити набір прагматичних елементів, які утворюють прагматику оригіналу, після чого, зважаючи на важливість ролі окремого елемента для формування прагматичного потенціалу оригіналу, зробити висновок про обов'язковість чи факультативність його відтворення у перекладі за допомогою мовних одиниць цільової мови з рівноцінним оригінальному прагматичним значенням. Слід зазначити, що адекватність перекладу залежить також і від якості відтворення прагматичного змісту образів

дійових осіб художнього твору. Це можливо за умови попереднього аналізу мовного паспорта персонажів у першотворі. Водночас, прагматична адекватність перекладу не залежить від коефіцієнта його точності, але неможлива без узуальної адекватності цільового тексту, що дозволяє забезпечити природність засобів вираження і такий же емоційний та естетичний ефект від прочитання перекладу, як і від оригіналу.

Для досягнення прагматичної адекватності перекладачі вдаються до застосування прагматично зумовлених трансформацій. Зважаючи на це, у практичних розділах нашої дисертації під терміном «прагматично зумовлена трансформація» ми розуміємо таке лексико-семантичне, лексико-граматичне чи граматичне перетворення, що спричинене домінантною прагматичною настановою перекладача максимально повно донести до читача перекладу зміст та прагматичну спрямованість вихідного тексту, враховуючи мовні та культурні стереотипи вторинних реципієнтів тексту. Результатом такого перетворення є функціонально рівноцінне оригінальному перекладене висловлювання. Здійснюючи прагматично зумовлені лексико-семантичні, лексико-граматичні та граматичні трансформації, перекладачеві слід враховувати роль культурних маркерів у системі художніх цінностей оригіналу, літературні канони мови перекладу та прагматичний фокус.

У теоретичному розділі дисертації також окреслено інструментарій дослідження і аргументовано доцільність його застосування з метою виконання сформульованих у вступі завдань. Це, на нашу думку, уможливить ефективний практичний аналіз творів у наступних розділах, здійснений для отримання вичерпної інформації про прагматично зумовлені трансформації в англо-українському художньому перекладі.

Основні положення розділу висвітлено в такій публікації [80].

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЧНО ЗУМОВЛЕНІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Перш ніж ми здійснюватимемо аналіз виявлених прагматично зумовлених перекладацьких трансформацій необхідно з'ясувати, що науковці розуміють під терміном “перекладацька трансформація”. На думку О.О. Фірсова, цей термін позначає перетворення, за допомогою яких перекладач здійснює перехід від одиниць оригіналу до комунікативно рівноцінних їм одиниць перекладу за умов неможливості використання у конкретному контексті регулярних відповідників [180, с. 6]. Більше того, міжмовною трансформацією називають сам переклад [113, с. 285].

Дослідники все ще не дійшли згоди з приводу класифікації перекладацьких трансформацій, про що свідчить низка наукових праць [2, с. 158; 67, с. 104; 180, с. 6]. Це, ймовірно, спричинено тим, що трансформації рідко трапляються у чистому вигляді і зазвичай становлять собою комплексні перетворення [2, с. 159]. Однак, важливо, щоб, здійснюючи трансформації, перекладач враховував контекстуальний фон оригінального твору, індивідуальність авторського стилю, специфіку мови перекладу, її стилістичні норми і синтаксичну організацію тексту [65, с. 144].

Як зазначає Я.І. Рецкер, прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розтлумачуємо значення іншомовного слова в контексті та знаходимо йому відповідник, що не збігається зі словниковим, прийнято називати лексичними трансформаціями [150, с. 45]. Початковим та/або кінцевим елементом таких перекладацьких перетворень є лексична одиниця [161, с. 70]. На думку С.Є. Максимова, застосування перекладачем лексичних трансформацій часто зумовлено необхідністю адаптувати значення вихідної лексичної одиниці до семантичних особливостей цільової культури [115, с. 117]. Ф.О. Кіфер стверджує, що прагматика опирається на семантику [86, с. 347], отже, прагматика і семантика

взаємопов'язані та взаємозалежні. Більше того, одним із завдань прагматики перекладу є вирішення завдань адекватного відтворення таких лексико-семантичних одиниць, що зорієнтовані на емоційно-експресивне вираження комунікативного змісту вихідного тексту в перекладі [140, с. 156]. При цьому, прагматичні поправки, адресовані читачу-носію мови перекладу, найчастіше використовуються для перекладу реалій, авторських оказіоналізмів та фразеологічних одиниць [85, с. 35–36].

Надалі у нашій роботі ми будемо керуватись таким визначенням терміну “прагматично зумовлена лексико-семантична трансформація” – це такий вид перекладацьких перетворень, коли досягається рівноцінний комунікативний ефект висловлювання, лексичний склад якого у вихідній та цільовій мовах є різним.

2.1. Причини та особливості використання прагматично зумовленої генералізації

Серед поширених в англо-українському художньому перекладі прагматично зумовлених трансформацій вагоме місце займає генералізація. Як зазначає С.Є. Максимов, генералізація полягає у заміні лексичної одиниці першотвору з вузьким значенням словом чи фразою у тексті перекладу з ширшим значенням [115, с. 117], що може бути спричинено відмінністю узусів англійської та української мов: *The stars in their courses fight against me, Marilla* [316, с. 157]. – *Наче саме небо проти мене, Марілло* [317, с. 133]. У науковій літературі генералізацію розглядають як прагматичну адаптацію закодованих концептів [255, с. 49]. Оскільки застосування трансформації генералізації може призвести до певної втрати інформації, використовувати її слід обачно і лише у тих випадках, коли вживання у перекладі словникового відповідника лексичної одиниці може призвести до порушення граматичних або стилістичних норм мови перекладу [71, с. 307]. З прагматичних міркувань генералізацію доволі часто застосовують у перекладі власних назв, які є інформативними для первинних реципієнтів і зовсім неінформативними для читачів перекладу [225, с. 69; 277, с. 245]. Л.С. Бархударов

ззначає, що прагматичний аспект важливо враховувати при передачі у перекладі географічних назв, назв культурно-побутових реалій, назв фірм, товарів, магазинів та ін [15, с. 126].

Зрозуміло, що використання трансформацій у перекладі завжди має бути обґрунтованим. Так, на нашу думку, використовувати генералізацію доцільно у тих випадках, коли заміна власних назв оригіналу загальними у вторинному тексті сприятиме досягненню рівноцінного комунікативного ефекту першотвору та перекладу. Продемонструємо це за допомогою наступного прикладу: «*Look here, I said (speaking not in **English**, of course, but in Oompa-Loompish), <...> [329]. – «Послухайте мене, – сказав я (звісно, не **нашою**, а умпа-лумпівською мовою), <...> [310, с. 107].; *Naranjadita is a Spanish word for a certain colour that you must go to more trouble to describe in **English** [331, с. 291]. – *Naranjadita – це іспанське слово, і означає воно особливий колір. У **нашій мові** такого слова немає <...> [309, с. 181].* Тут мова, якою спілкуються персонажі тексту оригіналу – англійська, а в героїв вторинного тексту комунікація відбувається українською мовою. Проте, заміна у нижченаведеному прикладі слова оригіналу *English* на слово *український* у перекладі є недоречною, оскільки українізація у цьому випадку призвела би до спотворення змісту оригіналу, його одомашнення. Саме тому перекладач використовує український присвійний займенник *наш*, який повною мірою передає відчуття близькості автора і його персонажів до читача перекладу. Розглянемо ще один приклад застосування прагматично зумовленої генералізації: репліка «*Speak **English!***» [328, с. 22] у контексті твору “Аліса в країні чудес” є вимогою висловлюватися зрозуміліше і доступніше, тому її переклали наступним чином: «*Говори **по-людському!***» [313, с. 30].**

Однак, у наступному випадку застосування генералізації змінило б значення оригінального повідомлення, спотворюючи мовне оформлення комунікативної інтенції автора, адже у тексті йдеться про особливості характеру саме англійців: *How **English** you are, Bazil! That is the second time you have made that observation! If one puts forward an idea to a true Englishman – always a rash thing to do – he never dreams of considering whether the idea is right or wrong. The only thing he considers of*

any importance is whether one believes it oneself [340, с. 16]. – Ну, ти достоту англійка, Безіле! Уже вдруге ти зауважуєш те саме. Висувати якусь думку перед щирим англійцем – завжди нерозважна річ. Бо він ніколи не завдасть собі клопоту поміркувати, чи слухна ця думка. Єдине, що йому видається важливим, – чи ти сам віриш у неї [306, с. 18].

Здійснивши порівняльний аналіз текстів оригіналу і перекладу, ми виявили, що зазвичай прагматично зумовлену трансформацію узагальнення використовують у наступних випадках:

1) Переклад географічних назв. Якщо в оригіналі вказано маловідомий цільовому читачу топонім, то замість нього перекладач може використати ті географічні назви, які більш вірогідно входять до фонових знань україномовних реципієнтів. Так, у наступному прикладі через те, що небагатьом читачам українського перекладу англійського художнього твору відомо, на якому березі Темзи розташоване графство Мідлсекс, перекладач застосував генералізацію: *It was difficult to say, for the moment, which was us and which was **the Middlesex bank** of the river <...> [311, с. 76]. – Якусь хвилину нам важко було сказати, де кінчаємось ми і де починається лівий берег Темзи <...> [311, с. 77].* Назву невеликої місцевості можна замінити на назву штату, де вона знаходиться: *And I'm taking your picture so the guys in **Loxahatchee** won't think I made this up [334, с. 122]. – І сфотографую, щоб мої колеги у **Флориді** не подумали потім, що я вигадав цю історію [319, с. 86].*

2) Переклад назв грошових одиниць та інших засобів розрахунку

Особливі труднощі для перекладачів-практиків становить переклад назв грошових одиниць. Як стверджує І.С. Алексєєва, головне при їх передачі у перекладі – дотримуватись функціонального принципу [2, с. 185]. Оскільки цінність валюти пов'язана зі змінами у стані економіки, конвертація валюти при перекладі може виявитися недоречною. Тому науковці пропонують вказувати суму без зазначення валюти (наприклад, 50 000) або залишати оригінальне вираження суми за умови, що контекст дозволить зрозуміти читачеві приблизну вартість [240, с. 95–96]. Ще одним способом вирішення проблеми є застосування

генералізації.

Вдалий переклад назв грошових одиниць залежить від знання особливостей валютних операцій у країні написання першотвору, а, отже, вимагає лінгвокультурної обізнаності перекладача. Зазначене вище набуває особливої ваги у тому випадку, коли лексична одиниця, яка позначає певну суму грошей або спосіб сплати, дає читачу додаткову інформацію про персонажів літературного твору, що певним чином відображається на сприйнятті тексту реципієнтами: *And therefore, uncle, though it has never put a scrap of **gold or silver** in my pocket, I believe that it has done me good, and will do me good <...>* [330, с. 12–13]. – *А тому, дядечку, хоча це й правда, що на Різдво у мене ще жодного разу не додалося ні єдиної **монетки** в кишені, я все одно вірю, що воно приносить мені добро і буде приносити добро* [312].; *He grandiosely paid it with his **Master Charge*** [337, с. 16]. – *Він помпезно розрахувався за допомогою **кредитної картки*** [323, с. 9]. Якщо людина не носить при собі дрібних грошей, то читач, мабуть, здогадається, що вона досить заможна і займає високе соціальне становище у суспільстві: *Have you any **pennies*** [338]? – *Маєш **дрібні гроші*** [324]?

Зважаючи на те, що у художньому творі немає нічого випадкового, автор, зазначаючи вартість речей чи послуг, таким чином завуальовано описує ще одну грань образу персонажа, дозволяє читачеві сформувати певну оцінку подій: *Eightpence ain't no object to me* [338]. – *Плата за таксі – дрібничка для мене* [324]; *I set dish towels and **two-hundred-dollar** ties on fire ...* [334, с. 377]. – *А потім підпалив кухонні рушники та **дорогезні** скатертини* [319, с. 243].

П. Ньюмарк розглядає метафору як прагматичний фактор, який виявляє розмаїття відчуттів і розкриває особливості світобачення носіїв певної мови [262, с. 135]. Відмінності в світосприйнятті та світогляді представників різних культур, що виявляється у метафорах вихідної та цільової мов, можуть зумовлювати застосування генералізації: *What Idol has displaced you? – A **golden** one* [330, с. 59]. – *І що це за божество, яке витиснуло тебе? – **Гроші*** [312].

3) Переклад назв популярних у часи написання оригінального твору продуктів харчування та напоїв. Тут перекладач повинний орієнтуватися на

знання і досвід вторинного реципієнта та важливість збереження власної назви у перекладі для досягнення рівноцінного комунікативного ефекту на читачів оригіналу та перекладу. У результаті порівняльного аналізу виявлено, що узагальнення доволі часто використовується для перекладу назв алкогольних напоїв: *Stephen opened some **Mondavi** white* [337, с. 21]. – *Стефен відкоркував пляшку білого* [323, с. 11]; *He ordered a **Scotch** ...* [334, с. 341]. – *І замовив віскі ...* [319, с. 220].; <...> *and in the morning the stock of Three-Star **Hennessey**, wines and drygoods in Coralia would be found vastly increased* [331, с. 31]. – <...> *а вранці у винних та галантерейних крамницях Кораліо з'являється багато нового краму і, між іншим, сила **пляшок** з трьома зірками* [309, с. 22]; і безалкогольних напоїв: *I got a **POG** out of the fridge ...* [334, с. 167]. – *Я знов дістав із холодильника сік ...* [319, с. 115]. При цьому, використовуючи генералізацію у перекладі назв невідомих широкому загалу цільової аудиторії напоїв, можна зазначити їх вид: *Gee, delicious vichyssoise ... beef Wellington ... ah, **Chateau Margaux** fifty-nine ... this soufflé is fantastic* [337, с. 92]. – *Ось смачна страва ... яловичина з Веллінгтона ... о, червоне вино урожаю 59 року ... це суфле – фантастичне* [323, с. 51].; <...> *he kicked up a most fearful row because they charged him five francs for a bottle of **Bass*** [311, с. 152]. – <...> *зчинив страшенну бучу, коли з нього заправили п'ять франків за пляшку світлого* [311, с. 153]. Відмінність культури харчування реципієнтів оригіналу та перекладу призводить до необхідності узагальнення при перекладі продуктів харчування та страв, що доводять наступні приклади: <...> *Amanda had brought home **Cornish game hens*** [334, с. 323]. – <...> *Аманда принесла додому диких курчат* [319, с. 209].; *Buche de Noel* [327, с. 115]. – *різдвяний пиріг* [305, с. 95].

Іноді варто замість власної назви, яка для вторинного читача може виявитись лише поєднанням звуків, вказати країну-виробника напою чи продукту харчування, що дасть можливість читачеві зробити висновки про його якість і смаки персонажа твору: *I'm very chaste in that respect but I would recommend a nice **Meursault** for you* [337, с. 47]. – *Я дуже цнотлива у цьому розумінні, а тобі порадила б добре французьке вино* [323, с. 26]. Окрім того, іноді для забезпечення

зрозумілості тексту перекладу україномовним читачам художнього твору в цільовому тексті доречно застосовувати лексичні одиниці, які вказують на головний складник продукту: *If Harris's eyes fill with tears, you can bet it is because Harris has been eating raw onions, or has put too much **Worcester** over his chop* [311, с. 26]. – *Якщо Гаррісові очі налили слізьми, це означає, що він їв сиру цибулю або ж занадто щедро намастив котлету **гірчицею*** [311, с. 27]. Це ж стосується і наступного прикладу, де головним складником десерту є морозиво: *She didn't mean the macaroni or the **hot fudge sundae*** [337, с. 82]. – *Вона не мала на увазі макаронів чи **морозива*** [323, с. 46].

Наступний приклад, на нашу думку, є зразком необгрунтованого застосування генералізації, адже чіпси *Pringles* вже набули великої популярності в Україні і є на полицях мало не кожного супермаркету: *I opened a can of **Pringles** ...* [334, с. 145]. – *Я відкрив бляшанку з **чипсами*** [319, с. 101].

4) Переклад назв торговельних марок. У зв'язку з відмінністю виробників, які задовольняють попит населення на товари в Україні та в англомовних країнах, через різницю у доходах англійців, американців та українців, перекладач іноді змушений вдаватись до застосування генералізації при перекладі назв торговельних марок, брендів.

Узагальнення, що використане у наступному прикладі, уможливило врівноваження переконливості продавця, що вихваляє свій товар українською мовою, з оригінальним англомовним висловлюванням. Слід зазначити, що після того, як американські інвестори вклали гроші у швейцарську компанію *Elgin*, яка виготовляла кишенькові годинники на ланцюжку, аксесуар цього бренду набув популярності в Америці. Водночас, швейцарські годинники відомі своєю високою якістю, тому словосполучення *Elgin movement* почали використовувати в англійській мові для вказівки на те, що годинник показує час точно. Однак, вищезазначена власна назва не викликає в україномовних реципієнтів такий ефект як в англомовних. Крім того, в оригіналі йдеться не про годинник конкретної фірми, а про високу якість пропонованого продавцем товару. Враховуючи все вищесказане, вважаємо внесення перекладачем змін виправданим: *A man stood on*

*a box and passed around some gold watches, screw case, stem-winders, **Elgin movement**, very elegant [331, с. 103]. – На скрині стояв якийсь чоловік і роздавав усім золоті годинники. Покришка відкривається, як натиснути на голівку, накручуються без ключа, **чудовий хід**, одно слово, годинники дуже гарні [309, с. 66]. Проте, на нашу думку, наступний варіант перекладу дозволив би максимально наблизити прагматичний ефект оригінального та перекладеного висловлювання: *На скрині стояв якийсь чоловік і роздавав усім золоті годинники. Покришка відкривається, як натиснути на голівку, накручуються без ключа, **швейцарська точність**, одним словом, годинники дуже гарні.**

Вартим уваги є також переклад назв побутової хімії. Так, *Monkey Brand* – це супер-популярний на початку 20 століття у Великобританії абразивний засіб для чищення та полірування виробів з металу. У наступному висловлюванні професор Хіггінс з твору Б. Шоу «Пігмаліон» з насмішкою пропонує своїй прислузі помити простолоюдинку Елайзу цим засобом, натякаючи таким чином на те, що дівчина дуже брудна: ***Monkey Brand**, if it won't come off any other way [338]. – Як не віддиратиметься бруд – **спеціальним порошком** її [324].* Однак, як бачимо, у перекладі з застосуванням генералізації не вдалось відтворити іронію мовця, а отже, прагматичний ефект перекладеного висловлювання дещо відрізняється від оригінального. На нашу думку, ближчим до оригіналу може бути наступний варіант перекладу: *Як не віддиратиметься бруд – **дротянкою** її.* У зв'язку зі зростаючою тенденцією глобалізації ринку товарів продукція деяких закордонних торговельних марок вже тривалий час лежить на полицях магазинів України, а тому добре знайома українським споживачам. З огляду на це, вважаємо, що вилучення власної назви при перекладі наступного висловлювання недостатньо обґрунтоване: *<...> Mary Jane just wailed something ambiguous, something about her box of **Kleenex**, and rushed back to her convertible [336]. – <...> Мері Джейн вигукнула щось незрозуміле, щось про **паперові серветки** й кинулась назад до машини [322].*

Проаналізуємо наступний приклад: *Hidden behind the **Caddy's** tinted glass <...> [334, с. 109]. – Невидимий за тьмяним склом свого **таксі** <...> [319, с. 76].* На

офіційній сторінці транспортної служби *Caddy Cab* не лише вказується, а й наголошується відмінність між їхньою організацією та звичайним таксі. Тут йдеться і про зручності в салоні автомобіля, і про необхідність обов'язкової попередньої резервації та інше. Тому вважаємо, що замість лексеми *таксі* доречніше було б використати словосполучення *оредоване авто*.

Власна назва автомобіля, що належить персонажу художнього твору, дає читачеві певне уявлення про нього самого. Тому, на нашу думку, узагальнення в наступному прикладі не виправдане: *Thanks to the mechanical perfection of my Targa 911S and also to my driving creativity <...> [337, с. 59]. – Завдяки технічному станові моєї **машини** та моїй спритності як водія <...> [323, с. 33].* Хоча згадана в оригіналі назва моделі автомобіля невідома для пересічного українця, марка Порше уможливорює певну оцінку читачем соціального прошарку, до якого належить літературний персонаж-власник авто, його матеріального становища та вподобань. Тому пропонуємо замінити власну назву моделі машини власною назвою її марки: *Завдяки технічному станові мого **Порше** та моїй спритності як водія <...>.*

Сьогодні в епоху Інтернету українські споживачі отримали змогу переглядати та купувати в Інтернет-магазинах колекції одягу всесвітньовідомих брендів, тому, на нашу думку, їх власні назви не потребують адаптації, адже дозволяють читачам зробити висновок про небайдужість персонажа до модного, якісного, і водночас дорогого вбрання. Тому застосування генералізації та вилучення власних назв при перекладі нижчезазначених висловлювань вважаємо не виправданим: *She stretches, naked, before sliding into her Speedo [327, с. 197]. – Вона голяка потягнулась і лише після цього нап'яла **купальник** [305, с. 165].; Kim McDaniels was barefoot and wearing a blue-and-white-striped Juicy Couture minidress <...> [334, с. 9]. – Кім Макденіелс, босонога та в **модній** міні-сукні в біло-блакитну смужечку <...> [319, с. 11].* При цьому, існують деякі бренди, які добре відомі в англomовних країнах, але не знайомі українцям, та спеціалізуються на виробництві одягу певного стилю і/або з домінуванням певних кольорів. При їх перекладі доречно вказати вищезазначену інформацію, що дасть змогу вирівняти можливості англomовного

та україномовного читача змалювати в уяві зовнішній вигляд персонажів. Так, у наступному прикладі йдеться про вбивцю, який, коли він на завданні, щоб не привертати до себе зайвої уваги і не залишати за собою слідів, живе під вигаданим іменем та носить недорогий повсякденний одяг. Водночас, транскрибування власної назви бренду, вірогідно, не дозволило би передати цю деталь трилеру в перекладі: *Ben was in Dockers and a polo shirt <...> [334, с. 208]. – Бен, у штанях хакі та тенісці <...> [319, с. 137].*

Зважаючи на те, що вид зброї «Сміт&Вессон» є доволі відомий у світі, на нашу думку, доречно поєднати узагальнююче слово із транскодуванням власної назви у нижчезазначеному висловлюванні, що дозволило б уникнути втрат при перекладі та відтворити у вторинному тексті небезпечність ситуації, що описана в оригіналі: *Marco-Rollins-Bjorn was two feet from his Smith and Wesson [334, с. 214]. – Марко-Ролінз-Бйорн сидів поруч зі своїм револьвером [319, с. 141].*

5) Переклад назв крамниць, які займаються торгівлею товарів легкої промисловості та продуктів харчування. Транскодування таких лексичних одиниць не дозволило би читачам українського перекладу перенести прочитане у сферу свого досвіду, що і зумовило використання генералізації: *On the main floor of Lord and Taylor's [336]? – В головній залі універмагу [322]?; Anyway, the guy in Sherry-Lehmann claimed that <...> [337, с. 20]. – Продавець фірмової крамниці запевняв, що <...> [323, с. 11].*

б) Переклад одиниць виміру. Перш за все слід зазначити, що перекладач повинний знати співвідношення метричних систем [2, с. 183], якими користуються носії англійської та української мов. Проте, як стверджують науковці, заміна одних мір іншими може порушити колорит, історичну правду, загальний тон художнього твору [33, с. 159]. З іншого боку, генералізацію слід застосовувати для того, щоб читач зміг адекватно оцінити ситуацію, у якій розвиваються події, про що свідчить наступний приклад: *Daytime temperatures can climb to a hundred and twenty [334, с. 255]. – Денні температури інколи сягають п'ятдесяти градусів Цельсія [319, с. 167].*

Різниця способів позначення, наприклад, відстані є свідченням відмінності

картин світу англійців та українців, що необхідно враховувати при перекладі одиниць виміру для забезпечення зрозумілості перекладеного тексту вторинному читачеві. Адже останній, почувши кількісні показники і маючи при цьому певний досвід, може приблизно уявити відстань, глибину чи висоту, про яку йдеться у тексті. Так, у нижченаведених прикладах спостерігаємо модифікацію форми подання даних без зміни їх змісту. Окрім того, досягається і легкість сприйняття тексту перекладу українським читачем. Наприклад, фути часто для зручності вторинного читача перекладач конвертує у метри: *He's about ten feet tall and thin as a wire* [329]. – Він **метрів** три заввишки і тонюсінький, як дрім [310, с. 228]!; або кілометри: *The Rock-Candy Mine – 10, 000 Feet Deep, it said on one* [329]. – «Шахта з видобування драже «Морські камінчики» – глибина три **кілометри**» – було написано на одному [310, с. 185]. Це особливо актуально для перекладу дитячої і підліткової художньої літератури, адже дещо спрощує сприйняття художнього твору, не відволікаючи уваги від розвитку основної сюжетної лінії для перерахування одиниць виміру в звичну для україномовної дитини систему чи на прочитання великої кількості приміток, що в результаті може позбавити насолоди від процесу читання.

Варто також зазначити, що часто для передачі українською мовою таких одиниць виміру як дюйм (2,5 см), ярд (91 см) та фут (30,5 см) використовують слово «крок». Проте, це характерно для тих випадків, коли автор чи його персонаж зазначає приблизну відстань: *A man sits a few yards away* [331, с. 343]. – За кілька **кроків** від неї сидить якийсь чоловік [309, с. 214].; *Just then I saw another man crawl up about ten feet away* <...> [331, с. 199]. – Дивлюсь, **кроків за десять** від мене повзе на гору якийсь чоловік [309, с. 125]., або при перекладі сталих виразів: <...> *he wouldn't stir an inch* [325, с. 40]. – <...> він не зробив **жодного кроку** [318, с. 49].

Для вдалого вибору способу перекладу одиниць виміру перекладач повинний брати до уваги мовленнєві традиції носіїв мови перекладу: <...> *I've been swimming for my life in two feet of water* [311, с. 44]. – <...> там, де я так відчайдушно боровся за своє життя, усього **по коліна** води [311, с. 45].

Буквальний переклад у цьому випадку не передав би іронії, яка притаманна оригінальному висловлюванню. Водночас, нагадаємо, що дослідники відносять іронію до прагматичних явищ [202, с. 110], адже вона потребує прагматичної інтерпретації слухачем/читачем [210, с. XX], тому для того, щоб оригінал художнього твору та його переклад були наділені рівноцінним прагматичним потенціалом, цей стилістичний засіб обов'язково необхідно відтворити у вторинному тексті.

Загалом, застосування перекладачем узагальнення водночас дозволяє врахувати традиції мовлення читачів українського перекладу і сприяє тому, щоб вони не відволікалися від комунікативного фокусу висловлювання на прочитання приміток, розлогіх пояснень до окремих деталей, які не є комунікативно релевантними: *We must play the fox on every foot of the coast to prevent their getting out of the country* [331, с. 21]. – *Ми повинні грати в лиса геть по всьому побережжі, щоб не дати їм утекти з країни* [309, с. 16].; *A two-inch stub of a blue pencil was the wand* <...> [331, с. 260]. – *Куценький недогризок синього олівця правив Кїо за чарівну паличку* <...> [309, с. 161].; *Five points nearer the wind than the best of them he could sail his sloop* [331, с. 150]. – *І найкращі з них не могли вести вітрильник проти вітру під таким гострим кутом, як він* [309, с. 94].

В українській і англійській мовах відмінні також способи позначення міри спиртного, що ілюструють наступні приклади: *Take that bottle of Three-Star along with you – no, sir; not another ounce of booze for the United States consul* [331, с. 242]. – *І заберіть із собою цю пляшку. Так, так, сер, консул Сполучених Штатів не вип'є сьогодні ані краплини* [309, с. 151].; *I'd sell my mother's prayer-book for three fingers of aguardiente* [331, с. 222]. – <...> *сьогодні я міг би продати за півчарки агвардієнте молитовник рідної матері* [309, с. 139].

За спостереженнями науковців англійці зазвичай точно зазначають зріст людини, що не характерно для українців, тому при перекладі краще застосувати генералізацію [225, с. 68; 277, с. 245]. Точність цифрових показників у художньому творі не відіграє вирішальної ролі, як це відбувається у науково-технічному тексті, тому приблизний переклад буде закономірним [33, с. 157].

Виняток становить вказівка на зріст чи вагу персонажів художніх творів, якщо це пов'язано зі спортивними міркуваннями [150, с. 50]. В інших випадках при перекладі використовуються такі лексеми, як високий, середній, невисокий на зріст [5, с. 86]: *At five feet six <...> [334, с. 231]. – Невеликий на зріст <...> [319, с. 152].* Генералізація, на наше переконання, може бути доречною при передачі зазначених в оригіналі з геометричною точністю кутів: *He checked the area again, glancing up to the road, then taking in the 180 degrees of shoreline [334, с. 163]. – Він іще раз уважно обдивився околиці: спочатку дорогу в обох напрямках, а потім берегову лінію, скільки сягало око [319, с. 112].*

7) Відтворення в українському перекладі позначення часу англійською мовою. При цьому, слід зважати на традиційні способи вираження часу носіями обох мов. Тут спостерігаються наступні тенденції:

а) передача секунд хвилинами: *ninety-second cut [334, с. 321]. – Півторахвилинний ролик [319, с. 207].;*

б) передача хвилин годинами: *In thirty minutes we were on board the yacht [331, с. 335]. – Через півгодини ми були вже на яхті [309, с. 209].;*

в) передача годин днями: *I was at my desk twenty-four hours after Kim went missing [334, с. 4]. – Добу по тому, як зникла Кім, я сидів за своїм робочим столом <...> [319, с. 8].;*

г) передача днів місяцями: *Ninety days for the trip <...> [331, с. 265]. – Тобі доведеться витратити на це три місяці <...> [309, с. 165].; Twenty-five dollars or sixty days, was what the recorder gave the general [331, с. 207]. – Генералові присудили двадцять п'ять доларів штрафу або два місяці ув'язнення [309, с. 129].;*

д) передача місяців роками: *The left lung had been for eighteen months in a semi-osseous or cartilaginous state <...> [320, с. 8]. – Ліва легеня хворого вже півтора року як проросла хрящем, а власне, напівкостеніла <...> [320, с. 9].; George said that the same kind of things had happened to him some eighteen months ago [311, с. 120]. – Джордж розповів, що таке саме сталося з ним півтора року тому [311, с. 121].;*

е) передача століть тисячоліттями: <...> *the modern fairy prince, bearing an alarm clock with which, more surely than by the sentimental kiss, to awaken the beautiful tropics from their centuries' sleep* [331, с. 11]. – <...> сучасний казковий принц, що приносить із собою будильник, яким ліпше ніж сентиментальним поцілунком можна пробудити тропіки від **тисячолітнього** сну [309, с. 10].

8) Переклад одиниць лічби. Внаслідок проведеного дослідження було виявлено такі закономірності застосування генералізації для перекладу одиниць лічби:

а) десятки у першотворі передають у вторинному тексті сотнями: *Oh, I caught fifteen dozen perch yesterday evening* [311, с. 186]. – Ви знаєте, я за вчорашній вечір спіймав **сто п'ятдесят** окунів [311, с. 187].;

б) сотні в англійському тексті передають тисячами в українському перекладі: *More than eighteen hundred* [330, с. 72]. – **Понад тисячу вісімсот** [312].; <...> *with some land, of course, attached to it, about fifteen hundred acres, I believe* <...> [339, с. 21]. – <...> і, звісно, земля при ньому, яких **півтори тисячі** акрів, здається <...> [307].

9) Передача у перекладі виявлених в оригіналі назв персонажів-продуктів масової культури, наприклад, популярних фільмів та серіалів, мультиків чи книг. Зважаючи на те, що в україномовної читацької аудиторії відсутні фонові знання про героя американського серіалу в жанрі вестерну *Lone Ranger* та простакуватого персонажа дитячих римівок *Simple Simon*, транскодування їх власних назв спричинить появу зон нерозуміння у тексті перекладу. Тому, щоб максимально наблизити передумови для розуміння перекладеного та оригінального висловлювання, перекладачі застосували генералізацію: *Who's the kid with a picture of The Lone Ranger stenciled on his windcheater* [329]? – **А то що за хлопець у курточці з ковбоєм** [310, с. 85]?; *I'd let her break my "Simple Simon" service several times* [337, с. 44]. – **Кілька разів навіть дозволив їй відбити мої легкі аматорські подачі** [323, с. 24].

Водночас, варто розглянути ще один приклад: *Her glasses were on a little Donald Duck night table, folded neatly and laid stems down* [336]. – **На нічному столику,**

розмальованому **каченятами**, лежали скельцями догори окуляри з рівненько складеними дужками [322]. Як відомо, *Donald Duck* (**Дональд Дак**) є персонажем мультиплікаційного фільму, популярного не лише серед англomовних дітей, але й українських, тому при перекладі власну назву в даному випадку доречніше було транскрибувати. Це ж стосується і назви кіноперсонажа *Godzilla* (**Годзілла**) однойменного фільму, що був широко розрекламований та переглянутий великою кількістю глядачів як в Америці, так і в Україні. Тому, на нашу думку, при перекладі цієї власної назви у нижчезазначеному висловлюванні варто було використати транслітерацію: *No it's **Godzilla** from upstairs* [337, с. 29]. – **Це Страхонуд. Він живе на поверх вище** [323, с. 16].

10) У зв'язку з відмінностями у системах освіти України і англomовних країн на особливу увагу перекладача заслуговують усі **лексичні одиниці, що пов'язані з темою освіти**, наприклад: *B-school* – це коледж або факультет, який готує спеціалістів з управління бізнесом. У час, коли був здійснений переклад твору «Оліверова історія», схожих інституцій в Україні не було, що, ймовірно, і спонукало перекладача вдатися до генералізації: *I went to **B-School** in the States* [337, с. 163]. – **Я вчився в університеті у Штатах** [323, с. 92]. У нижченаведеному прикладі йдеться про бібліотеку, яку було названо в честь її засновника Чарльза Едварда Муді у Лондоні в 1842 році, та оскільки ця краєзнавча інформація може бути невідомою українському читачеві, перекладач цілком виправдано, на нашу думку, вдається до узагальнення: *I believe that **Memory** is responsible for nearly all the three-volume novels that **Mudie** sends us* [339, с. 29]. – **Мені здається, що саме пам'ять завинила в появі майже всіх тих тритомних романів, які нам надсилають з бібліотеки** [307].

11) Узагальнення використовують також при перекладі імен: *<...> where **Hermann** the Wizard couldn't have conjured out a rabbit or an omelette* [331, с. 111]. – *<...> де **ніякий** чаклун не вишептав би й кролика або яєшні* [309, с. 71]. Для здійснення адекватного перекладу імен необхідно бути обізнаним з історією та фольклором як носіїв мови, якою написаний першотвір, так і носіїв мови перекладу. Розглянемо приклад з твору О'Генрі «Королі і капуста»: *I wondered if he*

*was going to forget his **Kathleen Mavourneen** [331, с. 322]. – А я гадав, невже він забуде свою **мілюю** [309, с. 201]*? Перш ніж зупинитись на такому варіанті перекладу і маючи на меті викликати аналогічні почуття у первинного та вторинного реципієнтів, перекладач ймовірно проаналізував та співставив інформацію про те, що *Kathleen Mavourneen* – це пісня, популярна в часи громадянської війни в Америці про розставання двох закоханих, при цьому лексема *mavourneen* має значення «моя мила», «моя люба». Водночас, українському читачеві добре відома пісня Ю. Візбора «Милая моя», в якій теж йдеться про розлуку з коханою. Однак, такий переклад, на нашу думку, можна вважати одомашненням. Крім того, використання русизму в україномовному тексті також призводить до різниці комунікативних ефектів оригіналу та перекладу.

Наступний приклад доводить важливість знань творів художньої літератури та фольклору, що дозволяє перекладачеві виявити алюзію, аби текст перекладу не зазнав невинуватих втрат: *If me and Henry was babes in the wood, he was a **Robin Redbreast** from the topmost bough [331, с. 110]. – Якщо ми з Генрі були діти в лісі, то він був дороговказний **нмак** [309, с. 70]*. Тут зміст оригінального повідомлення перегукується з англійською казкою про двох покинутих у лісі дітей, які померли, а їх тіла вкрили листям малинівки. Оскільки в художньому перекладі слід уникати розлогих перекладацьких коментарів, то застосування генералізації є найбільш прийнятним варіантом.

Необхідність забезпечити доступний для розуміння україномовним читачем текст перекладу іноді призводить до узагальнення при перекладі імен, що вигадані автором художнього твору. Проілюструємо це положення наступним прикладом, у якому О'Генрі вживає авторський неологізм Редьярда Кіплінга, що знаходимо у творі останнього «Мальтійська кішка»: *He was the Royal **Kafoozlum** [331, с. 110]. – Він, власне, був там найголовнішою **особою** [309, с. 70]*. Природно, що усі неологізми неможливо знайти у словниках, тому для перекладача єдиним способом зрозуміти їх значення, щоб вдало відтворити у перекладі, є лише контекст, у якому вони були використані вперше, і, відповідно, без трансформації

не обійтись [180, с. 127].

Важливість енциклопедичних знань, а саме, знань міфології перекладачем ілюструє нижченаведений приклад: *At the head of the insurgent party appeared that **Hector** and learned **Theban** of the southern republics, Don Sabas Placido [331, с. 160].* – На цей раз на чолі повстанців став **воїн** і **вчений** цієї південної республіки – дон Сабан Пласидо [309, с. 100]. Зрозуміло, що в першотворі йдеться не про хороброго троянського воїна і вченого-винахідника, а про людину, яка наділена рисами і першого, і другого. Окрім того, лише незначна частина цільової аудиторії може впізнати у згаданих власних назвах міфологічного і легендарного героїв, що і змусило перекладача здійснити трансформацію.

Вважаємо за необхідне проаналізувати й такі приклади: *Yes, the man was a ringer for the pictures of the **fat Weary Willie** in the funny papers [331, с. 199].* – Він був дуже схожий на **карикатуру** з гумористичного журналу [309, с. 125].; <...> *two **Weary Willies** disgracin' one of the benches [331, с. 206].* – <...> двоє **босяків** безчестять своїм виглядом садову лавку [309, с. 129]. Вдалих переклад вихідних повідомлень був би неможливим, якби не знання перекладача про реального американського циркового артиста, який працював під псевдонімом *Weary Willie*. Йдеться про те, що клоун був худим, і тому в першому з наведених прикладів тлумач використав слово «**карикатура**». До того ж образом артиста був **босяк** з бородою, а герої літературного твору були неголені тривалий час, оскільки довго нелегально пливли на кораблі. Все це і спричинило використання генералізації в перекладі.

Порівнюючи тексти оригіналів та перекладів нами було виявлено приклад застосування прагматично зумовленої генералізації при перекладі прізвиська: *Here ya go, **Mr. Meat and Potatoes** [334, с. 281].* – *Насолоджуйтесь, пане Прихильнику Простой Їжі [319, с. 184].* Важливу роль тут відіграв контекст, з якого зрозуміло, що один із персонажів є гурманом, який любить смакувати вишуканими делікатесами у найкращих ресторанах різних куточків світу, а інший отримує задоволення від картоплі з м'ясом. При буквальному перекладі значення висловлювання було би дещо втрачено, адже для українців м'ясо – недешевий

продукт харчування.

12) Переклад назв посад. Так, в оригіналі наведеного нижче прикладу перелічуються назви посадовців, які мали широкі повноваження. Водночас, зрозуміло, що мовець не має на увазі конкретних осіб. Тому для передачі його комунікативної інтенції узагальнення цілком достатньо: *You shall marry **the Governor General of India or the Lord-Lieutenant of Ireland or somebody who wants a deputy-queen** [338]. – Жінко – невже вам невтямки, що я зробив з вас дружину для короля [324]?*

13) Передача у перекладі розміру одягу, адже в Україні та за кордоном у цьому аспекті наявні значні відмінності: *Harris is what you would call a well-made man of about **number one size** [311, с. 84]. – А Гарріс, треба вам сказати, хлопець високий, міцної комплекції [311, с. 85].* Прагматична адаптація тексту перекладу через використання трансформації генералізації дає можливість читачеві перекладу в зазначеному вище прикладі уявити фізичні дані персонажа, що змальований автором художнього твору опосередковано, а саме, через позначення розміру одягу, який він носить.

14) Переклад назв театрів. У наступному випадку сама лише назва театру для українського читача містить менше інформації, ніж жанр, у якому працюють його артисти, що зумовило використання трансформації: *Well, we might trot round to the **Empire at ten** [339, с. 25]? – Ну тоді трухцем доберемось до **вар'єте** о десятій [307]?*

15) Переклад назв громадських асоціацій: *<...> and I want to tell it at the next meeting of the **Barney O'Flynn Association**, if you don't mind [331, с. 65]. – I я розкажу про цей випадок на найближчому ж **медичному конгресі**, якщо дозволите [309, с. 43].; **установ:** *A few structures raised their heads above the red-tiled roofs of the one-story houses – the bell tower of the **Calaboza** <...> [331, с. 25]. – Над червоними черепичними дахами одноповерхових будинків гордо височіло кілька будівель – каланча **міської в'язниці** <...> [309, с. 18-19].; **споруд:** *The president desired Senor White come to the **Casa Morena** for an informal interview [331, с. 270-271]. – Президент хотів би, щоб сеньйор Вайт відвідав **палац** для***

приватної розмови [309, с. 168].; **служб**: *New York lawyers who'd been overnigheted to Maui like a FedEx package <...> [334, с. 62].* – <...> *ню-йоркськими адвокатами, яких хутко, як термінову посылку, прислали на Мауї <...> [319, с. 45].* Висока точність при відтворенні вищезазначених лексичних одиниць необхідна при перекладі науково-публіцистичної літератури. На підставі наведених прикладів робимо висновок, що перекладаючи назви асоціацій, конгресів, спілок, товариств тощо виявлених у художньому творі, іноді достатньо зазначити галузь, яку досліджують вчені чи громадські діячі, сферу їхньої діяльності. Для перекладу назв будівель можна використати лексему для позначення типу споруди.

16) Переклад назв дитячих ігор, які популярні серед носіїв мови оригіналу, але невідомі цільовій аудиторії: *You've got a fine sporting game mixed up in your head with 'All Around the Rose-bush' [331, с. 20].* – *Ви чудесну спортивну гру плутаєте з якимось танком [309, с. 15].;* <...> *busied herself with socks and shoes and toothbrushes and Game Boys [334, с. 46].* – <...> *стала клопотатися, дістаючи шкарпетки, черевики, зубочистки та ігрові приставки [319, с. 35].*

У наступному прикладі автори оригінальних творів використали назви товарних знаків наборів для дитячої творчості, а саме силіконового полімеру та пластиліну. Проте, оскільки такі іграшки не є популярними серед українських дітей, перекладачі, беручи до уваги контекст висловлювань, використали трансформацію узагальнення: *I'll simply have to slowly beat your Silly Putty brains out [337, с. 30].* – *Я просто муситиму вибити дурні думки з вашої голови [323, с. 17].;* *I pictured myself as a Play-Doh figure [327, с. 65].* – *Потім я уявила себе різнокольоровим пластиліном [305, с. 52].*

17) У зв'язку з відмінністю фірм, які забезпечують комфортність побуту жителів англійських країн та України іноді доводиться узагальнювати назви виробників певного виду продукції: <...> *Henri leaned back against the narrow Formica counter a few feet away [334, с. 254].* – <...> *Анрі прихилився спиною до вузької кухонної полиці за кілька футів від мене [319, с. 167].* Зазначимо, що *Formica counter* виготовляє вогнетривкий пластик, який використовують для виробництва меблів,

завичай кухонних, що власне і спричинило застосування генералізації у перекладі.

Відмінність вірувань та міфології змушує перекладача вдаватись до змін, адже, наприклад, англійські діти виростають на англійських баладах про світ ельфів, що є чужим для сприйняття українськими читачами. Це власне і слугувало приводом для застосування генералізації у перекладі наступного висловлювання: <...> *and then there blew from the sloop clear and surprising notes as if from a horn of elfland* [331, с. 99]. – <...> *і раптом з нього долинули ясні дивні звуки, немов з чарівного ріжка* [309, с. 64].

Серед інших причин застосування у перекладі прагматично зумовленої генералізації варто зазначити і гендерну коректність, що ілюструють наведені нижче приклади: *In this matter, I act as a partisan of the lady concerned* [320, с. 134]. – *У цій справі я діяв як прихильник потерпілої особи* [320, с. 135].; *A woman who utters such depressing and disgusting sounds has no right to be anywhere – no right to live* [338]. – *Створіння, що видає такі гнітючі й поглинаючі звуки, не має права бути хоч би й де – не має права на життя* [324]!. Сьогодні особливої уваги перекладачів вимагають і висловлювання, у яких спершу зазначається особа чоловічої статі, а потім жіночої: <...> *no man or woman ever once in all his life inquired the way to such and such a place, of Scrooge* [330, с. 9]. – <...> *і жодного разу в житті ні єдина жива душа не попросила його вказати дорогу* [312].

Зростання уваги як в англійському, так і в українському середовищі до проблеми ввічливості та політичної коректності призводить до необхідності більш тактовного висловлення думки. Так, у наступному прикладі перекладач А. Євса замінює вульгаризм нейтральною клішованою фразою. Ймовірно, це спричинено тим, що висловлювання належить «позитивному» персонажу. Водночас лайка з уст священика вважається в українському суспільстві неприпустимою. Тому за умови буквального перекладу, сприйняття персонажу при прочитанні оригіналу та перекладу було б різним. У результаті, перекладач був змушений вдатись до трансформації: *‘Oliver,’ quoth Philip Cavilleri, now turned priest, S.J., ‘I’m here to save your soul and save your ass’* [337, с. 9]. – <...> *тоді раптом заговорив, мов*

пастор релігійної общини: *‘Олівере, я приїхав, щоб урятувати твою душу й тіло’* [323, с. 5]. Прагнення перекладача уникати лайливі слова не завжди можна виправдати суспільними явищами. Так, наведений нижче приклад з цього ж твору звучить дещо штучно і не відповідає стилю оригіналу: *Inwardly enraged, I wanted to say, “**Fuck**”* [337, с. 21]. – *Розлючений у душі, я мало не вибухнув брутальною лайкою* [323, с. 12].

Загалом, успіх перекладача нерідко залежить від того, чи читається художній твір “на одному диханні”. Тому генералізація приходить на допомогу перекладачам, які намагаються уникати перевантаження основного тексту надмірною кількістю пояснень, доповнень, описів, приміток до тих лексичних одиниць, які є неважливими для вираження основної комунікативної інтенції мовця: *Anyway, the guy in Sherry-Lehmann claimed that **Chateau Lynch-Bages**, though a mere fifth growth, was very underrated and among the best Bordeaux* [337 с. 20]. – *Продавець фірмової крамниці запевняв, що **вино**, хоча йому лише п’ять років, належить до найкращих татунків «Бордо»* [323, с. 11].; *I judge that after Gabriel quits blowing his horn, and the car starts, with Philadelphia swinging to the last strap, and Pine Gully, Arkansas, hanging onto the rear step, <...>* [331, с. 106]. – *Я гадаю, що коли архангел Гавриїл востаннє заграє на своїй сурмі і увесь світ піде шкереберть, <...>* [309, с. 68]. Водночас, однією із причин застосування трансформації генералізації можна назвати відсутність близького відповідника у цільовій мові: *We’ll go upstairs and have ... a cup of **Ovaltine*** [337, с. 84]. – *Ходімо нагору й випиймо... чогось **неміцного*** [323, с. 47].

Слід зазначити, що перекладач повинен аналізувати сучасний, на момент здійснення перекладу, стан розвитку цільової мови. Це дозволить уникнути надмірних трансформацій, що можна, на нашу думку, проілюструвати наступним прикладом: *laptop* [334, с. 37]. – *переносний комп’ютер* [319, с. 27]. Зауважимо, що переклад бестселлера Дж. Паттерсона здійснено в 2010 році, тому, ймовірно, більшість читачів сучасної англomовної літератури в українському перекладі знає, що означає лексема “лептоп”. Водночас словосполучення “переносний комп’ютер” в усному мовленні українців практично не використовується, тому вважаємо, що

генералізація в даному випадку необґрунтована. Це ж стосується і наступного прикладу, в якому назва зачіски перекладається за допомогою генералізації, яка є дещо помилковою, адже прочитавши переклад, читач в першу чергу уявить африканські кіски: *Guys with Rasta hair* [334, с. 97]. – *Серед них були тини з волоссям, заплетеним кісками* <...> [319, с. 68]. Оскільки в українській мові вже активно функціонує лексема “дреди”, вона найкраще відтворює зміст оригіналу.

На нашу думку, нижченаведені висловлювання не потребують генералізації в українському перекладі: *I will begin, if you please, with a horoscope located in the Cherokee Nation* <...> [331, с. 102]. – *Отже, я почну з гороскопа індіанського народу* <...> [309, с. 65].; *Covent Garden at 11.15 p.m.* [338]. – *Лондон, 11.15 вечора* [324]. Якщо перекладач має сумніви з приводу того, чи входять згадані власні назви у фонові знання україномовних читачів, то доречніше було би поєднати узагальнення з транскодуванням, що дозволить уникнути втрат: *Отже, я розпочну з гороскопу індіанського племені черокі.; Ковент Гарден, Лондон, 11.15 вечора.*

Наведені вище приклади та їх аналіз ще раз засвідчують, що переклад художньої літератури слід здійснювати з урахуванням знань потенційного читача перекладу. Як бачимо, можливі перешкоди для адекватного розуміння середньостатистичним отримувачем цільового тексту перекладач може долати за допомогою узагальнення. Основною причиною застосування згаданої трансформації є відмінність реалій, які оточують первинного та вторинного реципієнтів.

2.2. Прагматично зумовлена конкретизація

Як стверджує С.Є. Максимов, одним із способів вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька лексична трансформація конкретизації значення, яка полягає у заміні лексичної одиниці першотвору з більш загальним значенням словом чи фразою у тексті перекладу з конкретнішим значенням [115, с. 118]. І.С. Алексеева виділяє два види конкретизації: об'єктивну (мовну) та

контекстуальну [2, с. 165]. Схожі міркування знаходимо у розвідках В.І. Карабана [71, с. 300], який зазначає, що конкретизація може бути зумовлена:

1) **розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу.** Зокрема, перекладознавці зазначають, що переклад таких слів, як *go, say, be* залежить від конкретизуючого їх значення контексту [108, с. 62]. Таким чином, нижченаведені приклади яскраво демонструють конкретизацію значення таких лексичних одиниць як **be**: *He's in the movies* [336]. – *У кіно грає* [322].; *Both of them were in our Psych class* [336]. – *Вони обидві слухали з нами лекції з психології* [322].; <...> *who already was in Attica when I got his case through Civil Liberties* [337, с. 13]. – <...> *вже судів у в'язниці в Аттиці, коли мені через організацію «Громадянські свободи» передали його справу* [323, с. 7].; *But Maggie's with Walt* [327, с. 88]. – *Але ж Мерті зустрічається з Волтом* [305, с. 71].; **do**: *One of his friends was doing time in Lewisburg* [337, с. 13]. – *Один з його друзів відбував службу в Льюїсбурзі* [323, с. 8].; **have**: *Foul weather didn't know where to have him* [330, с. 8]. – *Негода нічим не могла йому дошкулити* [312].; **go**: *They both went to Smith* [327, с. 57]. – *Вони обидві навчались у коледжі Сміт* [305, с. 45].; *He went to Harvard* [327, с. 186]. – *Він навчався в Гарварді* [305, с. 156].

2) **відмінностями у традиціях мовлення.** Щоб здійснити адекватний переклад необхідно взяти до уваги комунікативну ситуацію, в результаті чого може виявитися необхідним використання конкретизації. Проілюструємо це на прикладі стандартної фрази, якою носії англійської та української мов користуються під час телефонної розмови: *Is Walt there* [327, с. 190]? – *А Волт удома* [305, с. 160]?

Важливим чинником застосування трансформації конкретизації під час перекладу є вузький та широкий контекст лексичної одиниці оригіналу. Для початку наведемо приклад, який демонструє використання прагматично зумовленої конкретизації, що спричинена вузьким контекстом: *I hope your hair curls naturally, does it? – Yes, darling, with a little help from others* [339, с. 42]. – *Ці ваші кучері, сподіваюся, самі собою в'ються? – Так, любя, – тільки з невеличкою допомогою фахівця* [307]. Буквальний переклад висловлювання щонайменше

спантеличив би читача. Наступному прикладу передувала розповідь про те, що головний герой твору знайшов у себе мало не всі хвороби, описані в медичній енциклопедії. Широкий контекст висловлювання дав можливість перекладачеві витлумачити його зміст і адекватно відтворити у перекладі: *I thought what an acquisition I should be to **a class*** [311, с. 6]! – Я думав, якою знахідкою був би я для **аудиторії медиків** [311, с. 7]!. Такий варіант перекладу доводить вірність думки, висловленої Я.І. Рецкером, що прагматична основа конкретизації вимагає завершеності думки, вираженої в оригіналі [150, с. 139].

Внаслідок проведеного дослідження було виявлено також заміну загальної назви для позначення місця дії власною: *George suggests **the River*** [311, с. 4]. – Джордж пропонує подорож **Темзою** [311, с. 5].; *I have come up to **town** expressly to propose to her* [339, с. 9]. – Заради того я і в **Лондон** вернувся, щоб освідчитись їй [307]. Такі зміни у тексті перекладу, ймовірно, спричинені намаганням перекладача відтворити національно-культурний колорит першотвору, якщо у вторинному тексті були допущені вимушені втрати при передачі цього аспекту перекладу, та спробою допомогти реципієнту-носію іншої культури поринути в атмосферу, в якій розгортаються події. При цьому, вищезгадане стосується не лише географічних назв, що доводить наступний приклад: *At first Matthew suggested getting a **Home** boy* [316, с. 13]. – Спершу Метью хотів був узяти **англійського хлопця** [317, с. 12]. Зважаючи на фонові знання вторинних реципієнтів художнього тексту, перекладачу іноді доводиться застосовувати трансформацію конкретизації при перекладі назв подій, які традиційно відбуваються в англійських країнах: *It was just before the **Henley week**, and they were going up on large numbers; some by themselves, some towing houseboats* [311, с. 172]. – Незабаром мали початись **генлейські річкові перегони**, і Темзою пливло їх без ліку: *декотрі самі, декотрі з плавучими дачами на буксирі* [311, с. 173].

Загалом, за допомогою конкретизації інформація, що була в оригіналі імпліцитною, стає у тексті перекладу експліцитною: *And before I allow you to marry her, you will have to clear up **the whole question of Cecily*** [339, с. 10]. – I перед тим, як я погоджуся на твій шлюб з нею, ти повинен мені сказати, **які в тебе**

стосунки з Сесілі [307]. Проте, перекладач повинний пам'ятати: не слід конкретизувати те, що навмисно завуальовано в оригіналі [150, с. 41].

Таким чином, викладене свідчить, що конкретизацію можна застосовувати з метою прагматичної адаптації, але при цьому висловлюємо застереження про недопустимість одомашнення тексту перекладу, що ілюструє наступний приклад: «*Carrambos!*» says the general, fizzin' like a little *soda-fountain* <...> [331, с. 207]. – “*Caramba!*” – кричить генерал і шипить, як сифон із *зельтерською водою* [309, с. 129]. Відомо, що зельтерську воду, яку видобували з джерел у Західній Німеччині, постачали в країни Радянського Союзу, однак, досить сумнівно, що саме цю воду мав на увазі американський письменник О'Генрі у творі «Королі і капуста».

Отже, використання трансформації конкретизації спричинене головним чином намаганням перекладача передати національно-культурний колорит першотвору та його орієнтацією на знання українського читача власних назв, а також з метою експлікації інформації для глибшого розуміння смислу тексту вторинним читачем.

2.3. Прагматично зумовлена лексична заміна

Коли у перекладі використовують слово з іншим семним складом, а не передані компоненти значення компенсуються, тоді йде мова про лексичну заміну [2, с. 163]. Проведений порівняльний аналіз текстів першотвору та перекладу дозволив виявити приклади застосування лексичної заміни, що спричинені відмінністю мовних картин світу носіїв англійської та української мов: *My legs turn to jelly* [327, с. 51]. – *Мої ноги стали ватними* [305, с. 39]. Цікавими для розгляду виявилися вирази, які містять у своєму складі лексеми, що позначають частини людського тіла: *So, here is the message that slipped, unconstrued, through the fingers of curious officials* <...> [331, с. 16]. – *Ось та телеграма, що прибула перед Гудвінові очі, пройшовши нерозтлумаченою через руки цікавих поштово-телеграфних урядовців* [309, с. 13]. Як бачимо, одну і ту ж ситуацію англомовні та україномовні комуніканти звикли описувати по-різному, що і призвело до

використання трансформації заміни у перекладі. Рівноцінний прагматичний ефект вихідного та цільового висловлювань забезпечується через застосування лексичної заміни і в нижченаведених прикладах:

1) для позначення обмеженості в діях: *Now I am worried; tied neck and heels; and everybody touches me for money [338]. – А тепер немає мені спокою, зв'язаний по руках і по ногах, і всяк вимагає у мене грошей [324].;*

2) для вираження байдужості: *I will not turn a hair [338]. – Я і оком не змигну [324].;*

3) для опису зовнішнього вигляду: *Is it not enough that you are one of those whose passions made this cap, and force me through whole trains of years to wear it low upon my brow [330, с. 43]! – Тобі мало того, що ти – один з тих, чії пагубні пристрасті створили цей вогнегасник і змусили мене рік за роком носити його, насунувши на самісінькі очі [312]!; Little beads of moisture crept out all over Billy Keogh's brow [331, с. 274]. – У Кйю на лобі дрібними краплинами виступив ніт [309, с. 171].*

4) для позначення віку: *She learnt it at her mother's knee [338]. – Вона всмоктала його з материнським молоком [324].;*

5) для вираження душевного стану людини, а саме відчуття страху: *My stomach dropped <...> [334, с. 185]. – Моя душа в п'яти пішла [319, с. 127].; спокою чи неспокою: Cecily, you have lifted a load from my mind [339, с. 45]. – Ви, Сесілі, зняли тягар з моєї душі <...> [307].; I felt time passing. And my heart was sad [337, с. 149]. – Я відчував, як минає час, і в мою душу закрався смуток [323, с. 84].* Якщо уважно розглянути вищевказані приклади, то можна помітити, що словам, які позначають органи тіла в оригінальному англomовному висловлюванні в українському перекладі відповідає лексема “душа”. Тому, мабуть, через таке відмінне від носіїв інших мов світосприйняття, українців часто називають “душевним народом”. Цим можна пояснити і відмінність позначення нерішучості носіями обох мов: *I haven't the nerve [338]. – Мені не стає духу [324].*

6) В англійській та українській мовах спостерігаються також розбіжності в способах словесного вираження непохитності переконань мовця: *He's a*

*dictator clear down to his **finger-ends** [331, с. 272]. – Хоч він і диктатор до самих кісток [309, с. 169].* Таким чином, у тексті перекладу враховано не лише різницю в баченні світу носіями обох мов, а й відмінність у їх світовідчутті, через що одне значення знаходить у різних мовах відмінне традиційне лексичне вираження.

На особливу увагу перекладача заслуговують метафоричні вирази, адже вони не лише збагачують текст художнього твору і виявляють риси індивідуального стилю письменника, а й додають відтінків у сприйнятті прочитаного реципієнтом. Тому їх обов'язково слід відтворювати у перекладі, використовуючи при цьому ті мовні засоби, які адекватно передають значення повідомлення і забезпечують природність висловлювання цільовою мовою: *The **wheels of politics revolved**; and Johnny was appointed consul to Corralio [331, с. 94]. – Політичні **пружини** були **натиснені**, і Джонні призначили на консула в Кораліо [309, с. 60].; Kim McDaniels's abduction was a flash fire, a **white-hot tale with an unknown shelf life** [334, с. 5]. – Викрадення Кім Макденіелс було як несподівана пожежа, як **свіжоспечений гарячий пиріг із невідомим терміном придатності** [319, с. 9].*

За нашими спостереженнями, перекладачі використовують прагматично зумовлену лексичну заміну навіть при перекладі власних назв, керуючись при цьому звичним найменуванням певного об'єкту носіями вихідної і цільової мов. Це необхідно для забезпечення вірного тлумачення висловлювання читачем перекладу: *<...> he had tickets to the **Ferris wheel** [334, с. 261]. – <...> має два квитки на **чортове** колесо [319, с. 171].* Як бачимо, в англійській мові назва атракціону походить від прізвища його розробника, а українськомовна номінація, ймовірно, відбулася у зв'язку з величиною, небезпечністю колеса. У наступному прикладі зміни спричинені тим, що одна і та ж клавіша мобільного телефону може виконувати дві функції: відправляти повідомлення та приймати дзвінки. Через це в англійській та українській мові для позначення одного об'єкту використовують лексеми з різним значенням: *Kim pushed the **Send** button, pressed the phone to her ear <...> [334, с. 15]. – Кім натиснула кнопку “**Відповідь**”, піднесла телефон до вуха <...> [319, с. 15].*

Лексичну заміну використовують також при перекладі порівнянь. Для прагматики перекладу важливим є те, що порівняння підсилюють емоційно-експресивний вплив на читача [57, с. 52]. У кожній мові вони мають особливості, які залежать від історичного і культурного розвитку народу, побуту, способу життя та специфіки сприйняття навколишнього світу [57, с. 51]. Це доволі часто призводить до необхідності заміни образів у порівняннях, які зазнають перекладу: *A woman needs a man about as much as a fish needs a bicycle* [327, с. 136]. – *Жінці потрібен чоловік, як п'яте колесо до воза* [305, с. 114].; <...> *and all the boys except Michael slept in it, lying like sardines in a tin* [326, с. 77]. – *На ньому спали всі хлопчачки, окрім Майкла, мов оселедці в банці* [304, с. 94].

У процесі дослідження прагматично зумовлену заміну образів при перекладі порівнянь було виявлено у наступних випадках: а) для способу вираження швидкості в англійській та українській мовах: *The boy was off like a shot. He must have had a steady hand at a trigger who could have got a shot off half so fast* [330, с. 136]. – *Хлопчик помчав стрілою і, певно, вправна рука пустила цю стрілу з тятиви, бо вона не втратила марно ні секунди* [312].; б) для вказівки на спосіб проїзду у транспорті: *Clancy, you better go as a stow-away* [331, с. 199]. – *Знаєш, Кленсі, тобі краще їхати зайцем* [309, с. 124].; в) для позначення рис характеру людини: *I never knew such a strange creature, yet harmless, mind you, as the babe unborn* [311, с. 72]. – *Я ж кажу, що другого такого дивака не бачив. А лагідний був – і мухи б ніколи не скривдив* [311, с. 73]. г) для відтворення почуттів персонажа: *Julia felt weightless in Charlie's arms, like an angel* [334, с. 132]. – *В обіймах Чарлі Джулія почувалася невагомою, як пушинка* [319, с. 92].

Варто зазначити, що краєзнавча інформація, яка міститься в оригінальному порівнянні, часто втрачається у вторинному тексті. Для прикладу, відомо, що через високу ціну лише багаті лорди могли собі дозволити споживати алкоголь, що й спричинило виникнення такого порівняння як: *They're drunk as lords* [329]. – *Вони там п'яні, як чопики* [310, с. 166].

Використання перекладачем прагматично зумовленої трансформації заміни яскраво ілюструє наступний приклад, де автором, наче через ностальгію за

дитинством, наводиться перелік персонажів популярних дитячих книг. Зважаючи на те, що цільовою аудиторією книги «Чарлі та шоколадна фабрика» є українські підлітки, перекладач В. Морозов використав імена героїв, що знайомі змалечку їм: *The younger ones had **Beatrix Potter**, with **Mr Tod**, the dirty rotter, and **Squirrel Nutkin**, **Pigling Bland**, and **Mrs Tiggy-Winkle** and – **Just How the Camel Got His Hump**, and **How the Monkey Lost His Rump**, and **Mr Toad**, and bless my soul, there's **Mr Rat** and **Mr Mole** – oh, books, what books they used to know, those children living long ago [329]!* – Аж перехоплювало дух від тих книжок... Ось **Вінні-Пух**, он **Білосніжка** йде до лісу... Ось **Гулівер** веде **Алісу** у Дивосвіт, і прямо тут до них підходить ліліпут. Ген **королева** виглядає, чи знайде **Герда** свого **Кая**. Таке, готуючись до сну, читали діти в давнину [310, с. 216]! Отже, часто перекладачам доводиться використовувати заміни, зумовлені культурно-історичною специфікою реципієнтів оригіналу і перекладу. До того ж, незважаючи на здійснені прагматично зумовлені заміни, перекладачу вдалось майстерно відтворити риму.

Ще однією вагомою причиною внесення змін до вторинного тексту є також особливості духовного життя читачів першотвору та перекладу, ступінь релігійності, їх переконання, вірування. Йдеться, наприклад, про необхідність врахування перекладачем ймовірності розпізнавання реципієнтом перекладу деяких біблійних алюзій: *He made mention of the conflict out in Southeast Asia, bade us think – how much the **Prince of Peace** was needed in a World at War [337, с. 152]. – Він згадав конфлікт у Південній Азії і просив нас подумати на різдвяні свята, як дуже потрібен **Христос** тому світові, що воює [323, с. 86].* При відтворенні значення оригінального висловлювання лексичний склад українських відповідників англійських слів та словосполучень на релігійну тематику часто зазнає змін. Для прикладу, слід враховувати відмінності в традиційній для носіїв різних мов номінації біблійних персонажів: *If the good Saint Dunstan had but nipped the **Evil Spirit**'s nose with a touch of such weather as that, instead of using his familiar weapons <...> [330, с. 18]. – Якби святий Дунстан замість розпечених щипців ухопив **саману** за ніс отаким морозиськом, <...> [312]!* Вищесказане стосується також назв релігійних свят: *<...> until they left a children's **Twelfth Night party** [330,*

с. 103]. – <...> залишивши дитяче свято, влаштоване на **водохресний вечір** <...> [312].

Через зростання вимог до дотримання політичної і, зокрема гендерної, коректності, а саме, уникнення використання лексики, яка може дискримінувати одну зі статей, свідчить наступний приклад, у якому також зафіксовано заміну: *I'm not fit to handle these **man's-size schemes** any longer* [331, с. 272]. – *Де там мені братися за такі **серйозні справи*** [309, с. 169].

Серед інших причин застосування перекладачами прагматично зумовленої трансформації заміни є те, що в Україні з усіх іноземних валют найпоширенішою вже тривалий час залишається долар. Цим і зумовлено у наступному прикладі трансформація назви грошової одиниці, а саме, фунтів стерлінгів, для того, щоб забезпечити краще розуміння вітчизняним читачем ціни чи цінності певних речей: *I'd give him two hundred **pounds** for that ticket* [329]! – *Та я йому за цей квиток дам н'ятсот **доларів*** [310, с. 72]!

При перекладі обов'язково необхідно також пам'ятати і про різницю у лічбі поверхів будівель. Адже відомо, що для позначення першого поверху англійською мовою використовують словосполучення “ground floor”. А те, що англійці розуміють під словосполученням “the first floor” відповідає в українській мові другому поверху: *It is a room on the **first** floor, looking on the street, and was meant for the drawing-room* [338]. – *Це кімната на **другому** поверсі, будована як вітальня; вікна її виходять на вулицю* [324]. Відповідно до вищесказаного, якщо в оригіналі маємо четвертий поверх, його слід перекладати п'ятим: *The house was a **four-story** one, with garrets (mansardes)* [320, с. 64]. – *Будинок **п'ятиповерховий**, з мансардами* [320, с. 65].; *I observed, however, that the shutters of the **fourth** story were of the peculiar kind called by Parisian carpenters ferrades <...>* [320, с. 82]. – *Однак я звернув увагу на те, що віконниці на **п'ятому** поверсі були особливого типу, який паризькі теслярі називають феррадами <...>* [320, с. 83].

Орієнтуючись на цільову аудиторію, перекладач враховує також відмінність популярних серед носіїв обох мов продуктів харчування. Так, у наступному прикладі один вид італійської пасти замінили на інший, більше популярний в

Україні: *Meanwhile I requested fettuchini* <...> [337, с. 47]. – Тим часом я замовив *spagemi* <...> [323, с. 26]. На вибір способу перекладу лексичної одиниці впливає стан розвитку української мови. Проілюструємо це на прикладі: *Well, I can't eat muffins in an agitated manner. The butter would probably get on my cuffs* [339, с. 51]. – Але ж я не можу їсти **оладки** у збудженому стані! Я б вимагав маслом манжети [307]. Сьогодні достатньо було би транскодувати назву страви, оскільки маффіни уже ввійшли в раціон українців і значення цієї лексичної одиниці для багатьох зрозуміле. Зауважимо, що в українців та жителів англомовних країн не тільки різний раціон, а й відмінне позначення часу прийому їжі, що демонструють нижченаведені висловлювання та їх переклад: *breakfast – lunch – dinner – supper* [311, с. 16]. – **сніданок – обід – вечеря – перекуса** [311, с. 17].; *He means we'd like to ask you both to dinner* [337, с. 16]. – Він має на увазі, що ми хотіли б запросити тебе з Марджері із нами **повечеряти** [323, с. 9]. На увагу перекладача заслуговують також ідіоми, які в лексичному складі містять одиниці, що позначають час прийому їжі: <...> *a man had better be in God's country living on free lunch than there* [331, с. 330]. – <...> **краще вже перебуватися з хліба на воду, та тільки жити в людській країні** [309, с. 205]. Окрім вищезазначених чинників використання прагматично зумовленої трансформації заміни, не варто оминати увагою і відмінності у традиційних атрибутах свят, наприклад, весілля: *Like nature's wedding cake* [337, с. 138]. – Мов весільний **коровай** природи [323, с. 77].

Прагматично зумовлену лексичну заміну слід використовувати також у зв'язку з різницею у традиційному для носіїв англійської та української мов кольоропозначенні, адже, як зазначає А. Капуш, кожен етнос має свою, так звану, «кольорову картину світу» [70, с. 160]. Цікаве припущення стосовно цього висловила Т. Венкель, яка стверджує, що відмінні риси у кольоропозначенні можна вважати відображенням національних та історично-культурних відмінностей між народами [28, с. 54]. Тому власне нами було виявлено прагматично зумовлену заміну в наступних прикладах, що описують предмети або зовнішність людини: *But I cannot imagine that red hair away* [316, с. 21]. – Але я

ніяк не можу уявити, що ці коси нітрохи не **руді** [317, с. 22].; виражають емоційний стан особи: *Harris was nearly **black** in the face* [311, с. 108]. – Гарріс зовсім **посинів** на виду [311, с. 108].; *Everything **went white** in front of my eyes* [334, с. 351]. – В очах у мене **потемніло** [319, с. 227]. Заміну слід використовувати також при передачі у перекладі кольору шкіри людей різних рас: *On the beach I found a little **brown nigger-man** <...>* [331, с. 196]. – На березі стояв човен, і в ньому сидів невеличкий на зріст **чорношкірий** негр [309, с. 123]. При цьому, з точки зору політкоректності, нижчезазначений варіант перекладу є більш вдалим: *A **brown chap** was lying asleep under a cocoanut tree <...>* [331, с. 335]. – <...> під кокосовим деревом спить якийсь **темношкірий** тун <...> [309, с. 209].

Для того, щоб забезпечити прагматично адекватний переклад, необхідно володіти знаннями історії та побуту носіїв мов першотвору та перекладу: <...> *they could sleep for days at a time without hearin' a **seven o'clock** whistle or the footsteps of the rent man upon the stairs* [331, с. 189]. – Адже їх не розбудить ні **фабричний** гудок, ані кроки агента, що збирає платню за квартири [309, с. 118]. При буквальному перекладі недостатній обсяг фонових знань вторинних реципієнтів художнього твору неодмінно призведе до нерівноцінного впливу вихідного та перекладеного висловлювання на їх цільові аудиторії, що, у свою чергу, знизить якість перекладу.

Як уже зазначалося, при відтворенні прагматично орієнтованих виражальних засобів оригіналу перекладачам іноді доводиться здійснювати лексичну заміну. Особливо часто це відбувається при перекладі сталих виразів, що водночас і відображають, і формують особливості світобачення носіїв певної мови: *But she's got some silly **bee** in her bonnet about Eliza* [338]. – Не знаю, що за дурна **муха** вкусила мою економку [324]; *The **fiftieth part of a line** could not escape us* [320, с. 112]. – **І волосинки** ми не пропустимо повз увагу [320, с. 113]. Саме культурно специфічне чи історично зумовлене виникнення ідіом та прислів'їв і створює додаткову загрозу втрат при намаганні перекладачем відтворити прагматичний потенціал вихідного повідомлення. При цьому, зрозуміло, що переклад необхідно здійснити, не збіднюючи лексичного розмаїття оригінального художнього твору

певного письменника, передаючи індивідуальну специфіку стилю його написання. А невдалий переклад, у свою чергу, є перепорою для об'єктивної оцінки вторинним читачем не лише першотвору, але й таланту і майстерності автора.

Вартим уваги є і те, що іноді у зв'язку з відмінністю сталих виразів в англійській та українській мовах здійснюється зміна позначення кількості, що ілюструє наступний приклад: <...> *their shoulders were bent **double** with decrepitude* [320, с. 36]. – <...> *спини згиналися у **три** погібелі* <...> [320, с. 37].; <...> *talking to Matthew, **nineteen** to the **dozen*** [316, с. 114]. – <...> *базикає з Метью: він їй **слово** – вона йому **десять*** [317, с. 95].

Окрім вищезазначених причин застосування прагматично зумовленої трансформації лексичної заміни можна також зазначити відмінність пестливих звертань англійською та українською мовою: *Now, now, my **pet*** [329]! – *Ну що ти, **кицю*** [310, с. 108]!. За спостереженнями А. Вежбицької, багата система зменшувально-пестливих форм відіграє важливу роль в культурах, у яких допустимо відкрито виражати емоції. Водночас, в англо-саксонській культурі емоційність не заохочується [286, с. 53]. Орієнтуючись на україномовну дитячу аудиторію, перекладач вніс відповідні зміни: *All right, my **pet*** [329]. – *Добре, моя **мармулеточко*** [310, с. 171].

Мовленнєві акти-експресиви поділяються на етикетні (подяка, вибачення, поздоровлення, побажання, співчуття, компліменти) та неетикетні [6, с. 344]. До неетикетних експресивів можна віднести вигуки, які, на думку Т.А. Оришечко, є найяскравішими текстовими засобами прагматичного спрямування [140, с. 156]. При цьому, виокремлюють два основних типи вигукової лексики: власне вигуки та повнозначні слова, які втратили своє лексичне значення і служать для вираження емоцій. Оскільки останні не повністю втрачають свою семантику, це дозволяє при перекладі шукати семантичний аналог у мові перекладу [2, с. 191]: *But, ye **goddesses of Art*** [331, с. 274]! – *Але – о **музи*** [309, с. 170]! Зважаючи на те, що вигукова лексика виявляє оцінку мовцем певних подій чи явищ або його наміри чи бажання, автор художнього твору вкладає вигуки в уста своїх персонажів для того, щоб у читача склалася певна думка про них, про інших

героїв чи про описану ситуацію. Тому, щоб вдало відтворити у перекладі комунікативний ефект оригіналу, необхідно здійснити адекватний переклад вигуків. Так, доволі часто при перекладі вигукової лексики на релігійну тематику перекладачі вдаються до заміни, активно користуючись тими сакральними онімами, які переважають в українському мовленні: *Jesus, Marcie* [337, с. 50]. – *Господи, Марсі* [323, с. 28].; *Merciful Heaven* [330, с. 118]! – *Боже милостивий* [312]!; *For goodness' sake don't play that ghastly tune, Algy* [339, с. 23]. – *Та облиш, ради Бога, цю гидючу мелодію, Елджі* [307]. При цьому варіант перекладу певного вигуку може залежати від стилю мовлення персонажу художнього твору: *Tell me, for Heaven's sake, the method – if method there is – by which you have been enabled to fathom my soul in this matter* [320, с. 52]. – *Розкажіть мені, заради Бога, про метод – якщо тут є якийсь метод, – завдяки якому ви змогли осягнути мою душу і дізнатися, що я думав стосовно цієї справи* [320, с. 53] (офіційний).; *For heaven's sake, don't try to be cynical* [339, с. 14]. – *Боже мій, та не будь таким циніком* [307] (розмовний стиль). Це положення важливе з огляду на думку А.Л. Семенова, що заміни, які пов'язані зі смисловими, експресивно-стилістичними і функціонально-стилістичними спотвореннями оригіналу, є не виправданими [161, с. 76].

Отже, відмінність мовних картин світу англомовних та україномовних читачів, їх культурно-історичні та релігійні особливості змушують перекладача здійснювати прагматично зумовлену лексичну заміну з метою забезпечення адекватності перекладу, його зрозумілості для вторинного реципієнта. При намаганні забезпечити природність мовного оформлення думок українською мовою, висловлених в оригіналі англійською, слід пам'ятати про один з найважливіших принципів перекладу, а саме, принцип вірності оригіналу. В іншому випадку застосування заміни слід вважати не виправданим.

2.4. Компенсація як прагматично зумовлена трансформація

Дослідники часто розглядають художній твір як ціле, що складається з окремих

елементів, які в єдності створюють загальний смисл тексту, внаслідок чого виникає можливість замін та компенсацій у системі цього цілого. При цьому погляди науковців з приводу класифікацій типів компенсації різняться, про що свідчать розвідки таких перекладознавців як Л.В. Бресва [24, с. 4] та С.А. Циркунова [182, с. 33–34]. У нашій роботі ми будемо керуватися класифікацією Я.І. Рецкера, який виділяє семантичну та стилістичну компенсацію. Семантична компенсація, на думку науковця, використовується для відтворення втрати, що спричинена “безеквівалентною” лексикою [150, с. 64]. Тоді перекладач повинний замінити “неперекладний” елемент в оригіналі елементом іншого порядку у відповідності до загального ідейно-художнього характеру першотвору [88, с. 90; 163, с. 75] і у тій частині тексту, що не суперечить правилам цільової мови [115, с. 120]. Стилiстична компенсація уможливує відтворення у перекладі 1. стилістичної характеристики лексичних одиниць (нейтральна, розмовна, книжна, поетична, термінологічна лексика); 2. регістру лексем (фамільярний, невимушений, нейтральний, формальний, піднесений); 3. емоційного забарвлення слова (позитивне, негативне, нейтральне); 4. індивідуального авторського стилю [15, с. 110–111]. Таким чином, семантична та стилістична компенсація є способом досягнення рівноцінного комунікативного ефекту оригіналу та перекладу художнього твору шляхом зміни окремих елементів у системі його цілого.

Внаслідок проведеного аналізу матеріалу дослідження нами було встановлено, що прагматично зумовлена компенсація використовується перекладачами у наступних випадках:

1. Відтворення алітерації. Одним із найчастіше вживаних стилістичних прийомів у англійській мові є алітерація [93, с. 117], яка несе у тексті естетичну інформацію [2, с. 198]. А.З. Ізмайлов зазначає, що використання алітерації в прозі є більш характерним для англійської мови, тому в перекладі українською мовою збереження алітерації не є обов’язковим [65, с. 142]. Проте, уся система стилістичних прийомів використаних автором для написання художнього твору утворює стиль тексту як цілого, відображає індивідуальний авторський стиль і може використовуватись письменником для характеристики персонажів, тому ми

вважаємо, що для забезпечення прагматично адекватного перекладу алітерацію все ж таки необхідно відтворювати.

При відтворенні алітерації оригіналу в перекладі зазвичай відбувається заміна деяких лексичних одиниць, як у нижченаведеному прикладі: *Only this morning, sir, you applied it to your boots, to the butter, and to the brown bread* [338]. – *Тільки цього ранку, пане, ви застосували його до чаю, чашки, в якій був той чай, та черевиків* [324]. Це припустимо, якщо в перекладі відтворено комунікативну інтенцію мовця. Так, у даному випадку висловлювання слід сприймати як докір співрозмовнику за те, що останній часто використовує у своєму мовленні лайливу лексику, що адекватно передано у перекладі.

Значно ускладнює завдання тлумача необхідність передачі у цільовому тексті алітерації у поєднанні з іншими стилістичними засобами, наприклад грою слів, про що свідчить недостатньо вдалий, на нашу думку, переклад наступного оригінального висловлювання: *Snap-shot of a senorita sitting in the sand – alliteration unintentional. – Wrong. It's a slung-shot* [331, с. 283]. – *Знімок сеньйорити на піску. – Ні, це не знімок, а постріл* [309, с. 176]. Отже, ані алітерація, ані гра слів на основі фонетичного уподібнення не відтворені у перекладі, що призводить до змін прагматичного потенціалу висловлювання. Ми пропонуємо перекласти оригінальне висловлювання таким чином: *Світлина сеньйорити, що сидить на піску. – Це не світлина, а стрілянина.*

2. Відтворення гри слів. Нагадаємо, що каламбур – це, як правило, нестандартне словосполучення, що містить гру начебто стандартних, здебільшого подібних за звучанням, але різнозначних слів і зазвичай викликає комічний ефект. Психологічно цей ефект ґрунтується на контрасті між ефектом неочікуваності та швидкого осяяння, коли форма каламбуру через перехід від правильного мовлення до зміненого передбачає несподіваність змісту [135, с. 19]. Таким чином, використання каламбуру мовцем, а у нашому випадку автором художнього твору, зумовлене бажанням отримати певний ефект у специфічному контексті [236, с. 84]. Адекватне відтворення цього ефекту в перекладі, на нашу думку, є одним із завдань прагматики перекладу. Крім того, невдалий переклад каламбуру складає

неповне або неточне уявлення про особливості усього літературного напрямку, жанрової характеристики й індивідуального стилю автора [194, с. 71]. Тому перекладознавці у своїх працях активно розробляють і пропонують перекладачам-практикам різні стратегії і тактики успішного перекладу каламбурів [194, с. 78; 281, с. 181; 236, с. 94]. Водночас, основною умовою вдалого перекладу гри слів є використання не ізольованого, а текстуального підходу [281, с. 181].

Компенсація часто використовується для передачі особливостей мовлення персонажів, особливо коли воно збагачене каламбурами та римівками [225, с. 78; 277, с. 258]. Такі нестандартні способи мовного оформлення думок створюють певне враження у читача про освіченість персонажа, його кмітливість та винахідливість, багатство лексичного запасу. Тому при передачі гри слів на основі фонетичного уподібнення перекладачі намагаються відтворити це явище українською мовою, відштовхуючись від значення та звучання першої лексичної одиниці-компонента оригінальної гри слів: – *But she'll soon pick up your **free-and-easy** ways. – I won't pick up no **free and easy** ways [338]. – Але вона швидко перейме ваші **невимушені** звички. – Я не перейму ніяких **невимішаних** звичок [324]!* Складність передачі гри слів тут полягає у наявності в оригіналі омонімії. Вважаємо запропонований варіант перекладу вдалим, адже звучання та написання українських відповідників-компонентів різняться лише двома звуками та, відповідно, двома буквами: у-і, е-а. Окрім того, семантика першого компонента гри слів повністю відтворена у перекладі, а український відповідник другого компонента дуже близький до оригіналу. Отже, тут можна говорити про прагматично адекватний переклад. При перекладі можна відштовхуватися також і від значення та звучання українського відповідника другого компонента гри слів, що ілюструє наступний приклад: – *Mine is a long and a sad **tale!** – It is a long **tail, certainly** [328, с. 26-27]. – Моя історія, **хвакт звісний**, довга і сумна. – Як **хвіст мій** [313, с. 32]. При перекладі наступного прикладу перекладачеві вдалось передати гру слів на основі однаковості перших літер лексем, які утворили каламбур. *In these modern days he rides abroad, seeking the **Graft** instead of the **Grail** [331, с. 256]. – <...> за наших днів він просто бродяга і мета в нього не **Грааль**, а**

гра [309, с. 159]. При цьому, ми спостерігаємо не лише відтворення форми вихідного повідомлення у перекладі, оскільки вторинний текст близький до першотвору й за своїм значенням. Тому можна припустити, що прагматичний ефект від прочитання висловлювання англійською та українською мовою буде рівноцінним.

На відміну від вищезазначеного прикладу, у наступному випадку завдання перекладача ускладнюється тим, що римовані слова-компоненти гри слів в оригіналі відрізняються лише першою літерою: *Three of these watches were genuine tickers; the rest were only kickers* [331, с. 104]. – *Троє з цих годинників справді цюкали, а інші просто стукали* [309, с. 67]. На противагу наведемо вдаль відтворення такого типу гри слів у перекладі: *Oh, goosey, goosey, gander, whither do you wander* [331, с. 21]? – *Ех, гусаче, гусаче! Куди це ти скачеш* [309, с. 16]? Отже, якість перекладу, зокрема його прагматична адекватність, безпосередньо залежать від креативності перекладача, майстерності його художнього слова.

Слід зазначити, що іноді необхідність відтворення рими при перекладі гри слів на основі фонетичного уподібнення спричинює зміну граматичної форми слова: *Have you brought a sheep? – Sheep! I haven't a single... – Ship, cut in the young lady* [331, с. 333]. – *У вас є граблі? – Граблі? Ні, в мене ніяких... – Кораблі, – поправила панночка* [309, с. 207]. У наведеному прикладі перекладач вносить відповідні зміни у зв'язку з тим, що ядром каламбуру, згідно з контекстом, є лексема *ship*. Тому, щоб якомога точніше відтворити прагматичний потенціал вихідного тексту, в перекладі необхідно було підібрати римівку до слова *корабель*. Отже, при цілеспрямованому обігруванні звукової форми, коли увага читача прикута до неочікуваної рими, іноді доводиться приносити в жертву зміст каламбуру [33, с. 291].

Ще В.С. Виноградов наголошував, що якщо в оригіналі письменник висміює за допомогою каламбура негативний вчинок персонажа, то в перекладі каламбур повинен бути спрямований проти того ж вчинку, але насмішка може виникнути на основі іншого образу, лексичних одиниць [31, с. 220; 32, с. 217-218]. Тому важливо, щоб при передачі гри слів у перекладі був збережений і комічний ефект

висловлювання, адже це безпосередньо пов'язано зі сприйняттям тексту вторинним читачем, оскільки прагматика перекладу власне займається дослідженням шляхів забезпечення рівноцінного прагматичного ефекту від прочитання оригінального та перекладеного художнього твору. Проілюструємо сказане наступним прикладом: *There's more of gravy than of grave about you, whatever you are [330, с. 28]!* – *Може, ви з'явилися не з царства духів, а з духовки, звідки я знаю [312]!*

Цікавим для розгляду є і наступний приклад, у якому гра слів утворилась у зв'язку з асиміляцією та двозначністю слова *gunboats*, що може позначати як *канонірки*, так і *великі черевики*: *I have cabled our government for a couple of gunboats to protect American citizens. The first time the Department sent me a pair of gum boots [331, с. 108].* – *Я вже двічі телеграфував своєму уряду, щоб прислали пару канонірок для захисту американців. Так першого разу вони прислали мені пару канарок [309, с. 69].* В українському перекладі відсутня і асиміляція, і неоднозначність, відтворено лише схожість звучання. Тому прагматика перекладеного висловлювання поступається прагматичному потенціалу оригіналу.

Як стверджує А.М. Коваленко, заголовок як дієвий засіб прагматичного впливу на адресата є показником прагматичної природи тексту та впливає на його інтерпретацію. При цьому, основний прагматичний зміст заголовка полягає в тому, що він використовується як засіб привернення читацької уваги [90, с. 15]. Тому іноді заголовком художнього твору є каламбур, як у наступному прикладі: *The Importance of Being Earnest [339].* – *Як важливо бути поважним [307].* Так, в оригіналі каламбур утворений на основі полісемії, адже лексема *earnest* означає у перекладі “серйозний, поважний”. Водночас, Ернест – це головний персонаж твору Оскара Вайлда. До того ж ця лексична одиниця та іменник *importance* мають синонімічне значення. Це становить виклик для перекладача, оскільки полісемія гри слів зумовлена ефектом поєднання фонологічних та семантичних характеристик [236, с. 83]. Та перекладач вдало відтворив обидві характеристики у тексті перекладу, а отже, успішно передав комунікативну інтенцію автора художнього твору.

Автор художнього твору може створювати також гру слів на основі прямого та переносного значення лексичних одиниць. Відтворення у перекладі такого виду гри слів можливе лише через прагматичну адаптацію цільового тексту: *Whipped cream isn't whipped cream at all unless it's been whipped with whips [329]. – Збити вершки не стануть збитими вершками, доки їх не збити битами [310, с. 131]!* Для вдалого перекладу вищевказаного висловлювання перекладач повинен був піднятися до рівня дитини і уявити, як вона може пояснити словосполучення, на основі якого вибудований каламбур. Це ж стосується і наступного прикладу: *Just as a poached egg isn't a poached egg unless it's been stolen from the woods in the dead of night [329]! – Так само, як круті яйця не стануть крутими, доки їх добряче не покрутити [310, с. 131]!* Однак, тут перекладач, був змушений дещо відійти від змісту оригіналу, замінивши лексему «яйце-пашот» на «яйце зварене вкруту».

Щоб переконатись, що переклад виконаний вдало, слід порівняти експресивність кінцевого та вихідного текстів, враховуючи те, що зовнішньо однотипні мовні засоби іноді відмінні за ступенем експресивності, а отже, механічне копіювання стилістичних засобів оригіналу не призводить до досягнення необхідного комунікативного ефекту [191, с. 147]. Водночас, на нашу думку, залишивши поза увагою гру слів, що наявна в оригіналі, перекладач дещо «збіднює» вторинний текст: *I was also wearing cat's eye glasses and carrying a dog-eared copy of "What about Me?" by Mary Gordon Howard [327, с. 16]. – А ще на мені були величезні окуляри, а в руках я тримала пошарпану книжку Мері Гордони Говард «А як же я?» [305, с. 8-9].*

3. У процесі дослідження було виявлено застосування перекладачем прагматично зумовленої компенсації з метою адекватного **відтворення** у цільовому тексті **авторського пояснення значення ідіоми**: *Harris said, however that the river would suit him to a "T". I don't know what a "T" is (except a sixpenny one, which includes bread-and-butter and cake ad.lib., and is cheap at the price, if you haven't had any dinner) [311, с. 20]. – А втім, додав Гарріс, йому самому Темза підійде «на всі 100». Я ніколи не розумів, що це за «100» – 100 пенсів чи 100 шилінгів, 100 дюймів чи 100 футів, – але так кажуть усі [311, с. 21].* Отже, в

оригіналі каламбур вибудовується на основі співзвуччя літери англійського алфавіту *t* і лексеми *tea*. Проте, оскільки форму оригінального висловлювання неможливо відтворити в перекладі, перекладачу вдається передати його значення в українськомовному тексті, відштовхуючись від гри слів, яка виникла на основі відповідника ідіоми. І незважаючи на те, що деяка красномовна інформація при цьому втрачена, перекладач передав нестандартний хід думок персонажа. Отже, такий переклад можна вважати прагматично адекватним.

Те, що носії української мови користуються кирилицею, а носії англійської мови – латиною, спричинило необхідність застосування прагматично зумовленої компенсації і у наступному прикладі. В оригіналі автор перелічив, які вітаміни містяться у чарівних цукерках, використовуючи літери англійського алфавіту, тому перекладач, адаптовуючи текст для українських дітей і водночас відтворюючи основний смисл оригіналу, здійснив відповідні зміни: *It contains vitamin C, vitamin D, vitamin E, <...> and, believe it or not, vitamin Z! The only two vitamins it doesn't have in it are vitamin S, because it makes you sick, and vitamin H, because it makes you grow horns on the top of your head [329].* – *Супервітамінні цукерки містять вітамін В, вітамін Г, вітамін Д, <...> і навіть, вірте-не-вірте – вітамін Ї! Там нема лише вітаміну Н, бо від нього нудить, та вітаміну Р, бо від нього на голові виростають роги [310, с. 211].*

4. Передача у перекладі соціальних і територіальних діалектизмів. З метою мовленнєвої характеристики персонажів автор художнього твору може використовувати діалект [174, с. 102]. Діалектизми утворюють неповторну своєрідність художньої тканини, і без них мова героїв позбавляється індивідуальності, що, в свою чергу, вимагає застосування компенсацій у перекладі.

Для початку розглянемо способи перекладу територіальних діалектизмів. На думку науковців, діалектним словам оригінального художнього твору завжди відповідають у перекладі неповні еквіваленти, у яких втрачена соціолокальна інформація слів оригіналу, адже діалектизми зонально марковані лише в ареалі поширеності конкретної мови і не можуть мати еквіваленти з відповідним

маркуванням в іншій мові [32, с. 86; 240, с. 117]. Крім того, заміна діалектизмів вихідної мови діалектизмами цільової мови перетворює “місцевий колорит” першотвору на “місцевий колорит” перекладу, що, на нашу думку, неприпустимо. Нижченаведені приклади яскраво демонструють неможливість рівноцінного відтворення у перекладі територіальних діалектизмів, через що прагматичний ефект оригіналу та перекладу є дещо відмінним. Так, часто стилістично забарвленим одиницям оригіналу відповідають стилістично нейтральні варіанти перекладу: *We ‘ad read the papers, an’ we put hup a faked decoity [333]. – Ото й ми читаємо. І надумали влаштувати фальшиве декайство [314, с. 72]* (мовлення лондонського кокні); *We stud watchin’ the little man hoppin’ in an’ out av the shops [333]. – Ми стояли та дивились, як той курдуплик бігає з крамнички в крамничку [314, с. 73]* (мовлення ірландця); *Young mon, that mon’s gooin’ to have t’ goons out o’ Thursday [333]. – Чуєш, хлопче, той пан хоче, щоб завтра, в четвер, викочували гармати [314, с. 74]* (мовлення йоркширця). Отже, все ж таки переклад територіальних діалектизмів передбачає цілковиті втрати.

Загалом, для адекватної передачі соціальних діалектизмів необхідно знайти в мові перекладу функціональний аналог оригінальної лексичної одиниці [159, с. 131]. При цьому, на думку Е. Денежної, адекватним вважається такий переклад, коли відповідники у цільовій мові побудовані на тих прагматичних компонентах значення, що й одиниці англійського діалектного мовлення. Звідси, стратегією перекладу діалектизмів є передача їх семантичних, емоційно-експресивних та стилістичних рис [50, с. 252]. Для прикладу, соціальний діалект досить вдало відтворений у нижченаведеній репліці простолюдинки Елайзи з твору Б. Шоу “Пігмаліон”. Тлумач передав неправильність англійської вимови героїні, використавши типові фонетичні помилки українських мовців. Йдеться про ненаголошені *e/u*, характерне для простолюду використання звукосполучення *xv* замість *ф*: *Cheer ap, Keptin [338]... – Висиліше, копитане [324]...; Like s’yollin voylets <...> [338] – От як «придавать хвіялки» [324]*. Сукупність висловлювань персонажа художнього твору утворює його мовний паспорт, що безпосередньо впливає на те, як читач буде вимальовувати його в своїй уяві. Зрозуміло, що

тонкощі сприйняття залежать і від особи конкретного реципієнта, але завданням перекладача є якомога точніше відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі та забезпечення таким чином рівноцінних умов для читачів першотвору та вторинного тексту. Вищезазначений приклад демонструє, що перекладач повністю відтворив зміст висловлювань, зберігши при цьому стилістичне забарвлення тексту завдяки компенсації допущених персонажем фонетичних відхилень від літературної норми. Внаслідок цього рівноцінність комунікативного ефекту оригіналу та перекладу, на нашу думку, досягнута.

5. Відтворення індивідуальних дефектів мовлення. Як зазначає В.А. Кухаренко, відхід від фонетичної норми мови, який графічно зафіксований, може бути спричинений 1. настроєм, емоційним станом у момент мовлення, віком, тобто причинами, що мають оказіональний характер; 2. освітою, соціальним статусом героя, що має рекурентний характер [104, с. 18]. Подібний підхід спостерігаємо у розвідці С. Влахова та С. Флоріна, які виділяють колективне та індивідуальне відхилення від літературної норми [33, с. 251]. Для успішного відтворення прагматики оригіналу в перекладі слід адекватно передати будь-які відхилення від норми в авторському мовленні чи в комунікації персонажів, що зафіксовані в оригіналі.

Розглянемо, для прикладу, способи відтворення у перекладі картавості. Цей індивідуальний дефект мовлення, за нашими спостереженнями, не створює значних труднощів при перекладі. Так, якщо в англійській мові замість *r* маємо *h*, то в українській мові замість *p* у письмі використовують *g*. До того ж, для досягнення однакового комунікативного ефекту картавість не обов'язково передавати при перекладі тих лексичних одиниць, у яких вони були вжиті в оригіналі: *Maahcie, what would bring a city gal like you out to these bahrbrious pahts* [337, с. 153]? – *Маагсі, що привело тебе, міську дівчину, в такі вагвагські місця* [323, с. 86]?.; *Maah-cie, dear* [337, с. 153]! – *Мааг-сі-і, догога* [323, с. 86]!

Для того, щоб здійснити прагматично адекватний переклад наступного оригінального висловлювання, необхідно взяти до уваги ситуацію його використання. Так, наведений нижче комунікативний акт відбувається в момент,

коли слоненя чинить опір крокодилу, що схопив його за хобот. Наслідуючи автора, перекладач здійснив заміну глухих приголосних дзвінками та замінив сонорну літеру *m* на дзвінку *b*: <...> *speaking through his nose, like this, “Led go! You are hurtig be!”* [332, с. 300]. – «*Буздімь бе-бене, бе-бені бо-о-олячхе!*» [315, с. 26]; *This is too butch for be* [332, с. 300]! – *Ой-йой! Я бже не божу* [315, с. 28]!

6. Переклад звуконаслідувальних слів. Відмінності у відтворенні звуків носіями різних мов спричинені національними традиціями [33, с. 243]. Маючи однакові органи чуття, українці та жителі англомовних країн по-своєму відтворюють почуті в навколишньому середовищі звуки засобами англійської та української мов. Оскільки однією з вимог прагматично адекватного перекладу є забезпечення природності мовного оформлення вторинного тексту, перекладач повинний здійснити відповідні зміни, що проілюстровано наступними прикладами: *‘tramp-tramp-tramp’* [331, с. 259]. – *тун-тун-тун* [309, с. 161].; *whop-whop-whop* [333]. – *лусь-лусь-лусь* [314, с. 75].; *suck-suck-sucking* [329] – *смок-смок-смокчуть* [310, с. 99]; *zing!* [329]! – *шурх!* [310, с. 184]!; *phut-phut-phut-phut-phut-phut* [329]! – *пух-пух-пух-пух-пух* [310, с. 135]!; *Ding dong, ding dong* [337, с. 125]. – *Дзінь, дзень, дзінь, дзень* [323, с. 70].; Слід зазначити, що важливо відтворити звук у стількох повторях, скільки їх є в оригіналі. Проте, існують також винятки, коли кількість графічно відтворених звуків в оригіналі та перекладі не співпадає: ... *the phfffft sound of the gun firing through the suppressor* [334, с. 322]. – <...> “*нуф-ф-ф*”, “*нуф-ф-ф*”. *Так стріляє через глушник пістолет* [319, с. 209]. Це спричинено широким контекстом висловлювання, адже далі в тексті художнього твору вказується, що убивця зробив два постріли.

7. Переклад римованих слів.

За нашими спостереженнями, в англійських художніх творах для дітей частіше, ніж в українських зустрічаються римовані лексичні одиниці, яким у мові перекладу необхідно відшукати римовані відповідники. В іншому випадку стилістичне забарвлення вихідного та цільового текстів буде відмінним, що в свою чергу призведе до різного комунікативного ефекту першотвору і перекладу, що демонструють наступні приклади: *Crocodile’s musky-tusky mouth* [332, с. 300] –

смердючої ікластої крокодилової паці [315, с. 27]; *tear-smear nose* [332, с. 301] – *коротким замурзаним носом* [315, с. 28]. Успішність вирішення означеної проблеми залежить від креативності перекладача. В. Морозов, для прикладу, адекватно відтворив римівку в перекладі твору «Чарлі та шоколадна фабрика»: *strawberries and snozberries* [329] – *полуниці, дріманиші* [310, с. 159]!

Таким чином, іноді, з метою відтворення ілокутивних функцій оригіналу, перекладачеві доводиться застосовувати компенсацію [230, с. 18]. Вищевикладене дає підстави вважати, що значні труднощі при передачі прагматичного потенціалу вихідного тексту становить відтворення у перекладі алітерації, гри слів, дефектів мовлення, діалектизмів, прагматичних ідіом та звуконаслідувальних слів. Максимальне наближення комунікативного ефекту оригіналу та перекладу можна досягнути, застосовуючи у процесі перекладу різні прагматично зумовлені трансформації, зокрема, компенсацію.

2.5. Диференціація значення

Використання зазначеної трансформації зумовлене тим, що велика кількість англійських слів із широким значенням не має прямих відповідників в українській мові. У таких випадках словники подають перелік відповідників, які лише частково передають семантику оригінальної лексичної одиниці, а перекладачі повинні обрати той із запропонованих варіантів, який найкраще підходить до контексту [115, с. 118]. Нагадаємо, що мовець підбирає мовні засоби для досягнення певної мети враховуючи лінгвістичний та фізичний контекст комунікації, завдяки чому співрозмовник зможе вірно розтлумачити смисл повідомлення, адже слово використане у різних ситуаціях може набувати іншої конотації [265, с. 93; 268, с. 1]. Під час нашого дослідження було виявлено, що на вибір відповідника з синонімічного ряду впливає 1) вузький контекст, зокрема речення, у якому виявлено лексичну одиницю, що передбачає кілька ймовірних варіантів перекладу: *He is well acquainted with my MS., and I just copied into the middle of the blank sheet the words <...>* [320, с. 136]. – *Він добре знає мій **почерк**,*

тим-то я й написав посередині чистого аркуша <...> [320, с. 137].; 2) широкий контекст, у нашому випадку – це частина книги. Тому, щоб не допустити помилки при перекладі назви художнього твору чи його частин перекладач насамперед повинний прочитати увесь текст: *MS. Found in a Bottle* [320, с. 22]. – *Рукопис, знайдений у пляшці* [320, с. 23]. Таким чином, залежно від ситуації буквену аббревіатуру *MS.* необхідно перекладати по-різному. Крім того, іноді, щоб здійснити адекватний переклад однієї з частин книги, необхідно узгодити його з назвою художнього твору. Наприклад, назва книги «Чарлі та шоколадна **фабрика**» зумовила наступний переклад одного із розділів: *Chocolate Room* [329]. – *Шоколадний цех* [310, с. 96], хоча такого відповідника в англо-українському словнику, що склав М.І. Балла, не знаходимо [292, с. 269]. Адекватний переклад назви художнього твору можливий лише за умови ідентифікації підтексту, який він містить. Так, у наступному прикладі лексема *факти*, яка позначає «дійсну, не вигадану подію, явище; те, що відбулося насправді» [295, с. 552], використовується на противагу *чуткам/пліткам* навколо певної теми, які сприймають як *недостовірні дані/непідтверджену інформацію/вигадку*: *The Facts in the Case of M. Valdemar* [320, с. 4]. – *Правда про історію з містером Вальдемаром* [320, с. 5].

Диференціацію значення зафіксовано також при перекладі ідіом. Наприклад, для перекладу слова *weep* перекладач не використав відповідника *плакати*, адже ідіома використовується тоді, коли людина імітує вдавane співчуття, нещира у своїх намірах: <...> *and he wept crocodile tears to show it was quite true* [332, с. 300]. – <...> *пустив крокодилячу сльозу* [315, с. 27].

Слід наголосити на важливості врахування перекладачем асоціативного мислення вторинного читача. Так, першою асоціацією українців зі словом *леди* є зазвичай жінка середнього віку з витонченим смаком та аристократичними манерами. Тому перекладач уникає поєднання цієї лексичної одиниці зі словом *стара*, що звучить українською мовою дещо неприродно: *Charming old lady she is, too* [339, с. 11]. – *Чарівна така бабуся* [307].; *Then Miss Prism is a short-sighted old lady* [339, с. 33]. – *Це значить, що міс Призм просто короткозора бабуся* [307].

Однак, у вищенаведених прикладах стилістично нейтральну лексему відтворили за допомогою колоквиалізму, що змінює комунікативний ефект повідомлення. Тому, на нашу думку, доречніше було би використати слово «пані».

У наступному випадку зміни були спричинені тим, що при послівному перекладі фразу *мої люди* сприймали б як *мої підлеглі*, що суперечить описаній ситуації і не відповідає інтенції автора: *Then I was sure **my people** were on board* <...> [331, с. 329]. – *Тоді я вирішив, що там-то й сидять **мої втікачі*** <...> [309, с. 205]. До сьогодні науковці висловлювали думку, що образи, пов'язані зі словом, та асоціації, які викликає лексема в оригіналі, недоступні людям, що належать до іншої культури [285, с. 212]. А проаналізовані вище приклади довели також і те, що за відсутності асоціацій у читачів оригіналу вони не повинні з'являтися у читачів перекладу.

Необхідність дотримання ввічливості та політичної коректності змушує зважено здійснювати вибір відповідника із синонімічного ряду, адже увага світу до вказаних аспектів продовжує зростати, а, отже, ця тема залишається актуальною. Нагадаємо, що політично коректні лексичні одиниці виникли як евфемізми, що мали на меті уникнути вживання слів, які підкреслюють расову чи гендерну нерівність, фізичні чи психічні недоліки людини [63, с. 124]. Йдеться, наприклад, про позначення віку особи: *There was about it an evidence of **great** age* [320, с. 32]. – *Враження було таке, що він вельми **похилого** віку* [320, с. 33]. У процесі аналізу оригіналів та перекладів художніх творів було виявлено кілька способів перекладу лексичної одиниці *invalid*. У випадку, коли це слово використовується як медичний термін його українськими відповідниками будуть лексичні одиниці *хворий, пацієнт*: *On quitting the **invalid's** bedside to hold conversation with myself, Doctors D- and F- had bidden him a final farewell* [320, с. 8]. – *Відійшовши від ліжка **хворого** для розмови зі мною, доктори Д. і Ф. востаннє попрощалися з ним* [320, с. 9]. Переклад наступного висловлювання також сприймається досить нейтрально: *Three **Invalids*** [311, с. 4]. – *Троє **недужих*** [311, с. 5]. Проте, деяку зверхність мовця можна відчутти при прочитанні перекладу нижченаведеного уривку: *And I strongly advise you to do the same with*

*Mr... with your **invalid** friend who has the absurd name [339, с. 14]. – I тобі пішуче раджу те саме зробити зі своїм місте... ну, з тим своїм **немічним** другом, що має таке дивацьке ім'я [307].; May I ask if it is in this house that your **invalid** friend Mr. Bunbury resides [339, с. 56]? – Скажи мені, чи не в цьому домі мешкає твій **болящий** друг містер Банбері [307]? Підкреслення фізичних недоліків людини зафіксовано також у перекладі наступного прикладу: *You were remarking to yourself that his **diminutive** figure unfitted him for tragedy [320, с. 52]. – Для себе ви зміркували, що його **ліліпутський** зріст не дасть йому змоги отримати роль у трагедії [320, с. 53].**

Диференціація значення повинна здійснюватися з урахуванням особливостей взаємовідносин комунікантів та ступеню офіційності стилю розмови. Для прикладу наведемо способи перекладу звертання *say*, що використовується з метою привернення уваги співрозмовника: *Say, Oliver [337, с. 126]? – Чуєш, Олівере [323, с. 71]?; Say, Billy, – did you know my mother was a De Graffenreid [331, с. 234]? – Слухайте, Біллі, ви знаєте, що моя мати – уроджена де Греффенрід [309, с. 146]?; Say, Doc, I want to hear that story [331, с. 65]. – Ось що, докторе. Ви мене дуже зацікавили, і я хотів би дослухати цю історію до кінця [309, с. 43].*

Цікавим для розгляду є наступне англійське висловлювання, яке може набувати значення вибачення, ввічливого перепитування про щойно сказане, виражати подив чи іронію залежно від контексту, що і слід враховувати при доборі адекватного відповідника в українській мові: *I beg your pardon, Gwendolen, did you say Ernest [339, с. 45]? – Я перепрошую, Гвендолен, – ви, здається, згадали ім'я Ернест [307].; I beg your pardon [339, с. 45]? – Що я чую [307]?; I beg your pardon [339, с. 48]? – Що-що [307]?*

Отже, перекладач, намагаючись максимально точно відтворити у перекладі прагматичний ефект першотвору, повинний враховувати лінгвістичний та фізичний контекст повідомлення, стиль художнього тексту, зокрема стиль мовлення персонажів, та особливості асоціативного мислення вторинних читачів художнього твору.

2.6. Логічний розвиток поняття

Смисловий розвиток – це заміна в процесі перекладу словникового відповідника контекстуальним, що логічно з ним пов'язаний [115, с. 118; 161, с. 71]. Причиною застосування цієї трансформації, за нашими спостереженнями, є різниця у звичних для носіїв вихідної та цільової мов способах вираження думок, опису ситуації, а також культурні відмінності та різниця у фонових знаннях читачів оригіналу та перекладу. Нагадаємо, що Я.І. Рецкер виділяє такі варіанти смислового розвитку, як заміна процесу його причиною, заміна процесу наслідком, заміна причини процесом, заміна причини наслідком, заміна наслідку причиною, заміна наслідку процесом [150, с. 52]. Пропонуємо розглянути приклади, у яких логічний розвиток зумовлений прагматично:

1. Заміна процесу наслідком зазвичай відбувається через відмінність узусів: *All languages come easy to the man who must know 'em <...>* [331, с. 19]. – **Людина зрозуміє** будь-яку мову, якщо їй треба [309, с. 15]. У наступному прикладі перекладач вніс зміни до тексту перекладу у зв'язку з наявністю в українській мові вислову *сміятися до сліз*: *I mean really laugh* [336]. – **Просто до сліз** [322]. Логічний розвиток може також бути спричинений необхідністю уточнити значення вихідного висловлювання для читача перекладу. Так, кивок голови може означати і згоду, і незгоду зі співрозмовником. При перекладі художнього фільму, де процес сприйняття змісту відбувається через аудіювання та візуально, достатньо було би послівного перекладу. У процесі прочитання художнього твору читач повинний змалювати ситуацію в своїй уяві на основі мовного оформлення тексту. Тому так важливо, щоб перекладене висловлювання не було двозначним: *No, don't shake your head* [334, с. 328]. – **І не заперечуй мені** [319, с. 212].

2. Заміна наслідку процесом може бути спричинена необхідністю експлікувати оригінальне повідомлення для читача українського перекладу. Так, у наступному прикладі внесення змін зумовлене відмінністю ринку послуг в англійських країнах та Україні: *We're in the goddam book* [337, с. 20]. – **Ми беремо продукти у кредит** [323, с. 11].

3. Заміна причини процесом. Вказана трансформація уможливила адекватне відтворення у перекладі комунікативної інтенції мовця: *He **believed it too** [330, с. 94]! – I всерйоз це казав, їй-богу [312]!*

4. Заміна наслідку причиною доволі часто спричинена мовленнєвими традиціями носіїв вихідної та цільової мов: *I **can remember her face from the newspapers** [329]! – Я її в газеті **бачив** [310, с. 84]!* Для внесення відповідних змін у цільовий текст перекладач повинний володіти достатньою кількістю екстралінгвістичних знань, врахування яких дозволить зробити текст перекладу більш зрозумілим для української читацької аудиторії: *The **Karlsefin had no passenger list** <...> [331, с. 51]. – **Пасажирів на кораблі не було** <...> [309, с. 34].*

5. Заміна процесу причиною може застосовуватись перекладачем через необхідність врахування відмінностей у способі вираження своїх відчуттів носіями англійської та української мов: *She **could barely keep her eyes open** [334, с. 27]. – Повіки немов свинцем налилися [319, с. 24].*

6. Заміна причини наслідком зазвичай зумовлена бажанням перекладача забезпечити природній виклад українською мовою висловлювань оригіналу: ***With little or no wherewithal for being left alone in a room, Mary Jane stood up and walked over to the window** [336]. – Коли Мері Джейн **стало нудно сидіти самій у кімнаті, вона підвелась і підійшла до вікна** [322].; *It was **an easy walk to the Hotel Ritz on the Place Vendome** [334, с. 333]. – До готелю “Рітц” на Вандомській площі було **зовсім недалеко** [319, с. 216].* До використання такого виду смислового розвитку поняття перекладача може спонукати також метафора, вжита у вихідному повідомленні: *They were **a bunch of touchers, her whole family** [337, с. 31]. – **На моїх щоках були поцілунки всієї її родини** [323, с. 18].* Зміни також можуть бути спричинені контекстом висловлювання. Так, наступна репліка – це пояснення співрозмовнику, для чого мовець робить таке велике замовлення товару: *New **use here in arts** [331, с. 243]. – **Тут великий попит** [309, с. 151].* Важливість врахування перекладачем контексту висловлювання доводить також нижченаведений приклад, для успішного перекладу якого слід взяти до уваги історію життя хлопчика Чарлі, який жив у дуже бідній сім'ї, через що батьки*

могли купити йому шоколад лише раз на рік. Вигравши золотий квиток, Чарлі отримав змогу побувати на шоколадній фабриці і їсти стільки солодощів, скільки забажає: *I have a feeling you needed a **break** like this [329]. – Я відчуваю, що тобі цей квиток був дуже потрібний [310, с. 72]!*

Забезпечення адекватності перекладу може вимагати володіння перекладачем знаннями етимології слова. Так, *cantina* – це запозичена з італійської мови лексема, що означає *винзавод*. В американській культурі ця лексична одиниця набула значення *бару*, де за келихом вина проводили свій час чоловіки, що і призвело до змін у перекладі: <...> *the men to their cigarettes and gossip in the cantinas [331, с. 15]. – <...> чоловіки знов узялися до сигарет та розмов за пляшкою вина [309, с. 12].*

2.7. Прагматичні узуально зумовлені лексико-семантичні трансформації

Однією з найважливіших перешкод для досягнення адекватності перекладу є лінгвоетнічний бар'єр. До лінгвоетнічного бар'єру належить все те, що не дозволяє носію мови перекладу безпосередньо сприймати вихідний текст і реагувати на нього так, як носій вихідної мови [106, с. 104]. Одним із чинників лінгвоетнічного бар'єру є узус [106, с. 106]. Узус був предметом дослідження таких науковців як Н. Галь [37], П. Льюїс [245, с. 27–28] та Б. Річардсон [271, с. 125]. Соціо-культурний аспект узусу є предметом розвідки Дж. Катінг [209, с. 3].

Під терміном “узус” науковці розуміють такі реалізації мовної системи, які придатні для певної комунікативної ситуації [29, с. 137; 174, с. 46]. Саме узус відділяє те, що в даній ситуації спілкування доречно від того, що недоречно [106, с. 104; 60, с. 49]. Водночас, висловлювання комунікантів, що є допустимими в одній культурі, можуть бути неприйнятними в іншій [267, с. 53]. Зважаючи на те, що узус відображає мовні звички носіїв мови [150, с. 7], узуальність мовлення дозволяє отримувачам повідомлення використовувати еталони сприйняття, які містяться в довготривалій пам'яті, і опиратися в процесі ідентифікації та

інтерпретації мовлення співрозмовника на попередній досвід [106, с. 113].

Узуальна неадекватність перекладу утруднює орієнтацію в мовленнєвій поведінці відправника повідомлення, сприйняття та інтерпретацію висловлювання, порушує адекватність емоційного та естетичного ефекту [106, с. 113], спотворює уявлення про особистість автора [201, с. 2], невиправдано змінює стилістичні характеристики тексту, створюючи ілюзію авторського стилістичного прийому там, де його немає [174, с. 91], викликає недовіру в отримувачів перекладу, що не дозволяє в повній мірі досягнути запланованого автором комунікативного ефекту [49, с. 15]. Отже, загалом для перекладача проблема полягає у тому, що уявлення про те, як прийнято і як не прийнято говорити у носіїв різних мов зазвичай не співпадає [120, с. 39].

Перекладознавці [108, с. 51] зазначають такі причини застосування лексичних трансформацій через відмінність узусів вихідної та цільової мов:

1. У семантиці слова відображаються різні ознаки чи властивості предмету, явища або поняття, зв'язки значення лексеми з позначуванним, бачення світу носія певної мови [108, с. 50]. Так, у наступному прикладі лексема “drawing room” походить від “withdrawing room”, що позначає кімнату для відпочинку після прийому їжі. Український відповідник “вітальня” походить від слова “вітати” (гостей): *Drawing-Room at the Manor House, Woolton [339, с. 5]. – Вітальня в маєтку Ворзінга, місто Вултон [307].*

Давня традиція гостинності в українців виступає обов'язковим компонентом їхнього способу життя і побутової культури, частиною світогляду і вірувань [8, с. 8]. Ймовірно, саме через це українським відповідником англійського словосполучення *spare room [316, с. 152]*, у якому значення лексеми *spare* – запасний, є *гостьова кімната [317, с. 127]*. Вартим розгляду є і наступний приклад, у якому лексема *dressing-room* позначає гардеробну, тобто, кімнату для вдягання. Цю функцію у домівках українців традиційно виконувала спальна кімната, тому перекладач запропонував такий варіант перекладу: *It is in my dressing-room at home [339, с. 23]. – Вона зберігається у мене в спальні [307].* Проаналізуємо ще один приклад, який ілюструє відмінність узусів вихідної та

цільової мов: *squirt gun* [334, с. 278] – **водяний пістолет** [319, с. 182], де в основі виділеної англійської лексеми лежить поняття “струмінь”, а перекладеної – “вода”.

2. Відмінність у смисловому об’ємі слова. Це яскраво ілюструють наступні приклади опису англійською та українською мовами характеристик вина: *Charming, round and witty* [337, с. 20]. – **Приємне, не терпке й підступне** [323, с. 11].; чи погодніх умов: *sharp air* [327, с. 232] – **морозне повітря** [305, с. 198]; *slow night* [327, с. 77] – **вечір тихий** [305, с. 62].

3. Відмінності у семантиці англійських слів і їх словникових еквівалентів призводять до різниці у поєднуваності слів у вихідній та цільовій мовах [108, с. 66; 180, с. 145]. Тому перекладачу доводиться обирати слово у мові перекладу, що відноситься до тієї ж частини мови і підходить одночасно по трьох параметрах: узус, зміст, поєднуваність [180, с. 145]. Проілюструємо це наступними прикладами, у яких зафіксовано відмінність в **описі абстрактних понять**: *Invisible World* [330, с. 37]. – **Потойбічним Світом** [312].; *business end of the thing* [331, с. 277]. – **діловий бік справи** [309, с. 172].; **предметів**: *the pale hardwood floors* [334, с. 34]. – **нефарбованою підлогою з твердої деревини** [319, с. 26].; *blond wood* [334, с. 367] – **нефарбованим деревом** [319, с. 237].; **зовнішності людини**: *Smooth face* [331, с. 330]. – **чисто виголене обличчя** [309, с. 205].; **місця події**: *a bystreet – very lonely* [320, с. 62]. – <...> **вулиця майже безлюдна** [320, с. 63].; *back of the town* [331, с. 4]. – **на краю міста** [309, с. 5]; *strolled up the street* [331, с. 15]. – **попростував уздовж вулиці** [309, с. 12].; у **вираженні почуттів**: *lady-love and life* [331, с. 247]. – **даму серця** [309, с. 153]; *naked terror* [334, с. 160]. – **тваринний страх** [319, с. 110]; у **способі позначення суми**: *high figures* [331, с. 85]. – **великих цифр** [309, с. 55]. Особливі труднощі для перекладачів становить переклад метафоричних словосполучень, адже спочатку необхідно вірно витлумачити їхнє значення, щоб адекватно відтворити у перекладі, що доволі часто неможливо без врахування контексту: *You think I’m a painted butterfly; but in fact I’m the hardest worked man in this country* [331, с. 111]. – **Ви, мабуть, гадаєте, що я безтурботний метелик. Ні, я найневтомніший працівник у**

цій країні [309, с. 71]. Вищезазначені приклади демонструють відмінність у сполучуваності прикметників з іменниками в англійській та українській мовах.

Тепер розглянемо приклади поєднуваності іменників з дієсловами, які також ілюструють відмінність мовленнєвих норм обох мов: *The concierge's nametag read "Georges" [334, с. 326]. – "Жорж" – було написано на причіпній бірці консьєржа [319, с. 211].; He glanced at the clock, which read 3:14 a.m. [334, с. 37]. – Він зиркнув на годинник, який показував 3:14 ранку [319, с. 27].* Іноді перекладач повинний враховувати відмінність узусів, коли в оригіналі словосполучення утворено з дієслова і прислівника: *Eric, I don't say this lightly [334, с. 238]. – Еріку, я не кидаю слів на вітер [319, с. 157]* та з поєднання іменників: *We must not judge of the means by this shell of an examination [320, с. 68]. – Нам не слід робити висновки з цієї пародії на розслідування [320, с. 69].*

Спричинити зміни може також різне сприйняття світу читачами оригіналу та перекладу художнього твору, що відображено у відмінних традиційних способах мовного оформлення носіями англійської та української мови для позначення кількості снігу надворі: *By evening, it lay four feet deep around the tiny house <...> [329]. – До вечора снігу насипало довкола хатинки більш як на метр <...> [310, с. 60-61].; для опису пози людини: *Amanda was lying facing away from me <...> [334, с. 361]. – Аманда лежала спиною до мене <...> [319, с. 233].; для вираження подиву: *And then my eyes nearly jumped out of my head [334, с. 127]. – А потім у мене від несподіванки ледь очі на лоба не вилізли [319, с. 89].; для позначення часу: *around the clock [334, с. 113]. – цілодобово [319, с. 80]; Any minute [334, с. 183]. – З хвилини на хвилину [319, с. 125].****

Таким чином, у результаті відмінності в узусах української та англійської мов перекладач змушений вдаватися до різних перекладацьких трансформацій, наприклад, **описового перекладу**: *Now, they who dine on the lotus rarely consume it plain [331, с. 226]. – Ті, що споживають лотос, рідко їдять його без приправи [309, с. 141].; **антонімічного перекладу**: *<...> and the doctor has ordered him to remain indoors for some time [331, с. 53]. – <...> і лікар наказав йому поки що не виходити з дому [309, с. 35].; **сміслового розвитку поняття**: *Your communication per Messrs. Howland and***

Fourchet, of New Orleans, has reached us [331, с. 340]. – **Ми одержали ваше повідомлення** через фірму Гавленд Фурише із Нью-Орлеана <...> [309, с. 212].; **генералізації**: <...> *I looked down and saw the cargo of bananas that filled the hold to within six feet of the top* [331, с. 199]. – **Я зазирнув туди і побачив, що трюм майже доверху був наповнений бананами** [309, с. 124].

Різниця у мовленнєвих нормах англійської та української мов може спричиняти зміни не лише в окремих словах чи словосполученнях, а у цілих реченнях: *Call me between planes* [334, с. 46]. – **Зателефонуй мені, коли робитимете пересадку** [319, с. 35].; *She's always been her own person* [334, с. 51]. – **Вона завжди була дуже самостійною** [319, с. 38].

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що окрім відмінностей мовних картин світу читачів оригіналу та перекладу, національно-культурного та історичного чинників, які зумовлюють застосування прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій, слід зазначити і те, що на результат перекладу впливає відмінність у сферах 1) **науки і техніки**: *Establishing new circuits in the satellite transmitting your emotions* [337, с. 111]. – **Утворюються нові ланки у ланцюгу передачі ваших емоцій** [323, с. 62].; 2) **архітектури**: *His application for the purchase of the penthouse was denied for some odd reason* [337, с. 58]. – **Його прохання купити фешенебельну квартиру (на даху хмарочоса) було відхилене з якоїсь дивної причини** [323, с. 32].; 3) **освіти**: *When I was a college senior, I needed distribution credits* [337, с. 35]. – **На останньому курсі мені потрібні були вищі оцінки** [323, с. 20]; 4) **інших форм життєустрою**: *He had to eat her early efforts, drawn from recipes in supermarket magazines* [337, с. 12]. – <...> **мусив їсти те, що вона готувала за рецептами з часописів, придбаних у крамницях самообслуговування** [323, с. 6]. Це спричиняє необхідність пошуку перекладачем шляхів досягнення зрозумілості оригіналу для вторинного читача. Та оскільки наразі пересічний українець уже знайомий із зазначеними вище явищами та об'єктами, то сьогодні застосування трансформацій при їх перекладі виявилось б недоречним.

Отже, для того, щоб максимально точно відтворити у перекладі прагматичні елементи оригіналу, слід нейтралізувати лінгвоетнічний бар'єр, одним із чинників якого є узус. Поняття узусу пов'язують з поняттям стереотипу [106, с. 106]. При цьому

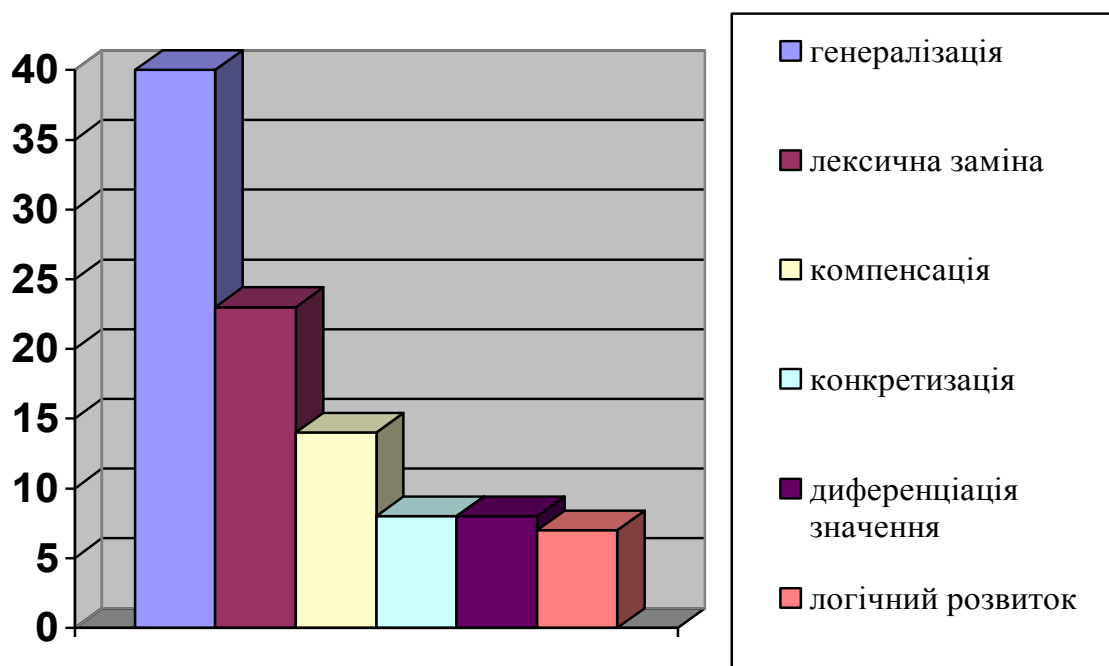
стереотипізація мовлення має подвійну природу [106, с. 106-107]: ситуативну та тематичну. Тому, здійснивши аналіз оригіналів та перекладів художньої літератури, в аналогічних комунікативних ситуаціях ми виявили відмінності у мовленнєвих нормах української і англійської мов.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Виконаний аналіз дає підстави констатувати, що адекватність перекладу художнього твору забезпечується через рівноцінне відтворення у вторинному тексті прагматичного потенціалу оригіналу, що залежить від лексичного, граматичного та стилістичного наповнення висловлювань, які його утворюють. Внаслідок проведеного дослідження було поглиблено знання особливостей художнього перекладу через виявлення та обґрунтування застосованих прагматично зумовлених лексико-семантичних перекладацьких трансформацій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Відсоткова частота використання прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій в англо-українському художньому перекладі.

Серед причин використання перекладачем прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій слід зазначити відмінність реалій, які знайомі

читачам оригіналу та перекладу. Так, орієнтуючись на фонові знання потенційної цільової аудиторії, перекладач здійснює зміни у перекладах географічних назв, назв грошових одиниць, продуктів харчування та напоїв, торговельних марок, крамниць, персонажів масової культури, посад, театрів, свят, установ, асоціацій, закладів, будівель, дитячих ігор, при позначенні часу, розміру одягу, поверху, при кольоропозначенні, при зазначенні у тексті одиниць виміру та одиниць лічби, беручи до уваги відмінності у системах освіти та життєустрою носіїв вихідної та цільової мов. Окрім того, застосування зазначених трансформацій зумовлене відмінністю культури, історії, фольклору, міфології, вірувань і релігії, та відповідно, мовних картин світу і національних особливостей спілкування реципієнтів першотвору та перекладу. Тому, щоб досягнути природного сприйняття тексту перекладу українським читачем, перекладач повинний володіти значним обсягом позалінгвальних знань. Серед інших причин застосування у перекладі прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій варто зазначити і вимоги дотримання ввічливості.

Було встановлено, що доволі часто (у 40% випадків) перешкоди для адекватного розуміння передбачуваним реципієнтом вторинного тексту перекладач долає за допомогою генералізації. Застосування цієї трансформації може бути зумовлене наміром перекладача утримувати інтерес до читання художнього твору, чому може перешкоджати надмірне використання приміток, описів, перекладацьких пояснюючих коментарів. Використовувати генералізацію можна лише в тих випадках, коли втрачена інформація є неважливою для передачі ймовірної комунікативної інтенції автора чи персонажа художнього твору.

До застосування прагматично зумовленої трансформації лексичної заміни (23%) перекладача спонукають традиції вживання лексичних одиниць та особливості їх поєднання у вихідній та цільовій мовах. На особливу увагу заслуговує заміна образів у сталих виразах та порівняннях, що спричинено головним чином відмінністю світосприйняття англomовних та україномовних читачів художнього твору.

Прагматично зумовлена лексико-семантична компенсація (14%) є необхідною при

передачі у тексті перекладу алітерації, ономапоїї, гри слів на основі фонетичного уподібнення та прямого і переносного значення лексичних одиниць, алюзії, оказіоналізмів, діалектизмів та індивідуальних дефектів мовлення. Тут важливо передати емоційну насиченість оригіналу і таким чином досягнути однакового сприйняття художнього твору читачами першотвору та перекладу.

Використання прагматично зумовленої трансформації конкретизації (8%) в основному спричинене намаганням перекладача відтворити національно-культурний колорит першотвору, з метою експлікації інформації задля досягнення більшої зрозумілості вторинного тексту. При цьому важливим є врахування вузького та широкого контекстів лексичних одиниць.

Серед інших прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій, до яких вдається перекладач з метою забезпечити відсутність зон нерозуміння у цільовому тексті та досягнути високої якості перекладу, необхідно зазначити диференціацію значень (8%) та логічний розвиток поняття (7%). На особливу увагу заслуговують трансформації, що спричинені відмінністю узусів української і англійської мов.

Отже, для того, щоб максимально точно відтворити у перекладі прагматичний потенціал першотвору, слід нейтралізувати відмінність лінгвокультурної комунікативної ситуації. Тому власне існують певні вимоги і до особи перекладача, а саме, володіння мовними та позамовними знаннями і комунікативними навичками, дотримання прагматичної нейтральності.

Основні положення розділу відображені у п'яти публікаціях [75; 78; 79; 82; 83].

РОЗДІЛ 3

ПРАГМАТИЧНО ЗУМОВЛЕНІ ГРАМАТИЧНІ ТА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Переклад визначають як збереження змісту повідомлення при зміні його мовної форми [228, с. 33; 265, с. 5], а саме, лексичного та граматичного оформлення висловлювання, що передбачає використання перекладачем різних видів перекладацьких трансформацій [145, с. 5]. Як зауважує А.Л. Семенов, трансформації слід розглядати і як перефразування тексту оригіналу засобами мови перекладу, і як адаптацію перекладу до умов сприйняття повідомлення отримувачем перекладу [161, с. 69].

З одного боку, як зазначає Л.С. Бархударов, мови відрізняються не тим, що вони здатні виражати ті чи інші значення, а тим, які засоби існують у кожній мові для вираження певного значення [14, с. 82]. З іншого боку, граматичний устрій будь-якої мови відображає ту систему логічних зв'язків, за допомогою якої ми сприймаємо та описуємо оточуючий світ [2, с. 201]. Через відмінності у граматичному устрої вихідної та цільової мов, що в свою чергу зумовлює різницю у сприйнятті читачів оригіналу та перекладу, необхідним є застосування граматичних трансформацій, які, на думку В.В. Алімова, уможливають адекватність перекладу [5, с. 94]. Як зауважує А.Л. Семенов, граматичні трансформації є видом перекладацьких перетворень, що полягають у заміні в процесі перекладу граматичних форм та структур одиниць вихідної мови формами і структурами мови перекладу при збереженні смислової відповідності між ними [161, с. 73]. Нагадаємо, що класифікації типів граматичних трансформацій розробляли такі науковці, як В.Б. Крамар, А.Є. Нямцу, Я.І. Рецкер [132, с. 117–118; 145, с. 5; 150, с. 84]. При цьому дослідники встановили також чинники, які можуть спричиняти застосування граматичних трансформацій: синтаксична та експресивно-стилістична функція речення, його лексичний склад, смислова структура і контекст [150, с. 84; 169]. Ми ж зосередимо свою увагу

виключно на прикладах, які демонструють вплив прагматичного чинника на модифікацію в граматичному оформленні вихідного повідомлення цільовою мовою.

Як стверджує В.Л. Лисенко, прагматика включає в себе стилістику, а реалізується засобами як семантики, так і граматики [110, с. 2]. Загалом, структурний підхід до граматики здійснив вагомий внесок у прагматику, встановивши, що одна структура може мати декілька інтерпретацій. При цьому, інтерпретація висловлювань залежить від взаємодії граматики та контексту, тому правила співвіднесеності граматичної структури і контексту називаються прагматичними [109, с. 102]. Більше того, за спостереженнями А.Е. Голдберг, поява конвенціональних прагматичних особливостей мови відбувається через процес граматикизації [220, с. 441]. Ф. Брізард [221, с. 17], Дж. Мей [299, с. 1055] та А. Деперман [212, с. 426] також присвячували свої розвідки дослідженню прагматики граматики.

Звідси, завданням перекладача є відтворення у перекладі прагматичного аспекту оригіналу, який відображає співвіднесення факту з конкретним мовленнєвим актом та його компонентами, тобто такими параметрами, як експресивний, апелятивний, соціальний, дейктичний, інформативний, фатичний та естетичний аспекти [175, с. 320] через підбір та поєднання адекватних лексичних та граматичних засобів. Це зумовлено тим, що прагматичні значення не обмежуються виключно лексичними способами вираження, а можуть передаватися і граматичними засобами [15, с. 114]. Більше того, прагматично адекватний переклад можливий лише за умови граматичної компетенції перекладача, адже, як зазначає А. Баррон, граматична та прагматична компетенції комуніканта взаємопов'язані [201, с. 45-46].

Зважаючи на вищесказане, прагматично зумовлена граматична трансформація – це такий вид мовного перекладацького перетворення, коли рівноцінний комунікативний ефект вихідного та цільового висловлювань досягається через зміну граматичних характеристик слова, словосполучення або речення. Прагматично зумовлена лексико-граматична трансформація – це зміни лексичних і

граматичних характеристик вихідного висловлювання, що уможливають забезпечення функціонально рівноцінного оригінальному перекладеного повідомлення.

За результатами проведеного нами дослідження було встановлено, що прагматично зумовлені граматичні та лексико-граматичні трансформації представлені прикладами, у яких виявлено такі перетворення, як граматична заміна, додавання, вилучення, компенсація, антонімічний та описовий переклад.

3.1. Прагматично зумовлена граматична заміна

3.1.1. Прагматично зумовлена зміна роду та числа.

Граматична заміна – це спосіб перекладу, коли граматична одиниця оригіналу перетворюється в одиницю мови перекладу з відмінним граматичним значенням [95, с. 180]. Так, у процесі аналізу оригіналів художніх творів та їх перекладів було виявлено прагматично зумовлену зміну категорії роду, що демонструють наступні приклади, де в оригіналі персонаж або об'єкт чоловічого роду, а в перекладі – жіночого, чи навпаки. Наприклад, заміна *sir* на *pani* та *father* на *matinka* зумовлена тим, що в українській мові іменники жіночого роду мають закінчення -а, -я, тому інший переклад викликав би подив у вторинних читачів: *Caterpillar – sir* [328, с. 42] – *гусениця – pani* [313, с. 46]; *Father Thames* [311, с. 212] – *matinka Темза* [311, с. 213].

Зміну категорії роду може також спричинити поширення ідейної течії політичної коректності на теренах України. Це враховує перекладач при перекладі анкети головної героїні твору «Історія Трейсі Бікер», адже щоденники можуть вести особи як жіночої, так і чоловічої статі: *I was born at some hospital somewhere* [341, с. 7]. – *Я народилася/народився в якійсь лікарні деінде* [308, с. 6].; друзі яких можуть бути також різних статей: *My best friend is* [341, с. 11]. – *Мій найкращий друг/моя найкраща подруга* [308, с. 19]. При цьому перекладач намагається уникати дискримінації жодної зі статей, чергуючи слова та словосполучення, які вказують на певний рід. Так, у першому прикладі спочатку

використовується дієслово із закінченням, яке позначає особу жіночої статі, а потім – чоловічої, у другому прикладі – навпаки.

Зміна категорії роду може здійснюватись перекладачем через застосування не лише граматичних, а й лексичних прийомів [180, с. 57], що демонструє нижченаведений приклад: *Maybe fifty of 'em had come, and was seated, when in slid the king bee* <...> [331, с. 117]. – *Їх уже зібралося душ п'ятдесят, як раптом прилетіла і сама матка вулика* <...> [309, с. 75]. Використана трансформація вносить свій внесок у відтворення іронії, яка притаманна оригінальному висловлюванню. Для створення цього стилістичного прийому автор оригіналу для позначення чоловічої статі персонажа утворив словосполучення *king bee* від існуючого в англійській мові *queen bee*, що і зумовило відповідний переклад українською мовою.

Оскільки в усному мовленні носії української мови іноді додають до прізвищ закінчення, які позначають осіб жіночої статі, перекладач вніс відповідні зміни у текст перекладу: *Jackson. She was* <...> [336] – *Джексо^ншу*. *Вона* <...> [322]. Проте, така трансформація у вищезазначеному випадку є, на нашу думку, недоречною через загальносвітову тенденцію зростання вимог щодо дотримання комунікантами не лише політкоректності, а й звичайної ввічливості. У зв'язку з цим не слід замінювати нейтральні лексеми в оригіналі гендерно маркованими у перекладі.

Прагматично зумовлена граматична заміна може бути спричинена незбігом категорії числа, що демонструє наступний приклад: *She looked him in the eye* <...> [331, с. 253]. – *Вона глянула йому просто у вічі* <...> [309, с. 157]. Як зауважив О.О. Фірсов, однина і множина іменників є в обох мовах, але в багатьох випадках спостерігаються розбіжності, коли за контекстом у перекладі неможливо зберегти те число, яке є в оригіналі через відмінність узусу англійської та української мов [180, с. 57]: *The word passed quickly* [331, с. 13]. – *Ці слова враз стали відомі всьому місту* [309, с. 11].; *We know the eye and the moustache* [331, с. 326]. – *Ми впізнаємо і ці очі, і ці вуса* [309, с. 203].

Вважаємо за необхідне розглянути ще один тип прагматично зумовлених

морфологічних змін. На думку дослідників, назви персонажів художніх творів, як правило, зумовлені національними традиціями утворення і функціонування власних назв, що дає читачеві просторово-часові орієнтири [99, с. 43]. Ці традиції в українській і англійській мові дещо відрізняються. Так, в українських текстах, цільовою аудиторією яких є діти, часто використовуються зменшувально-пестливі лексичні одиниці, зокрема, у звертаннях. Доречно зауважити, що, як стверджує А. Вежбицька, експресивна деривація імен є вираженням душевності носіїв певної мови і культури [286, с. 51]. Водночас, мовленнєві звички детермінують певні очікування дитячої аудиторії, що слід враховувати при перекладі: *Augustus [329]! – Август [310, с. 110]!; Mike [329]! – Майчику [310, с. 206]!*

Підсумовуючи вищесказане, проаналізовані граматичні зміни роду та числа спричинені підвищеною увагою людства до питань політичної коректності та традиційним вираженням однакових понять засобами мови першотвору та перекладу.

3.1.2. Прагматично зумовлена зміна частин мови.

З метою прагматичної адаптації тексту перекладу перекладачі можуть вдаватися до прагматично зумовленої зміни частин мови. За результатами нашого дослідження було виявлено такі види цієї трансформації:

1. **Вербалізація та номіналізація.** Заміна англійських іменників дієсловами у перекладі пояснюється переважанням номінативних конструкцій у певних структурах англійських речень [150, с. 90]: *That's a joke [341, с. 12]. – Жартую [308, с. 15]*. Проте, перекладачеві варто зважати на тип тексту, який ним опрацьовується. Йдеться, наприклад, про певні особливості мовного оформлення підписів у англійській та україномовній друкованій літературі. Так, в українській мові, порівняно з англійською, у таких випадках частіше використовуються номінативні конструкції: *Stick a photo of yourself here [341, с. 9]. – Місце для вашого фото [308, с. 10].; Use this space to write your story [341, с. 24]. – Це місце для вашої власної історії [308, с. 31]*.

2. **Передача артикля в українському перекладі займенником, числівником, прикметником, часткою чи словосполученням.** На думку С. Г Ахметової,

систему англійських артиклів слід розглядати як спосіб зміщення чи фіксації дійсної організації мовлення [12, с. 29]. Звідси, артикль може мати не лише суто граматичне значення у висловлюванні, а й, виражаючи комунікативну інтенцію мовця, нести важливу для співрозмовників інформацію. Це спостереження стосується як означених, так і неозначених артиклів: *By the way, did you tell Gwendolen **the** truth <...> [339, с. 24]? – До речі, ти сказав Гвендолен **усю** правду <...> [307]?; *You go back and take your medicine like **a** man [331, с. 331]. – Повертайтеся назад і мужньо, як годиться **справжньому** чоловікові, проковтніть свою пігулку [309, с. 206].**

Перекладач ідентифікує значення артикля, здійснюючи аналіз вузького та широкого контексту його вживання. Після цього слід підібрати його звичне і зрозуміле відтворення українською мовою. За результатами нашого дослідження, значення артикля можна передати такими частинами мови як:

1) **займенник**. Так, відповідником англійського означеного артикля може бути **вказівний** займенник: *Can you manage **the** cipher <...>? [331, с. 19] – Ану, чи розберете ви **цей** шифр [309, с. 14]?; *It would have been a miracle had it not – especially under **the** circumstances [320, с. 4]. – Дивно було б, якби вона їх не породила – надто за **таких** обставин [320, с. 5].* Іноді комунікативна ситуація, за якої мовець використовує артикль, змушує перекладача до його заміни на **заперечний** займенник: *The heart of a Clancy was never deaf to the sight of an oppressed people [331, с. 184]. – **Ніякий** Кленсі не може лишитися байдужим до страждань пригнобленого народу [309, с. 115].* У ході дослідження було також виявлено відтворення артикля **неозначеним** займенником: *A Hemstetter refuse an Atwood [331, с. 93]! – **Якась** Гемстеттер насмілилася відмовити Етвудові [309, с. 60]!; *There was always **a** revolutionary party <...> [331, с. 17]. – У цій країні завжди була **яка-небудь** революційна партія <...> [309, с. 13].* Як контекст впливає на спосіб перекладу артикля яскраво демонструє наступний приклад, у якому неозначений артикль переданий і **означуваним** займенником, і числівником: *<...> and for a real **a** boy will show you his grave [331, с. 89]. – <...> і за один ріал **кожний** хлопчина покаже вам його могилу [309, с. 58].***

2) **прикметник**. Для початку розглянемо приклади, які демонструють вплив вузького контексту на спосіб перекладу артикля. Так, у словосполученні *a man*

неозначений артикль у мовленні дитини набуває значення *дорослий*: *Soon I should be a man* [326, с. 174]? – *І що, я скоро виросту і стану дорослим* чоловіком [304, с. 209]?, а у словосполученні *a woman* артикль *a*, у зв'язку з продовженням висловлювання, означає *заміжня*: *She died a woman, and had, as I think, children* [330, с. 52]. – *Вона померла вже заміжньою* жінкою. *І здається, в неї залишилися діти* [312]. У наступному прикладі вищевказане поєднання слів відтворюється у перекладі **субстантивованим прикметником**: *You are quite a woman, little Fan!* [330, с. 50] – *Ти стала такою дорослою, моя маленька Фен* [312]!

Адекватний переклад наступного повідомлення уможливило врахування перекладачем широкого контексту, згідно з яким винахідливий серійний вбивця вперше залишив за собою слід, за яким його викрили: *Sometimes they make a mistake* [334, с. 4]. – *Іноколи вони припускаються грубих помилок* [319, с. 8].

На спосіб перекладу артикля впливає також узус: *<...> my publisher had hired to bring me mail and news of the world* [334, с. 390]. – *<...> найняв мій видавець, щоб привезти мені пошту та новини з Великого світу* [319, с. 251]. При цьому особливу увагу слід приділяти термінам: *method of the moment* [320, с. 68]. – *методу поточного моменту* [320, с. 69].

3) частка. Для того, щоб наголосити деякі лексичні одиниці автор оригінального повідомлення використав артикль. В українській мові цю функцію виконує частка, що і спричинило відповідні зміни у перекладі: *I don't know the who, where, why, when, or how, but honest to God, honey, I think I know the what* [334, с. 176]. – *Не знаю, як, де й коли з нею оте сталося й хто до цього доклався, але, здається, я знаю, що саме з нею трапилося, їй-богу, моя рибко* [319, с. 121].

4) словосполучення. Якщо перекладачу видається, що текст перекладу може бути недостатньо зрозумілим потенційному читачеві, то артикль може бути замінений на словосполучення, що експлікуватиме значення висловлювання: *He had just enough recollection of the face to desire to do that* [330, с. 23]. – *І не дивно – обличчя покійного Марлі досі стояло в нього перед очима* [312].; *Clearly Mary Gordon Howard had never met a Sebastian Kydd* [327, с. 17]. – *Понад усякий сумнів, Мері Гордона Говард у житті не зустрічала такого хлопця, як Себастьян Кідд* [305, с. 9].

3. Відтворення значення прийменника за допомогою частки. Для адекватної передачі прагматичного потенціалу оригіналу та відтворення при цьому ще й структури оригінального висловлювання у перекладі інколи доводиться здійснювати заміну прийменників на частки: <...> *she was Eve **after** the fall, but **before** the bitterness of it was felt [331, с. 7-8]. – Вона була Євою, що **вже** скуштувала гріха, але **ще** не відчула його гіркоти [309, с. 8].*

4. Заміна субстантивованого прикметника на іменник. Зазвичай необхідність застосування цієї трансформації зумовлена відмінністю реалій, які оточують в повсякденному житті читачів оригіналу та перекладу. Тому трансформація використовується з метою експлікації значення оригінального висловлювання для цільової аудиторії, яку в нижчезазначеному випадку утворюють підлітки, оскільки твір О'Генрі «Королі і капуста» націлений саме на таку вікову категорію читачів: *The **long green** [331, с. 304]! – Ех, **зрощі** [309, с. 190]!*

5. Заміна прислівника дієслівною формою. Адаптацію перекладу, тобто опрацювання тексту перекладу в інтересах літературних канонів і традицій, властивих мові перекладу й актуальних для його носіїв [161, с. 76] демонструє також наступний приклад, у якому виражено традиційний спосіб опису погодніх умов вихідною та цільовою мовами: ***Foggier yet, and colder** [330, с. 18]! – **Усе густішав туман, усе дужчав мороз** [312]!*

6. Заміна прикметника дієслівною формою. Така трансформація здійснюється через необхідність забезпечення природного сприйняття тексту перекладу вторинним читачем у зв'язку з наявністю відмінностей у конвенціональному способі вираження одних і тих же понять засобами вихідної та цільової мов: *My skin is **spotty** when I eat a lot of sweets [341, с. 9]. – Моя шкіра **вкривається плямами**, коли я їм багато солодоців [308, с. 9].*

Таким чином, прагматично зумовлені граматичні зміни частин мови зазвичай спричинені відмінністю узусів англійської та української мов і необхідністю експлікації певної інформації для вторинного читача.

3.1.3. Прагматично зумовлена зміна порядку слів.

Дослідники стверджують, що будь-яке речення зумовлене авторською установкою і

'10 (age seventy-nine), the youngest Amy Harris, merely five [337, с. 149]. – Нашим найстарішим колядником-заспівувачем був випускник Гарварду 1910 року сімдесятирічний Ліман Ніколс, наймолодшою була п'ятирічна Емі Гарріс <...> [323, с. 83].

4) Трансформація зміни порядку слів використовується також при вказівці часу та дати: *at 11 sharp every night [311, с. 10]. – Щовечора рівно об 11 годині [311, с. 11].; In reply to your favour of July 2d <...> [331, с. 231]. – Відповідаючи на ваш лист від 2 липня цього року <...> [309, с. 144].* Як бачимо, в українській мові, на відміну від англійської, число передує назві місяця, частина доби – годині. Такі перекладацькі зміни були спричинені необхідністю забезпечення природності сприйняття вторинного тексту україномовними читачами.

Певних правил слід дотримуватись і при перекладі листів. Це головним чином стосується його вступної та кінцевої частини: *Greetings to you, the lucky finder of this Golden Ticket, from Mr Willy Wonka [329]! – Містер Вільї Вонка вітає тебе, щасливого власника Золотого Квитка [310, с. 77].; Martinez, General [331, с. 162]. – Генерал Мартінес [309, с. 102],* які стандартизовані у мовах оригіналу та перекладу, що і зумовлює необхідність зміни порядку слів.

Підсумовуючи вищесказане, прагматично зумовлена трансформація зміни порядку слів використовується у зв'язку з традиціями мовлення щодо подання інформації про агентів та обставини позначених у реченнях дій, а також у зв'язку зі стандартизацією та шаблонністю при написанні адреси, листа чи рецепта лікаря в англійській та українській мовах.

3.1.4. Прагматично зумовлена зміна типу та структури речення.

Перекладознавці стверджують, що аналітична робота перекладача над синтаксичною структурою речення складається з двох етапів: її аналізу через співставлення з логічною структурою висловлювання і врахування того узусу, який формує поверхневу конструкцію для вираження тієї ж думки мовою перекладу [150, с. 85; 164, с. 159]. Семантико-структурні параметри вихідного тексту відтворюються з необхідними модифікаціями, щоб з їх допомогою

нейтралізувати розбіжності в лінгвоетнічних комунікативних компетенціях і вирівняти об'єктивні передумови сприйняття повідомлення і реакції на нього для носіїв вихідної і цільової мов [106, с. 104]. Адже, як зауважує Л.В. Боброва, різномовні висловлювання, які описують одну й ту ж ситуацію, можуть вступати в стосунки, коли в них має місце нетотожність синтаксичних структур, але зберігається комунікативно-прагматична мета [20, с. 8]. При цьому модифікації структури обмежені особливостями вихідного тексту, властивою йому системою елементів змісту із заданою точністю відтворення [106, с. 104].

Т.П. Андрієнко стверджує, що важливим чинником у перекладі є ступінь категоричності висловлювань як різних комунікативно-прагматичних варіантів оформлення денотативного змісту [6, с. 345]. Для прикладу, з метою пом'якшення висловлювання англійці широко використовують засоби модальності, які привносять долю сумніву в можливість дії [6, с. 345; 105, с. 67]. Водночас використання модальних дієслів підвищує ступінь ввічливості при вираженні прохання [249, с. 104]: *Will you please answer me [334, с. 16]? – Відгукнися, будь-ласка [319, с. 16].; Will you turn that thing off [334, с. 184]? – Вимкніть свою камеру [319, с. 126].; Peter, will you make the necessary arrangements [326, с. 117]? – Пітере, ти приготуєш усе, що треба для дороги [304, с. 139].* Нагадаємо, що у науковій літературі ввічливість розглядають як прагматичне явище [209, с. 51], а крос-культурну відмінність у нормах ввічливості пояснюють тим, що комунікативні максими кількості, якості, релевантності та способу мають різну відносну вагу в різних культурах [201, с. 16-17].

Для того, щоб зменшити категоричність висловленої думки англомовні комуніканти користуються розділовими питаннями: *I should think you'll feel it in a little queer, won't you [328, с. 42]? – <...> вам, напевно, буде якось трохи дивно [313, с. 47]...* У перекладі повідомлення сприймається як менш категоричне завдяки використанню лексичної одиниці *напевно*, що водночас і відтворює функцію розділового питання, позначаючи певний ступінь невпевненості мовця, і

спонукає співрозмовника до підтримання діалогу.

У процесі перекладу слід враховувати те, що у ввічливій розмові англійці зазвичай частіше ніж українці використовують питальні речення, оскільки в англійському спілкуванні спостерігається тенденція уникати використання форми імперативу, адже для англійської індивідуалістичної культури характерне дотримання значної соціальної дистанції [105, с. 64]. Продемонструємо вищезазначене положення наступними прикладами вираження пропозиції: *You don't want me to do it [334, с. 312]? – Давай я [319, с. 202]!; Why don't you write about it [327, с. 333]? – Напиши про це [305, с. 286].*

Для того, щоб зменшити категоричність стверджувального речення носії англійської мови використовують форми умовного способу, які традиційно виражають бажання, можливість або ймовірність певної дії, проте, іноді вони функціонують як етикетні формули ввічливості, коли мовець намагається не нав'язувати адресату свою думку [164, с. 161]. Однак, очевидно, що це положення не враховано при перекладі наступного висловлювання: *<...> but wouldn't that stir up a row in town if you let it be seen [331, с. 283]. – У місті буде заколот, якщо ти покажеш кому-небудь [309, с. 176].*

В англійській та українській мовах існують відмінності у суб'єктно-об'єктній орієнтації висловлювання [105, с. 67], що демонструє наступний приклад, в якому мовець пропонує допомогу: *Can I do anything for you [311, с. 168]? – Ви чогось хотіли [311, с. 169]?* У нижчезазначеному прикладі в результаті векторної трансформації провина з мовця перекладається на співрозмовника: *Henri, I didn't take myself clear [334, с. 241]. – Анрі, ти мене неправильно зрозумів [319, с. 159].*

За нашими спостереженнями, зміна структури речення іноді може бути зумовлена намаганнями перекладача посилити вплив вторинного тексту на читача. Для прикладу, непряме мовлення в оригіналі може бути передане прямим мовленням у перекладі. Розповідь від першої особи, монолог створює ілюзію близькості до героя, змушує читача співпереживати. Зважаючи на те, що наступні приклади виявлені у трилері, який передбачає значний вплив на емоційний стан читача, такі перетворення можна вважати виправданими: *She told herself to wake*

up [334, с. 9]! – “Прокидайся” – наказала собі Кім [319, с. 11]!; She couldn't let that happen [334, с. 14]! – Треба будь-що цього не допустити [319, с. 14]!

Таким чином, використання прагматично зумовленої зміни типу та структури речення головним чином спричинене національно-культурними етикетними формулами ввічливості.

3.2. Прагматично зумовлене додавання

На думку Л.Л. Вагапової, прагматичний фактор визначає не лише спосіб реалізації процесу перекладу, але й об'єм переданої у перекладі інформації [26]. Зважаючи на міжмовну й міжкультурну асиметрії, перекладач вимушений додавати або усувати певні елементи смислу [43, с. 16], результатом чого є експлікація чи імплікація інформації [26]. При цьому перекладач керується своїми уявленнями про знання і процеси розуміння смислу висловлювання, що характерні для представників культури мови перекладу. Мова йде про різницю в ступені інформаційної надлишковості або неповноти мовного змісту повідомлення у порівнянні з мовним змістом цього ж висловлювання, дослівно перекладеного іншою мовою [84, с. 65]. Так, за спостереженнями О.В. Кашичкина, англійська мова характеризується великим ступенем синсемантизму, тобто їй притаманний тісний зв'язок значення мовної одиниці зі значеннями інших одиниць у контексті, завдяки чому невиражені ознаки когнітивного середовища виводяться з контексту, тому в англійському висловлюванні частина ознак ситуації додомується реципієнтами [84, с. 63], що не характерно для української мови. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність використання трансформації додавання: *Len laughed, apologized, said he'd done his best to squeeze me in [334, с. 231]... – Леонард розсміявся, вибачився й сказав, що зробив усе можливе, аби втиснути мене у свій і без того напружений графік [319, с. 152]; Everything was on Homer P. Mellinger [331, с. 111]. – Усі витрати брав на себе Гомер Меллінгер [309, с. 71].* Крім того, в англійській мові компресія яскраво виражена як на лексичному, так і на граматичному рівнях [107, с. 51].

Таким чином, введення додаткових слів при перекладі зумовлено тим, що стислі англійські речення вимагають більш розгорнутого вираження думки цільовою мовою [5, с. 93]. Звідси, однією із причин застосування декомпресії у перекладі є врахування такого прагматичного аспекту як установка на реципієнта [121, с. 84; 5, с. 93], адже додаткова прагматична інформація сприяє більш точному розумінню вторинного тексту носієм мови перекладу [85, с. 38]: *Try her hotel room [334, с. 30]. – <...> спробуй **додзвонитися** до її готельного номера [319, с. 41].; I want to point out that maybe he's saving himself [327, с. 97]. – Я збиралася зауважити, що, може, він себе береже **до шлюбу** [305, с. 80].*

При порівняльному аналізі текстів першотвору та перекладу було виявлено прагматично зумовлену трансформацію додавання, спричинену відмінністю англійських та українських комунікативних формул. Так, наступні приклади демонструють традиційний початок телефонної розмови англійськими та українськими комунікантами: *I stared at it for a moment, then, as if my nerves weren't frayed down to the stumps, said, "Hawkins" into the mouthpiece [334, с. 247]. – Якусь мить я дивився на нього, а потім відповів, долаючи нервозність: – Гокінс **слухає** [319, с. 163].; He patted his jacket pocket, put his phone to his ear, said, "Keola" [334, с. 139]. – Намацавши мобільний у нагрудній кишені, Кеола приклав його до вуха і сказав: – Кеола **слухає** [319, с. 97].* Трансформація додавання зафіксована також при відтворенні у перекладі ситуації встановлення контакту з додзвонювачем: *Kim? Honey [334, с. 37]? – Кім, люба, **це ти** [319, с. 28]?* завершення розмови: *Love you, honey. Dad [334, с. 40]. – Я люблю тебе, дороженька. **Бувай. Татко** [319, с. 30].*

З іншого боку, перекладачеві слід уникати перевантаження тексту перекладу [265, с. 30], адже при надперекладі експлікуються надлишкові ознаки смислової структури оригіналу, які рецептор перекладу може вивести самостійно [84, с. 116]. Тому перекладач повинний визначити, чи може висловлювання у культурі-реципієнті зберегти оригінальний імпліцитний смисл, після чого вирішити, які частини оригінального висловлювання необхідно експлікувати у перекладі, а які можна залишити невираженими [84, с. 121].

Таким чином, одним із способів прагматичної адаптації є додавання [247, с. 39]. У нашій роботі проаналізовано ті випадки застосування трансформації додавання, що спричинені орієнтацією перекладача на україномовного читача художнього твору, його намаганням адекватно відтворити прагматичний потенціал першотвору та вірно передати прагматичну інтенцію автора, досягнувши таким чином рівноцінний оригінальному комунікативний ефект.

3.2.1. Додавання загального елемента.

Оскільки деякі елементи пресупозицій стимулу, які відомі носіям англійської мови, можуть бути відсутніми у когнітивному середовищі іншомовного читача, перекладач повинний внести необхідні елементи пресупозицій у стимул, тобто мовний зміст висловлювання [84, с. 60; 139, с. 143]. На думку В. Коптілова, у тексті твору, що перекладається, є такі елементи, які повинні читатися як переклад, фіксуючи певну дистанцію між читачем перекладу й іншомовним першотвором [97, с. 15]. Тому в тексті перекладу важливо зберігати власні назви, що доволі часто супроводжується використанням трансформації додавання, яка водночас допомагає і зберегти національно-культурний колорит першотвору, і забезпечити розуміння тексту вторинним читачем.

Внаслідок проведеного аналізу встановлено, що орієнтація на фоніві знання українських читачів призводить до додавання загального елемента при перекладі таких назв:

1. Географічні назви. Так, у зв'язку з відмінністю адміністративно-територіальних поділів в країнах носіїв англійської та української мов і в країні, у якій розгортаються події, що описані в художньому творі, перекладачеві доводиться використовувати додавання таких лексичних одиниць як **штат**: *Massachusetts* [337, с. 36]. – **штат** *Массачусетс* [323, с. 21]; *at Harlem, N.Y.* [320, с. 6] – в *Гарлемі*, **штат** *Нью-Йорк* [320, с. 7]; **район**: *John transported me next morning to Kowloon <...>* [337, с. 164]. – *Вранці Джон повіз мене в район Каулун* [323, с. 93].; *Aberdeen* [337, с. 166]. – **район** *Абердін* [323, с. 94]; **місто**: *The Garden at the Manor House, Woolton* [339, с. 5]. – *Сад у маєтку Ворзінга, місто Вултон* [307].; *<...> Mr John De Graffenreid Atwood, of Dalesburg, Alabama <...>* [331,

с. 91]. – <...> містера Джона де Греффенріда Етвуда з **міста** Дейлсборо, штат Алабама <...> [309, с. 59].; **містечко**: *I had run down from Little Rock* <...> [331, с. 103]. – *А я тоді саме втік із містечка Літл-Рок* <...> [309, с. 66].

Користуючись енциклопедичними знаннями перекладач повинний експлікувати значення нижчезазначених адміністративно-територіальних одиниць. Йдеться, наприклад, про назви територій спеціального призначення, наприклад, **ринків**: *Chou Hung Chuen* [337, с. 165]. – **Базар** Чоганчунь [323, с. 93].; **парків**: *Joshua Tree* [334, с. 255]. – *У національному парку “Джошуа трі”* [319, с. 167].; **вулиць**: *Rue des Pyramides* [334, с. 328] – **вулиці** *Ru de Пірамід* [319, с. 213]. При перекладі слід зважати також на те, що в Америці, на відміну від України, вулиці часто позначають числівниками. Тому якщо не додати узагальнюючого слова, вторинний текст може бути незрозумілим для українського читача: *Now when I reached the Fifties* [337, с. 74]. – *Сьогодні, дійшовши до П'ятдесятих вулиць* [323, с. 41].

Приймаючи рішення з приводу того, чи варто застосовувати трансформацію додавання при перекладі топонімів, перекладачам слід зважати на українську шкільну програму з географії. Доволі часто при перекладі художніх творів доводиться експлікувати назви **гір**: *We were crossing Hong Kong Harbor from the airport to Victoria* [337, с. 163]. – <...> *ми вже летіли вертольотом над Гонконгською затокою від аеропорту в напрямі гори Вікторія* [323, с. 92].; <...> *Alpine town in the shadow of the Eiger* [334, с. 378]. – <...> *альпійське містечко, що приліпилося біля підніжжя гори Айгер* [319, с. 244]. У процесі порівняльного аналізу було виявлено також використання додавання при перекладі назви **гавані**: <...> *his gaze had drifted to Victoria Harbour* <...> [334, с. 84]. – <...> *хлопцеві було добре видно гавань Вікторія Гарбор* <...> [319, с. 60].

Через врахування прагматичного аспекту перекладу географічні назви, які позначають невеликі територіальні одиниці, досить часто у перекладі передаються у поєднанні з більш відомими для вторинного читача місцевостями, що дає змогу краще уявити, в яких умовах розгортаються події художнього твору: *Algernon Moncrieff's Flat in Half-Moon Street, W.* [339, с. 5]. – *Помешкання Елджернона*

Монкріфа на Гаф-Мун-стріт, Вест-Енд, Лондон [307].; In Big Sur [334, с. 278]. – Що в місцевості Біг Сюр у Каліфорнії [319, с. 181].; <...> Wengen [334, с. 260]. – <...> містечку Венген, що в Швейцарії [319, с. 170].; in Fairbanks [337, с. 162]. – на аеродромі Фербенкс, на Алясці [323, с. 91].

З огляду на вищевикладене, констатуємо необхідність використання прагматично зумовленої трансформації додавання при перекладі **адреси**: *Miss Cardew is the grand-daughter of the late Mr Thomas Cardew of 149 Belgrave Square, S.W.; Gervase Park, Dorking, Surrey; and the Sporrans, Fifeshire, N.B. [339, с. 58]. – Міс Кард'ю – онука покійного містера Томаса Кард'ю, координати: Белгрейв-сквер, будинок 149, Півд. Захід, Лондон; Джервез-парк, Доркінг у графстві Сари; Споран у графстві Файфшир, Північна Британія [307].*

Загалом, географічні назви відносяться до довготривалої фоновій інформації, а тому значних труднощів при їх перекладі немає. Тому далі ми будемо аналізувати ті лексичні одиниці, які утворюють короткочасну фонову інформацію, яка вимагає особливої уваги перекладачів.

2. Назви закладів і споруд. При перекладі **назв освітніх закладів** перекладачі часто не лише додають загальний елемент, як у наступному прикладі: *Penn [327, с. 279] – Пенсильванський університет [305, с. 239]*, а й зазначають їх специфіку, спеціалізацію, що яскраво демонструють нижчезазначені висловлювання: *<...> her Bryn Maur elocution [337, с. 49]. – <...> її дипломом першорядного жіночого коледжу Бріна Мора [323, с. 27].; She once had wanted to enroll in Cordon Bleu [337, с. 100]. – Вона мала намір записатися до кулінарної школи «Кордон Блю» [323, с. 56].*

Необхідність застосування трансформації додавання загального елемента прослідковується і при перекладі **назв популярних закладів громадського харчування**: *I won't go to Queens [337, с. 141]. – До ресторану Куїнз не поїду [323, с. 79].; at Moe's [334, с. 321]. – в ресторані “Моуз” [319, с. 208].; at Scotty's [334, с. 281]. – у ресторані “Скотті” [319, с. 184].* Щоб не помилитись при вказівці типу закладу перекладач повинний скористатися довідковою літературою. Так, наприклад, наступна власна назва позначає міжнародну мережу кафе швидкого

обслуговування: *I saw him in my mind, crouched behind a car, or standing behind me at Starbucks <...> [334, с. 229].* – Я уявив собі, як він ховається, присівши за авто, або стоїть позаду мене в кафе “Старбакс” <...> [319, с. 151]. Іноді прагматично зумовлене додавання загального елемента необхідне при перекладі назв споруд, що дає змогу читачеві уявити місце, де розгортаються події: <...> *across the Pont Royal [334, с. 334].* – <...> із мосту Пон Рояль [319, с. 216].

3. Назви фірм, компаній та організацій. Використання трансформації додавання може бути мотивоване тим, що певна фірма може бути невідомою пересічному українцеві, через що він може невірно витлумачити значення речення: *Jamie Francis was the only guest who didn't wear a Brooks or J. Press suit [337, с. 177].* – Джемі Френсіс був єдиний одягнений не в костюм **фірми** «Брукс» чи «Дж. Пресс» [323, с. 100]. Варто зауважити, що при перекладі власних назв неодмінно слід брати до уваги вузький та широкий контекст висловлювання. Оскільки доволі часто фірми відкривають фірмові крамниці зі своєю продукцією, перекладач змушений враховувати ситуацію, за якої використовується власна назва: *Binnendale's, whom she'd first telephoned <...> [337, с. 53].* – У **фірмі** Біннендейла, куди вона передовсім зателефонувала <...> [323, с. 30].; *In 15 minutes I was back at Binnendale's [337, с. 76].* – Через 15 хвилин я був біля Біннендейлової **крамниці** [323, с. 42]. Крім того, якщо важливо вказати на цінність певних речей, перекладач до власної назви фірми додає вказівку на країну, де вона виготовляє свою продукцію: <...> *a gold watch she'd seen in Vanity Fair. Patek Philippe [334, с. 22].* – На руці виднівся золотий годинник **швейцарської фірми** “Патек Піліпп”, який Кім бачила колись у журналі “Веніті Феа” [319, с. 20]. Якщо з фірмою пов'язані деякі історичні події, перекладач, у намаганні передати оцінку цих подій англomовним суспільством, також може застосовувати додавання. Для прикладу, у 2008 році працівників компанії “Блеквотер” звинуватили у навмисних вбивствах мирних жителів під час операції в Іраку. Оскільки художній текст не рекомендовано обтяжувати великою кількістю приміток, перекладач додав до власної назви коротку характеристику компанії: *Blackwater [334, с. 201]* – сумнозвісна охоронна **фірма** “Блеквотер” [319, с. 132].

Додавання у наступному прикладі спричинено відмінністю **організацій**, які реально надають послуги первинним та вторинним реципієнтам художнього твору: <...> *when I got his case through Civil Liberties* [337, с. 13]. – <...> *коли мені через організацію «Громадянські свободи» передали його справу* [323, с. 7].

4. Назви фабрик та підприємств. Зазвичай при перекладі такого типу власних назв перекладачі додають лише загальний елемент: <...> *for the sharpest needle, best Whitechapel* [330, с. 100]. – <...> *найгостріші голки вайтченельської фабрики* [312]. Проте, як зазначає В.І. Карабан, іноді загальний елемент доречно додавати разом з поясненням щодо сфери діяльності, особливо коли підприємство є маловідомим чи невідомим взагалі для потенційного українського читача [71, с. 426] і про це неможливо здогадатися за допомогою контексту: *John was at Oxford, Edward at Merchant Taylors' <...>* [325, с. 17]. – *Джон учится в Оксфорді, Едвард працює на кравецькому підприємстві «Мерчент Тейлорз» <...>* [318, с. 22].

5. Назви готелів. Необхідність додавання у цьому випадку спричинена тим, що дейксис відіграє важливу роль у прагматиці художнього твору. Читач повинний чітко зрозуміти, за яких умов і де саме розгортаються події: <...> *I joined the gaggle of reporters at the police cordon outside the Wailea Princess* [334, с. 5]. – *Коли я приєднався до гамірливого натовпу репортерів біля готелю «Вейлі Принсес» <...>* [319, с. 9]. Інформація про місце, у яких буває головний персонаж твору «Оліверова історія», певним чином його характеризує, вказує на соціальний статус, тому вважаємо, що трансформацію додавання загального елемента у конкретних нижчезказаних випадках можна було би поєднати з примітками, де слід зазначити, що готель «Філд Гауз» – це вишукана відреставрована будівля, яка датується початком 19 століття і оснащена всіма зручностями для комфортного відпочинку, а елітний готель «Браун Пеліс» був побудований у формі трикутника в 1892 році в штаті Колорадо і названий в честь власника Генрі Брауна: *Then shall we meet right at the Field House gate* [337, с. 117]? – *Тоді, може, здибаємося просто біля входу до готелю «Філд Гауз»* [323, с. 65].; *Brown Palace* [337, с. 135]. – *готель «Браун Пеліс»* [323, с. 75].

6. Назви судових процесів та статей кримінального кодексу. Так, зважаючи на те, що головний персонаж художнього твору «Оліверова історія» працює адвокатом, українському читачеві важливо надати можливість оцінити високий професіоналізм Олівера, про що свідчить інформація про те, у яких саме справах користувалися його послугами. Наступні приклади, в яких йдеться про реальні гучні судові процеси в Америці, ілюструють необхідність застосування при перекладі трансформації додавання: *Owing to Miranda v. Arizona (384 U.S. 436), I was a very busy boy [337, с. 13]. – Завдяки процесові «Міранда проти Арізони» мені ніколи було вгору глянути [323, с. 7].; How can they in O'Brien v. U.S. say that it's not symbolic speech to burn a draft card and turn right around in Tinker v. Des Moines <...> [337, с. 48]. – Як можна у справі «О'Брайєн проти США» твердити, що заклик палити призовні картки не є символічний, а в справі «Тінкер проти Де Мойна» <...> [323, с. 27].; As a precedent, they're using Webber v. Selective Service [337, с. 48]. – А як на прецедент посилаються на справу «Веббер проти «Закону про військовий обов'язок»» [323, с. 27].* Вважаємо, що для забезпечення рівноцінного комунікативного ефекту першотвору та перекладу лише власної назви судових процесів у поєднанні з додаванням загального елемента недостатньо, адже у такому випадку українському читачеві інформація про історичні справи, що справді були розглянуті Верховним Судом Сполучених Штатів Америки в 60-их роках 20 століття залишається невідомою. Тому, на нашу думку, супровід основного тексту перекладацьким коментарем у даному випадку був би доцільним.

У наступному прикладі до використання трансформації додавання перекладача змусила необхідність експлікувати значення оригінального висловлювання з метою забезпечення його зрозумілості для вторинного читача через відмінність українського і американського законодавства: *Is 5046 workin' yet, Danny [331, с. 205]? – Що, стаття 5046 ще чинна [309, с. 128]?* Тут, на нашу думку, доречною була би ще коротка вказівка на те, про що йдеться у вказаній статті кримінального кодексу.

7. Назви періодичних видань. Зазвичай перекладачі зазначають лише вид

періодичної преси, про що свідчать наступні приклади: *the Morning Post* [339, с. 46]. – **часописі** «*Морнінг Пост*» [307].; *the L.A. Times* [334, с. 5]. – **газета** “*Лос-Анджелес таймс*” [319, с. 9].; *Sporting Life* [334, с. 12]. – **журналу** “*Спортивне життя*” [319, с. 13]. Проте, іноді доречно зазначити і місце видання, експлікуючи для українського читача ту інформацію, яка відома читачам оригіналу: <...> *most of us would get some extra zzz's or read the Crimson* [337, с. 35]. – <...> **більшість** *молодят* займалися *сторонніми розмовами* або читали **гарвардський журнал** «*Крімзон*» [323, с. 20].

8. Назви медичних термінів. Такі зміни можуть бути спричинені відмінністю термінів, які використовуються для позначення певного захворювання носіями англійської та української мов: <...> *turned up St. Vitus's Dance* [311, с. 6]. – **Знайшов** у книжці **хворобу** *Св. Віта* [311, с. 7]. Українські медики для позначення цього захворювання зазвичай використовують лексичну одиницю *хорея*. Тому українські читачі під назвою «Танець святого Віта» можуть не розпізнати хворобу.

9. Назви продуктів харчування. До використання прагматично зумовленого додавання перекладача може спонукати відмінність узусів англійської та української мов для позначення певних продуктів: *He hankered for the spinach and cress of Dalesburg* [331, с. 254]. – **Він тепер палко мріяв** про **дейлсборівський крес-салат** і **шпинат** [309, с. 158]. Проте, зазвичай додавання загального елемента використовується перекладачем у зв'язку з відмінністю реалій, які оточують читачів оригінального та перекладеного художнього твору, у зв'язку з чим зазначення у перекладі лише власної назви не дозволяє реципієнтові перекладу зрозуміти, який саме продукт споживає персонаж: *a cup of Kona java* [334, с. 34]. – **чашку кави** “*Kona java*” [319, с. 26].; *a mai tai* [334, с. 122]. – **коктейль** “*Май тай*” [319, с. 85].; *a bottle of Perrier* [334, с. 115]. – **пляшку мінералки** “*Пер'є*” [319, с. 81].; *a Jack Daniel's* [334, с. 93]. – **віскі** “*Джек Деніелс*” [319, с. 65].; *the penne* [334, с. 246]. – **макарони** “*пенне*” [319, с. 162]. Доволі часто перекладач додає до власної назви продукту харчування, країну його походження: *the kava kava* [334, с. 147]. – **полінезійського перцю** *кава-кава* [319, с. 103].; *the Domaine de la Romanee-Conti* [334, с. 141]. – **французьке вино** “*Домен де ля Романе-Конті*”

[319, с. 98]. Щоб відтворити національну специфіку страв, перекладач зберігає їх власну назву, однак, водночас, щоб читач перекладу міг чіткіше уявити вид, спосіб приготування чи споживання продуктів, перекладач використовує додавання: *mascarpone* [334, с. 269] – **вершкового сиру** “Маскарпоне” [319, с. 176].; *mahimahi* [334, с. 93]. – **смажену рибу махі-махі** [319, с. 65].; *Gatorade* [334, с. 255]. – **освіжаючим напоєм** “Gatorade” [319, с. 167]. Такий спосіб перекладу дозволяє відтворити національну самобутність оригіналу в перекладі і досягнути рівноцінного комунікативного ефекту вихідного та цільового висловлювання.

10. Назви команд. Застосування трансформації додавання у цьому випадку головним чином спричинене відмінністю суспільного життя носіїв мови оригіналу та перекладу: *Green Bay Packers* [337, с. 106]. – Про **футбольну команду «Пекерс»** із міста Грін Бей, <...> [323, с. 59].; *Doug Cahill, linebacker for the Chicago Bears* <...> [334, с. 118]. – <...> **Дуга Кагіла, півзахисника команди “Чиказькі ведмеді”** [319, с. 83].

11. Імена, прізвища та прізвиська людей. Необхідність додавання у цьому випадку мотивована тим, що відомі в англomовному суспільстві люди можуть залишатись невідомими для українців. Так, значна кількість читачів українського перекладу вірно ідентифікує відому в Америці ведучу, якщо до її імені додати ще прізвище: *Oprah puts Graham in her book club* <...> [334, с. 234]. – **Опра Вінфрі вводить Грехема до свого книжкового клубу** <...> [319, с. 154]. У нижченаведеному прикладі, на нашу думку, окрім застосування аналогічної трансформації, можна було б додати короткий перекладацький коментар. У ньому слід було би зазначити, що у книжці під назвою “Якщо б я це зробив” О. Джей Сімпсон повинний був розповісти, яким чином він вчинив би вбивства, якби він і насправді був винним у злочині, через який його засудили: <...> *and then the O.J. book* [334, с. 238]. – <...> **а потім перейшли до книги О. Джей Сімсона** [319, с. 157]. Іноді для відтворення прагматичного потенціалу при перекладі імен, прізвищ чи прізвиськ реальних людей доречно додати їх особисту характеристику, щоб вирівняти фонові знання читачів оригіналу та перекладу. Так, у нижченаведеному прикладі *ВТК* є прізвиськом американського вбивці, що вказує

на спосіб скоєння вбивств – зв’язувати (**bind**), катувати (**torture**), убивати (**kill**), що зумовило необхідність застосування трансформації додавання в україномовному тексті: *Gacy, Bundy, Dahmer, ВТК, and the other all-stars in the twisted-killer league* <...> [334, с. 3]. – *Гейсі, Банді, Дамер, жорстокий мучитель Деніс Редер та інші «зірки» з вищої ліги схиблених убивць* <...> [319, с. 7].

12. Власні назви вокзалів, аеропортів, авіаліній, транспортних засобів.

Трансформація додавання у нижченаведених прикладах зумовлена необхідністю забезпечити розуміння вторинним читачем способів переміщення в просторі персонажів художнього твору. Це, до певної міри, може виявляти стиль життя та матеріальне становище персонажа, і таким чином формувати його сприйняття та оцінку читачем: <...> *took a cab to the Gare du Nord* [334, с. 364]. – <...> *узяв таксі до вокзалу “Гар дю Нор”* [319, с. 235].; *Orly* [334, с. 334] – *аеропорту Орлі* [319, с. 216].; *Island Air's turbo prop plane* [334, с. 48]. – <...> *турбогвинтового літака авіалінії “Айленд Ер”* [319, с. 36].; *United Airlines* [334, с. 43]. – *компанії “Юнайтед ерлайнз”* [319, с. 32].

Прагматично зумовлене додавання використовується також у випадку, коли певний транспортний засіб невідомий широкому загалу української читацької аудиторії: <...> *new Wiesmann GT MF5 sports coupe* [334, с. 84]. – <...> *новому двомісному спортивному авто “Wiesmann GT MF5”* [319, с. 60]. Якщо в оригіналі зазначено лише модель автомобіля, то у перекладі буває доречним додавання марки, яка більш вірогідно може бути відомою україномовному читачу: <...> *far from the mall's surveillance cameras and next to his nondescript rented Taurus* [334, с. 109]. – <...> *подалі від камер стеження й поруч із пошарпаним орендованим фордом “таурус”* [319, с. 76].

13. Назви телевізійних каналів та передач. Прагматично зумовлене додавання необхідне у зв'язку з відмінностями у телевізійному просторі англomовних країн та України, тому сама лише власна назва не гарантуватиме вірне тлумачення повідомлення читачем перекладу: *MSNBC* [334, с. 297]. – *канал MSNBC* [319, с. 192]; *C-Span* [334, с. 67]. – *телеканалі C-span* [319, с. 48].; *60 Minutes* [334, с. 318]. – *програма “60 хвилин”* [319, с. 206]. Однак, наступний приклад, на нашу

думку, є зразком надмірної прагматичної адаптації, оскільки більшість українців без додаткової вказівки перекладача знають канал, про який йде мова нижче: <...> *I tuned it on and found CNN* [334, с. 358]. – <...> *я увімкнув його й знайшов канал CNN* [319, с. 231].

14. Назви інших реалій, які відомі читачам оригіналу, але невідомі реципієнтам перекладу. Проілюструємо це наступними прикладами, у яких трансформацію додавання використано при перекладі назв крамниць: *Bloomingdale's* [334, с. 230]. – **універмагом** “Блумінгдейл” [319, с. 151].; музичних інструментів: *the Steinway* [334, с. 91]. – **рояля** “Стейнвей” [319, с. 64].; телефонів: *BlackBerry* [334, с. 47] – **смартфону** “БлекБері” [319, с. 36].; іграшок: *Mr.Potato Head* [334, с. 249]. – “**містер Картоплина**” – **пластмасова дитяча іграшка** [319, с. 164].;

3.2.2. Експлікація значення через додавання пояснення.

Загалом, трансформація додавання полягає у введенні в текст перекладу семантичних компонентів, що експліцитно не виражені в тексті оригіналу [161, с. 75]: *So you come to rescue her from worse than death, eh* [338]? – **Тож ви прийшли порятувати її від ганьби, що гірша за смерть, еге ж** [324]?; *Marsh – the other half – came by for coffee* [337, с. 58]. – **Марш, представник другої сторони, заходив на каву** [323, с. 32]. Вищий ступінь імпліцитності англійської мови у порівнянні з українською доводить і наступний приклад, у якому додавання надає можливість вторинному читачеві вірно розтлумачити значення мовленнєвого акту: *Scrooge never painted out Old Marley's name. There it stood, years afterwards, above the warehouse door: Scrooge and Marley* [330, с. 7-8]. – **Скрудж не прибрав із вивіски імені старого Марлі. Весь цей час, кілька років, вивіска над дверима контори й далі сповіщала: Скрудж і Марлі** [312]. Експлікація значення вихідного повідомлення допомагає перекладачеві забезпечити однозначність трактування читачем перекладу висловлювання персонажа: *At that time we had a treaty with about every foreign country except Belgium* <...> [331, с. 328]. – **Тоді в нас був договір про видачу злочинців геть з усіма країнами, крім Бельгії** <...> [309, с. 204].; *And besides, the lady with him would be a dead-give-away anywhere* [331,

с. 328]. – До того ж з ним була дама, а така прикмета завжди **могла його зрадити** [309, с. 204]. Прикладом надмірної прагматичної адаптації, на нашу думку, є додавання пояснення при перекладі наступного висловлювання, адже україномовному читачеві не складно розтлумачити його значення: *There wasn't a photo of old Wahrfield to be had in New York – he had been foxy there <...>* [331, с. 328]. – У Нью-Йорку не пощастило знайти жодної фотографічної картки Варфільда, – старий був хитрий, як лис, **не фотографувався** <...> [309, с. 204].

Для забезпечення зрозумілості перекладу художнього твору для вторинного адресата іноді доводиться прагматично адаптувати його, додаючи пояснення. У процесі дослідження було встановлено, що вказана трансформація використовується при перекладі ймовірно невідомих вторинному читачеві **термінів** з різних галузей науки. Наприклад, на відміну від терміну *a priori*, рідковживаний протилежний за значенням філософський термін *aposteriori* вимагає додаткового пояснення: *I proceeded to think thus – a'posteriori* [320, с. 78]. – Тому я став міркувати *aposteriori*, **тобто у зворотному порядку** [320, с. 79]. На результат перекладу значною мірою впливає традиційне позначення певних захворювань в українській та англійській медичній терміносистемі: *Bright's disease, I was releaved to find, I had only in a modified form* [311, с. 6]. – З **полегкістю** я дізнався, що **брайтова хвороба, тобто запалення нирок**, у мене в **легкій формі** [311, с. 7].

При цьому особливі труднощі для перекладача може становити переклад сленгових назв хімічних препаратів. У нижченаведеному прикладі перекладач додає інформацію, як діє препарат на людину, оскільки у тексті йдеться про те, що героїня твору не може збагнути, чому вона не пам'ятає, як вона потрапила в полон: *Someone had slipped her a roofie, but who* [334, с. 10]? – **Хтось явно підсипав їй снодійне рогіпнол, що не має ані смаку, ані кольору. Але ж хто** [319, с. 12]?

Такий вид прагматичної адаптації використовується також при перекладі назв однойменних **будівель**: *Pedestrians running for shelter into the market and under the portico of St. Paul's Church <...>* [338] – **Пішоходи біжать, щоб сховатися під**

портиком церкви св. Павла (*не Ренового собору, а церкви Індіго Джонса, що в Ковент-Гардені, біля овочевого ринку*) [324]. У даному випадку перекладач додав пояснення, оскільки більш відомим для українського реципієнта є спроектований Крістофером Реном Собор Св. Павла, який вважається одним із символів Лондона і Англійської церкви. Проте, оскільки події розгортаються після театральної вистави, то стає зрозуміло, що мова йде про створену Індіго Джонсом площу Ковент Гарден, на якій недалеко від театру знаходиться церква Св. Павла.

При перекладі назв **страв** та **напоїв**, які, на думку перекладача, можуть бути незнайомими для потенційного вторинного реципієнта художнього тексту, іноді перелічують їх складники: *Marcie drank some expurgated eggnog* [337, с. 150]. – *Марсі випила «ег-ног» (гаряче вино, збиті жовтки, молоко, цукор)* [323, с. 84].; *Maggie, who usually drinks White Russians, orders a whiskey on the rocks, instead* [327, с. 55]. – *Меггі, яка зазвичай п'є коктейль «Білий росіянин» з горілкою та вершками, замовила натомість віскі з льодом* [305, с. 43]. Хоча це дозволяє читачеві перекладу уявити, як може смакувати страва чи напій, такий спосіб перекладу зустрічається рідко, оскільки таку інформацію зазвичай подають у примітках, щоб не переобтяжувати основний текст художнього твору.

Іноді буває, що страва може бути відомою вторинному реципієнту, однак, існують відмінності у традиційному способі її приготування у культурах носіїв англійської та української мов. Тому, щоб текст перекладу адекватно відтворив національний колорит першотвору, перекладач може використати додавання, що демонструє наступний приклад: <...> *that he might hear the pudding singing in the corner* [330, с. 82]. – <...> *послухати, як булькає вода в казані, у якому вариться загорнений у серветку пудинг* [312].

Прагматично зумовлену трансформацію додавання пояснення варто використовувати при перекладі **імен** з метою експлікації інформації поданої в оригіналі імпліцитно для забезпечення вірного тлумачення висловлювання читачем перекладу: *Her father was a clergyman, without being neglected, or poor, and a very respectable man, though his name was Richard* [325, с. 1]. – *Її батько був священиком, не затурканим і не бідним, дуже шанованим, мав звичайнісіньке ім'я*

Річард [318, с. 3]. До того ж, при перекладі імен реальних, проте невідомих широкому загалу людей, перекладач, завдяки своїм позалінгвальним знанням, може додавати інформацію про сферу їх діяльності, щоб вирівняти передумови сприйняття інформації первинними та вторинними реципієнтами художнього твору: *It's Emilio Ascarelli* [337, с. 60]. – Це *Еміліо Аскареллі*, **перегонник** [323, с. 33]. Перекладач може ідентифікувати згаданих у художньому творі реальних осіб, зазначаючи їх зв'язки з відомими історичними постатями: *Dr Spock. James Earl Ray <...> Spiro T. Jackie O. Would the world be better if Cosell and Kissinger changed jobs* [337, с. 106]? – Про **дитячого психіатра** доктора Спока, **убивцю Мартіна Лютера Кінга** Джеймса Ерла Рея. <...>, **політика** Спіро Егню та **Жаклін Оназіс**, **колишню дружину вбитого президента Кеннеді**. Про те, чи стане світ кращим, якщо **спортивний коментатор** Коселл та **державний секретар** Генрі Кіссінджер змінять місця роботи [323, с. 59]. Ще один спосіб, за допомогою якого тлумач може допомогти вторинному читачу опізнати певну особу, є вказівка в тексті перекладу на її членство у відомому колективі, спільноті, товаристві тощо: *John Lennon eats here when he's in New York* [337, с. 108]. – <...> **Джон Леннон із групи «Бітлз»**, коли буває у Нью-Йорку, завжди **столується тут** [323, с. 60]. Виявлені нами приклади дозволяють погодитись із думкою науковців, що перекладач повинен знати політиків, відомих в англomовному суспільстві людей [225, с. 40], щоб адекватно відтворити прагматичний потенціал оригіналу в перекладі.

У наступному прикладі експлікація інформації необхідна у зв'язку з відмінністю прийнятних способів поведінки у культурі реципієнтів оригіналу та перекладу: *Levon and Barbara stepped over backpackers in the dark lobby <...>* [334, с. 154]. – **Левон і Барбара переступили через “диких” відпочивальників, що вместилися зі своїми рюкзаками прямо на підлозі, й увійшли до темного вестибюля** <...> [319, с. 106]. При цьому перекладачам варто також приділяти особливу увагу термінології у сфері етикету: *Bjorn looked different in this photo from the way he looked at the industrialist's black tie dinner <...>* [334, с. 146]. – Це зображення **Бйорна відрізнялося від фото, зробленого під час офіційної вечері, де всі були в**

строгих костюмах та краватках [319, с. 102]. Це доводить вірність міркування І.С. Алексєєвої, що ситуативні реалії, які відображають традиції та звички народу, зазвичай передаються за допомогою більш об'ємного відрізка тексту, або через позатекстовий коментар [2, с. 173].

Іноді у письмовому тексті у зв'язку з неможливістю сприйняття інтонаційного контуру висловлювання персонажа та з метою досягнення зрозумілості для вторинного читача вираження емоцій героїв необхідним виявляється додавання речення, яке допомагає експлікувати значення попередньої репліки: <...> *I don't give my consent. – Your consent* [339, с. 10]! – <...> *я не дам згоди на цей шлюб. – Не даси згоди! Оце вже й справді безглуздя* [307]! Взагалі, повтор виконує комунікативну функцію наголосу на певному компоненті висловлювання, набуваючи модальних значень та виражаючи такі людські емоції як впевненість, сумнів, неспокій, хвилювання, вдячність, страх, роздратування, огиду, ненависть, лють та інші [61, с. 78]. Щоб відтворити функцію повтору, що виявлений в оригіналі, у перекладі, іноді доречним є застосування трансформації додавання: *He was alive. He was alive* [334, с. 205]. – *Він був живий. Він і справді був живий* [319, с. 135]. Цю трансформацію слід також застосовувати при недостатній прозорості значення вихідного еліптичного висловлювання: *Cereal food or hair- tonic posters* [331, с. 265]? – *А що ж мені треба буде малювати? Реклами про еліксир для росту волосся* [309, с. 165]?

Застосування додавання може бути зумовлене необхідністю передати в українському перекладі значення виявлених у тексті оригіналу фонографічних засобів: *Oh, my God – this* [334, с. 311]. – *О Боже – ти лише поглянь на це* [319, с. 201]!; *I make the films for them* [334, с. 273]. – *Я роблю фільми виключно для них* [319, с. 179]. При відтворенні інтенсивності прагматичного впливу фонографічних засобів на реципієнта оригіналу перекладачі доволі часто використовують частки: *This was news* [334, с. 243]. – *Оце вже справжня новина* [319, с. 161].; *You know that* [334, с. 184]. – *Ви ж знаєте* [319, с. 126].; *You are funny* [327, с. 108]. – *Ти таки кумедна* [305, с. 90].

3.2.3. Інші випадки застосування прагматично зумовленого додавання.

Як зазначає А.Г. Волков, використання мовних засобів передбачає наявність типової соціальної ситуації, яка забезпечує здатність розтлумачити зміст тексту згідно зі стандартами і нормами, що з'явилися у процесі соціальних взаємовпливів [34, с. 49]. Це спричинює використання прагматично зумовленої трансформації додавання при відтворенні у перекладі різноманітних комунікативних формул. Для прикладу, в проаналізованих нами текстах оригіналу та перекладу згадану трансформацію було виявлено 1) при перекладі кліше, що використовуються мовцями при першому знайомстві, а також при спробі з'ясування походження співрозмовника: *Mother, this is Marcie Nash* [337, с. 148]. – **Знайомся**, мамо, це *Marci Nash* [323, с. 83].; *New York* [331, с. 109]? – **З Нью-Йорка** [309, с. 70]?; 2) при відтворенні у перекладі традиційних формул виголошення тостів: *Uncle Scrooge* [330, с. 102]! – <...> **за** дядечка *Скруджса* [312].; *Mr Scrooge* [330, с. 87]! – **За здоров'я** містера *Скруджса* [312]!.; 3) при відтворенні у вторинному тексті кліше, яке використовується для представлення новинок дизайнерського одягу: *The latest by Emilio Ascarelli* [337, с. 75]. – **Остання модель** *Еміліо Аскареллі* [323, с. 41].

В.Б. Крамар зауважує, що перекладач може додавати лексичні елементи, які відсутні в оригіналі, з метою забезпечити дотримання мовленнєвих норм і традицій, що існують в культурі цільової мови [145, с. 51]. Тому під час порівняльного аналізу англійських та українських текстів трансформацію додавання було виявлено при перекладі вигуківих висловлювань: *O, Bananas* [332, с. 302]! – **О, клянемося бананами** [315, с. 29]!.; метафоричних мовленнєвих актів: *If the wheel successfully revolved* <...> [331, с. 17]. – <...> **і якби колесо фортуни повернулося щасливо** <...> [309, с. 14].; сталих виразів: *the spirit of Eld* [320, с. 38] – **духом сивої давнини** [320, с. 39].; прислів'їв і приказок: *Truth is not always in a well* [320, с. 68]. – **Істина не завжди знаходиться на дні колодязя** [320, с. 69].

Існують певні традиції у написанні художніх творів для дітей англійською і українською мовами. За нашими спостереженнями, українські тексти зазвичай є

дещо більш експресивними. З огляду на це перекладач іноді вводить в текст перекладу вигуківі одиниці, які виникли на основі стилістичного прийому ономапопеї, що доволі часто наявні в українських оповіданнях для дітей: <...> *and the Crocodile caught him by his little nose* <...> [332, с. 300]. – <...> *а Крокодил – хан!* – *та й сніймав його за малесенький ніс* [315, с. 27].; *Then the Elephant's child sat down most hard and sudden* [332, с. 301]. – *А Слоненя – лясь!* – *та й сіло на землю* [315, с. 28].; <...> *he would leap up into the air and fire off half a dozen rounds from one or another of these weapons* [329]. – *Раз у раз він підстрибував і – тра-та-та!* – *давав довгі черги з котроїсь стрілячки* [310, с. 53].

Ще однією з причин застосування прагматично зумовленого додавання є відмінність реалій, які у повсякденному житті оточують читача першотвору та перекладу. Наприклад, у своєму мовленні англомовні комуніканти часто, зазначаючи суму, не вживають назви грошових одиниць, очікуючи, що для їх співрозмовників висловлювання і у скороченій формі буде зрозумілим. Проте, для носіїв української мови з метою забезпечення зрозумілості вторинного тексту в таких випадках перекладач повинний використати додавання: *He said they would do him for the whole week at two-pounds-five* [311, с. 16]. – *Сказав, що за тиждень із нього візьмуть два фунти п'ять шилінгів* [311, с. 17].; *five-and-six-pence* [330, с. 88]. – *п'ять шилінгів і шість пенсів* [312].

Використання трансформації додавання може бути зумовлене також відмінністю одиниць виміру в країнах читачів оригіналу та перекладу, про що свідчить наступний приклад: *Yes, sir; eight bottles and a pint* [339, с. 7]. – *Так, сер, вісім пляшок шампанського і ще пінту пива* [307]. Так, носії англійської мови вимірюють пиво у пінтах, а українці, замовляючи пиво, вказують кількість бокалів або літраж (0,3 л., 0,5 л.). Проте, щоб не відбулось одомашнення художнього твору, перекладач вирішив застосовувати при перекладі не заміну, а додавання, що, на нашу думку, цілком виправдано.

Додавання слід застосовувати також тоді, коли в оригіналі метонімічно використовується прізвище ймовірно невідомої потенційній аудиторії вторинних читачів особи: *Marcie got the latest Daphne Du Maurier from Mother* [337, с. 151]. –

Марсі одержала останню книжку Дафне дю Мор 'є від мамі [323, с. 85]. Продовжуючи наші міркування зазначимо, що зважаючи на фонові знання українських читачів і на те, що в Україні наявність бібліотеки в приміщенні музею є рідкісним явищем, перекладач вніс в текст перекладу відповідні зміни, щоб нижченаведене висловлювання не викликало подив у вторинного реципієнта художнього твору: *I remember going to the British Museum one day to read <...> [311, с. 4]. – Яюсь я пішов до бібліотеки Британського музею, щоб прочитати <...> [311, с. 5].*

Порівняльний аналіз текстів першотвору та перекладу свідчить про необхідність врахування перекладачем мікро- та макроконтексту з метою забезпечення прозорості значення висловлювання персонажа для вторинного читача: *You weren't ready, Phil, I guess [337, с. 12]. – Ти, гадаю, не був готовий до одруження, Філе [323, с. 7].* До використання трансформації додавання у наступному випадку перекладача змушує ситуація, за якої головному герою твору «Оліверова історія» про кохану, якої вже немає серед живих, нагадує її одяг: *Until I opened up a door [337, с. 14]. – Поки я не відчинив дверцят шафи [323, с. 8].* У нижчевказаному висловлюванні додавання необхідне для експлікації його значення у ситуації, коли персонаж шукає слово в енциклопедії: *M. Generals <...> [339, с. 66]. – Літера «М», генерали <...> [307].*

Отже, в результаті аналізу перекладів художніх творів ми дійшли висновку, що використання прагматично зумовленої трансформації додавання спричинене необхідністю врахування контексту висловлювання і мовленнєвих традицій, яких дотримуються носії цільової мови, орієнтацією перекладача на фонові знання вторинних читачів і реалії, що їх оточують, з метою забезпечення прозорості значення перекладеного тексту і, як наслідок, адекватного відтворення прагматичного потенціалу оригіналу.

3.3. Прагматично зумовлене вилучення

Трансформація вилучення полягає у видаленні з тексту перекладу семантичних

компонентів, які експліцитно виражені в оригіналі [161, с. 75]. Погляди науковців та перекладачів з приводу допустимості застосування вилучення різняться. Так, перекладачі, які дотримуються теорії опору, уникають вилучення елементів, які видають іншомовне походження тексту [240, с. 52]. На думку В.Б. Крамара, вилучати можна лише ті елементи, що певним чином дублюються, або передача яких мовою перекладу може порушити її норми [145, с. 51], як це відбувається у наступному прикладі, де в оригінальному висловлюванні є синонімічна пара: *Well, they don't pick you for your looks, that's **sure and certain*** [316, с. 80]. – *Ну, вибрали тебе **точно** не за вроду* [317, с. 69].

За спостереженнями В.С. Виноградова, вилучення часто застосовують при перекладі нецензурної лексики чи описів сексуального характеру [31, с. 105]. Водночас, Ю.О. Жлуктенко стверджує, що некомпенсоване вилучення призводить до послаблення емоційної виразності та експресивності, властивих оригіналу [62, с. 89]. У процесі дослідження ми виявили вилучення особливо жорстоких сцен насильства [334, с. 87, 286]. Через детально описану сцену вбивства з твору Дж. Паттерсона було вилучено цілу частину [334, с. 28-30]. Нами також зафіксовано вилучення епізодів аморальної поведінки персонажів художнього твору, а саме розбещення неповнолітніх [334, с. 194-196]. На нашу думку, вдаватись до таких змін не слід, адже перекладач повинний майстерно відтворити найменші деталі, щоб сприйняття оригіналу та вторинного тексту було рівноцінним, і щоб реципієнти мали однакову можливість оцінити витвір автора. З огляду на це, недоречним вважаємо вилучення алюзії на картину Енді Воргола, що призводить до втрати іронії та до стилістичної нівеляції нижчевказаного висловлювання: *I noticed that they also hadn 't changed their posters. Andy Warhol at his Poppiest. ("I saw so damn much Campbell soup when I was young, I'd never hang it on the wall!")* [337, с. 20]. – *Я звернув увагу, що на стінах ті самі репродукції Енді Вархола, що були й кілька років тому («Я б ніколи не повісила їх на стіну»)* [323, с. 11]. На допомогу україномовному читачеві можна додати перекладацький коментар, у якому варто було б зазначити, що Енді Воргол вважається засновником художньої школи поп-арту. Роботи художника стали популярними в

1960-их роках, коли темою його картин були американські продукти харчування, серед яких консерви фірми "Кембелз" і пляшки "Кока-Коли", що послужили символом епохи масового споживання.

Загалом, застосування трансформації вилучення припустиме у випадку, коли власна назва неважлива для передачі комунікативної інтенції мовця: <...> *he's but a fly in the **Elgin** creamery* [331, с. 107]. – <...> *зараз же почує себе немов муха в молочарні* [309, с. 68]. ; <...> *and I arose from my couch, not knowing when it might begin to rain **Saratoga** trunks* [331, с. 221]. – *Тоді я підводжуся на своїм ложі й думаю: чи не валізний це дощ* [309, с. 138]? Для прикладу, в наступному висловлюванні важливо передати у перекладі те, як безцеремонно персонаж роздає усім доручення: *And buy me a pair of reindeer gloves, number eight, and a tie to match that new suit of mine, at **Eale and Binman's*** [338]. – *Та купіть мені пару шкіряних рукавичок, номер вісім, і ще краватку до того мого нового костюму* [324]. Відтворення вищезгаданих власних назв, що не входять до фонових знань українських реципієнтів, призведе до появи у тексті перекладу зон нерозуміння. Це в свою чергу негативно позначиться на прагматичному ефекті тексту перекладу. Проте, необгрунтованим, на нашу думку, є вилучення у наступному прикладі: *We were readying for the Simpsons' party (**yeah, I'd stashed some Alka-Selzer, just in case**)* [337, с. 159]. – *Ми збиралися на вечірку до Сімпсонів* [323, с. 89]. І справа не лише у тому, що на час здійснення перекладу твору "Оліверова історія" препарат "Алкозельцер" не був настільки розрекламованим та відомим, як зараз. Вважаємо, що вилучена з оригіналу інформація є важливою, адже формує певну оцінку читача. Тому в даному випадку найкраще було би використати генералізацію: *(так, я прихопив із собою кілька таблеток засобу від похмілля про всяк випадок)*.

За нашими спостереженнями географічні назви обов'язково відтворюють у перекладі, якщо для вираження прагматичної інтенції мовця необхідним є чітке зазначення місця дії. В інших випадках, як-от в наступному, де важливими є дії, вчинки героїв, а не місце їх перебування, вилучення власних назв допустиме: <...> *and then I went up to the corner of **Poydras and Carondelet*** [331, с. 205]. –

<...> *a sam idu na moy pig <...> [309, с. 128].; Then she meets shuttle at **La Guardia** and drives me in [337, с. 106]. – Коли я повертаюся, вона зустрічає мій літак і везе мене додому [323, с. 59].*

Слід зазначити, що вилучення можливе також тоді, коли існує відмінність в традиціях опису однакових реалій різними мовами. Так, в англійській мові, на відміну від української, є окремі лексичні одиниці, які позначають ділову частину міста (*downtown*) та житлові квартали міста (*uptown*). Для того, щоб вирішити, чи слід відтворювати ці лексичні одиниці у перекладі, необхідно встановити комунікативний фокус повідомлення. Нагадаємо, що під терміном «прагматичний фокус» розуміють акт відбору інформації, що передається, критерієм для якого є успішність та ефективність комунікації і взаємодії учасників мовленнєвого акту [68, с. 125]. Так, в уривку тексту, в якому було виявлено наступний приклад, автор художнього твору описує поведінку персонажів, щоб донести до читача їх важкий психологічний стан після втрати рідної людини. З контексту висловлювання зрозуміло, що вони йдуть додому, тому вилучення у цьому випадку допустиме: *Again we strolled **uptown** in silence [337, с. 8]. – Якийсь час ми йшли мовчки [323, с. 4].* Водночас, у нижчезазначеному висловлюванні головний герой змушений чітко виконувати вказівки шантажиста-вбивці та переїжджати від одного місця призначення до іншого. Тут усі деталі є важливими для розвитку сюжету, тому необхідно якнайточніше відтворити оригінальне висловлювання у перекладі: <...> *he made his way through stop-and-go traffic to Alameda, a major artery running to the heart of **downtown** [334, с. 208]. – <...> вибрався на Аламеду – центральну магістраль, що вела до самісінького центру **ділової частини міста** [319, с. 137].* Водночас, недоречним, на нашу думку, є вилучення імен історичних постатей у наступних прикладах: *He's a kind of combination of Julius Caesar, Lucifer and **Chauncey Depew** done in sepia [331, с. 272]. – Це мішанина Юлія Цезаря і Люцифера в брунатному тоні [309, с. 169].; <...> with our galvanized prima donna and correct imitations of **Sousa's** band <...> [331, с. 106]. – <...> з нашою гальванізованою примадонною і точною копією оркестру <...> [309, с. 68].* Ймовірно, перекладач вирішив, що переклад імен американського сенатора та

композитора утруднюватиме сприйняття художнього твору вторинним читачем, який не володіє фоновими знаннями про цих осіб. Однак, в цьому випадку вирівняти передумови для розуміння змісту художнього твору первинною та цільовою аудиторіями можна за допомогою приміток.

До вилучення певної інформації тлумача змушують також деякі історичні події, які невідомі представникам культури-реципієнта. Наприклад, вірогідно, що потенційні читачі українського перекладу не володіють знаннями про тінтайп, один із видів моментальної фотографії на жестианних пластинках, винайдений у Сполучених Штатах Америки в дев'ятнадцятому столітті, що ймовірно спричинило застосування перекладачем трансформації вилучення: *Tintypes and photographs were the weapons with which Keough and Clancy were at that time assailing the hopeless shores [331, с. 14]. – Фотографія була тією зброєю, з якою Кйю і Кленсі нападали на ці безпорадні береги [309, с. 11].*

Не менш важливо враховувати в процесі перекладу не лише історію, а й відмінності у традиціях носіїв вихідної та цільової мов художнього твору. Для прикладу, в першотворі одного із персонажів іронічно називають "королевою травневого свята", ролі якої зазвичай удостоюється дівчина підліткового віку. Під час параду її голову прикрашає вінок. Незважаючи на те, що в Україні також є свято, коли дівчата плетуть і одягають на голови віночки (Івана Купала), стилістичний прийом не вдалось відтворити у перекладі, адже ці традиції мають різні міфологічні корені. Використавши заміну, перекладач здійснив би доместикацію оригінального тексту, що недопустимо. Тому перекладач твору "Королі та капуста" вилучив цю інформацію з перекладу: *<...> is placing a laurel wreath on the president's head, crowning him – Queen of the May, I suppose [331, с. 274]. – <...> і квітчає йому голову лавровим вінцем [309, с. 170].* Така трансформація є виправданою, адже, як зазначає В. Коптілов, коли перекладач, прагнучи полегшити читачеві знайомство з іноземним твором, починає надавати йому невластиві риси, «українізує його», перетворюючи іноземні реалії оригіналу на питомі українські реалії, то це загрожує частковим переродженням перекладу в оригінал [97, с. 14–15].

Сприйняття прагматичного фокусу дискурсу ґрунтується не лише на його змістовому наповненні, але і на знаннях асоціативних зв'язків, відомих читачеві з набутого досвіду [68, с. 126]. Щоб вдало відтворити, наприклад, алюзію перекладачеві необхідно ідентифікувати джерело та асоціації, які вона викликає у читачів оригіналу, вирішити, чи це джерело відоме вторинним реципієнтам і чи спричинює у них аналогічний ефект [93, с. 117; 240, с. 72]. З огляду на це, вартими розгляду є наступні приклади біблійної алюзії: <...> *they had sowed with the accuracy of Satan sowing tares and the perseverance of Paul planting* [331, с. 248]. – <...> *сіяли сьогодні так само старанно, як нечистий сіє в хлібах бур'яни* [309, с. 154].; та літературної алюзії: *Behold the Frankenstein's monster we have created* [331, с. 170]! – *Подивіться на це страховисько* [309, с. 107]. У першому висловлюванні реципієнт повинний розпізнати апостола Павла, який відзначався наполегливістю та силою волі, а в другому – героя роману М. Шеллі «Франкенштейн чи сучасний Прометей». Не відтворюючи згадані алюзії у вторинному тексті, перекладач дещо спрощує сприйняття інформації українським читачам, однак, водночас, на нашу думку, перешкоджає забезпеченню рівноцінності прагматичного потенціалу першотвору та перекладу. Адже, як зазначає Т. Андрієнко, відсутність алюзії у перекладі призводить до змін у мовному портреті персонажа [7, с. 93].

Загалом, слід пам'ятати, що за будь-яких обставин вилучення не повинне спотворювати мовну тканину першотвору і суперечити позиції автора [155, с. 6]. Неможливість відтворити певні виражальні засоби оригіналу у відповідному висловлюванні в тексті перекладу слід компенсувати в іншому місці, адже в іншому випадку загальне враження українського читача від художнього твору дещо відрізнятиметься від сприйняття оригіналу первинним реципієнтом. Для прикладу проаналізуємо переклад наступного висловлювання: <...> *brought out a document for me to sign, which I did, makin' a fine flourish and curlicue with the tail of the 'y'* [331, с. 185]. – <...> *приніс мені якийсь папір і попросив підписатися на ньому. Я підписався і зробив чудовий кучерявий розчерк* [309, с. 116]. В оригіналі англомовний читач співставляє ім'я персонажа *Clancy* з тим, як саме він

підписується (*with the tail of the 'y'*), чого не може зробити в результаті вилучення україномовний читач. Проте, причини застосування трансформації об'єктивні, оскільки ім'я персонажа – Кленсі, закінчується літерою *i*, у якої так званого “хвостика” немає.

Як уже зазначалося раніше, особливо пильним потрібно бути при перекладі формул, які використовуються у різних комунікативних ситуаціях. Їх відмінність в українській та англійській мовах і спричинила вилучення при перекладі наступних висловлювань: *HELP MEEEEEE* [334, с. 21]! – *Допоможі-і-і-іть* [319, с. 19]!; *Save me, save me* [326, с. 62]! – *Рятуйте! Рятуйте* [304, с. 76]! Окрім того, вважаємо, що для адекватної передачі прагматичного потенціалу оригіналу необхідно обов'язково відтворювати графічне оформлення вихідного висловлювання у цільовому тексті, адже в іншому випадку прагматичний вплив на читачів першотвору та перекладу буде нерівноцінним.

Отже, ілюктивна функція оригінального висловлювання може бути адекватно відтворена у перекладі незважаючи на культурні перешкоди, хоча не завжди без втрат [230, с. 11–12]. Застосування прагматично зумовленої трансформації вилучення спричинене відмінністю географії та історії народів, представники яких виступають реципієнтами художнього твору; реалій і традицій, серед яких формувались особистості україномовних і англомовних читачів, в результаті чого спостерігаються відмінності в їх мовних картинах світу і, відповідно, асоціаціях.

3.4. Прагматично зумовлена граматична компенсація

Перекладацькі рішення, пов'язані з граматичними проблемами перекладу, включають як варіантні відповідники, так і різні види трансформацій, включаючи комплексну одно- і різнорівневу компенсацію [2, с. 217]. Під терміном “компенсація” розуміють заміну неперекладних елементів оригіналу іншими елементами цільової мови за умови врахування загального змісту першотвору і у тій частині тексту, що не суперечить правилам цільової мови [115, с. 120]. Звідси, при роботі з оригінальним художнім текстом завдання перекладача полягає у тому,

щоб визначити функцію використаного автором прийому і прийняти необхідне рішення про можливість збереження чи необхідність компенсації цього прийому в тексті перекладу [65, с. 141].

Здійснивши порівняльний аналіз текстів оригіналу та перекладу, ми встановили, що використання компенсації може бути зумовлене необхідністю відтворити у вторинному тексті гри слів, яка утворена на основі застосування певних граматичних явищ, наприклад, прийменникових фраз: *You said no, right out of hand? – And out of mind* [337, с. 124]. – *Ти сказав «ні» не задумуючись? – І не вагаючись* [323, с. 69]. У даному випадку спостерігається вдале відтворення значення гри слів за допомогою дещо іншої форми, а саме дієприслівниковим зворотом. І.С. Алексєєва зазначає, що якщо мовний рівень засобів, які використані у вихідному та цільовому тексті, не співпадає, то говорять про різнорівневі відповідники [2, с. 156]. Адже деякі граматичні форми однієї мови можуть бути виражені в іншій лексичними засобами [277, с. 29]. Продемонструємо це за допомогою наступного прикладу, у якому гра слів на основі граматичних мовних засобів відтворена лексичними засобами цільової мови: *You're particular – for a shade. He was going to say "to a shade" but substituted this, as more appropriate* [330, с. 27]. – *Ви занадто специфічний, як для привида. – Він хотів сказати примхливий, але побоювся <...>* [312]. Як бачимо, суть оригінальної гри слів полягає у тому, що прийменник *for* позначає живу істоту, а *to* – предмет, об'єкт. Щоб не розгнівати привида, персонаж намагається підібрати більш ввічливе мовне оформлення для своїх думок. Перекладач відтворив значення цієї гри слів на лексичному рівні.

Якщо допущення граматичних помилок у мовленні є складовою образу персонажа художнього твору, то це необхідно відтворити у перекладі, порушуючи граматичні норми української мови. Так, у наступному прикладі перекладач вдало відтворив неправильне вживання англомовною дитиною модальних дієслів, використавши звичні помилки дітей в процесі оволодіння українською мовою: *Can I have this? – May I have this* [336]. – *Можна мені візьмати це? – «Узяти», а не «візьмати»* [322].

Прагматично зумовлена граматична трансформація компенсації також необхідна для відтворення граматичних помилок в мовленні, за допомогою яких автор позначає соціальний статус персонажа художнього твору: <...> *and you're nearer my age than what he is.* – *Than he is: not "than what he is"* [338]. – <...> *а ви ж мені віком більш підходяща за нього пара.* – *Не «за нього», а «ніж він»* [324]. Як зазначає С.Є. Максимов, компенсація зазвичай використовується тоді, коли певне значення, емоційну силу чи стилістичний ефект неможливо відтворити у тому ж місці, в якому воно вжите в оригіналі [115, с. 120]. Тому за неможливості передачі прагматично-орієнтованого виражального засобу у відповідному висловлюванні в тексті перекладу, перекладачі вдаються до дистантної компенсації. Саме таким чином у наступному прикладі перекладач вдало відтворив помилки персонажа при позначенні категорії числа: *I ain't dirty: I washed my face and hands afore I come, I did* [338]. – *Я не брудна – коли я йшла сюди, я вмилася: умилла обличчя, руки* [324]!; *I'm going home in a taxi* [338]. – *Я поїду на ваших таксах додому* [324]. Якщо певний тип помилок, допущених в оригіналі, неможливо відтворити таким же типом помилок у перекладі, то слід здійснити компенсацію за допомогою стилю. Для прикладу, одним із способів передачі у перекладі особливостей мовлення простолюдинки Елайзи є еліптичні речення, які характеризують дискурс розмовного стилю: *I says to the boy "You bring me the luggage", I says* <...> [338]. – *Кажу хлопцеві: «Ти принеси мені її речі!»*, *кажу* [324] <...>.

Недотримання граматичних норм вихідної мови може свідчити і про те, що ця мова не є рідною для персонажа художнього твору. Іноді при відтворенні граматичних помилок у перекладі перекладачам вдається підібрати повністю еквівалентий оригіналу відповідник: *Me bring other watchy tomorrow* [331, с. 63]. – *Мій принесе завтра другого годинника* [309, с. 42]. Проте, зазвичай в процесі перекладу перекладачі послуговуються тим, що для іноземців значні труднощі при оволодінні українською мовою становить узгодження за родом, числом та відмінком, що демонструють наступні приклади: *Him come from New Orleans for load banana* [331, с. 197]. – *Він приходила по банана із Нью-Орлеан* [309, с. 123].;

Him raise armee – one – five – ten thousand mans for fight at the government [331, с. 197]. – Вона зібрала армію – один... п'ять... десять... тисяча нападати на уряд [309, с. 123]. Недоліком у перекладі наступного оригінального висловлювання є те, що хоча у ньому відтворено граматичні помилки допущені мовцем, але не передано фонетичні. Це перешкоджає досягненню цілковитої прагматичної рівноцінності вихідного та цільового висловлювання: <...> *the so esplendeed moosic as to playee [331, с. 118]. – Чудесний музика [309, с. 75].* Ми пропонуємо наступний переклад вищезазначеного оригінального висловлювання: *Чуде-е-есний му-у-узика луна-а-ати.*

Коли перед перекладачем постає проблема різниці фонових знань читачів оригіналу і перекладу, що нерідко призводить до втрат алюзій, асоціацій, йому необхідно відновити певним чином асоціативний фон або ж компенсувати його втрати, вдаючись до прагматичної адаптації [96, с. 129]. Однак, вирівнювання фонових знань не завжди доречно у художньому перекладі, адже може відволікати від основної думки, що виражена мовцем. Для прикладу, в наведеному висловлюванні *I am a little titch [341, с. 8]. – Я справді манюня [308, с. 7]* англійське словосполучення перекладено українським словом, оскільки лексична одиниця "little" відповідає зменшувально-пестливому суфіксу –юн. Проте, словосполучення "Little Titch" асоціюється в носіїв англійської мови зі сценічним псевдонімом Гаррі Рельфа, невисокого худорлявого коміка. У зв'язку з тим, що ця асоціація не входить у прагматичний фокус висловлювання, її відтворення у тексті перекладу, на нашу думку, не обов'язкове.

Підсумовуючи вищесказане, ми дійшли висновку, що застосування прагматично зумовленої граматичної компенсації зазвичай необхідне для відтворення у перекладі гри слів, яка виникла у зв'язку з певними граматичними характеристиками оригінального висловлювання, з метою досягнення однакового сприйняття персонажів художнього твору англійськими та україномовними читачами через адекватну передачу особливостей їхнього мовлення.

3.5. Прагматично зумовлений описовий переклад

Описовий переклад застосовують тоді, коли у цільовій мові відсутні еквівалентний чи варіантний відповідники [151, с. 58], зокрема це стосується термінів, культуронімів, назв унікальних об'єктів [67, с. 109]. Якщо розглядати описовий переклад з точки зору прагматики, то ця трансформація допомагає перекладачу, орієнтуючись на певну цільову аудиторію, врахувати відмінність узусів вихідної та цільової мов, фонові знання ймовірних читачів перекладу, і, завдяки цьому, вирівняти їх можливості для повного розуміння смислу тексту з читачами оригіналу.

У перекладі твору О'Генрі “Королі та капуста”, цільовою аудиторією якого є здебільшого підлітки, нами виявлено описовий переклад термінів, значення яких для осіб такої вікової категорії може бути незрозумілим: <...> *he had not reached that enviable pinnacle without having well exercised the arts of foresight and **deduction*** [331, с. 17]. – <...> *він не пішов би так далеко вгору, якби не вмів усе передбачати і заздалегідь робити висновки* [309, с. 13].; <...> *and there is no extradition treaty* [331, с. 81]. – <...> *і потім тут не видають злочинців урядові тієї країни, звідки вони втекли* [309, с. 53]. Проте, на нашу думку, такі зміни не є достатньо обгрунтованими у наступному прикладі, що виявлений у перекладі літератури, цільовою аудиторією якої є дорослі, адже їм відоме значення терміну “комендантська година”: *I have a curfew* [334, с. 22]. – *У мене суворий розклад і мені не дозволяється бути поза домівкою після певної години* [319, с. 21].

Намагаючись встановити прагматичну еквівалентність першотвору і вторинного тексту, інколи доводиться використовувати описовий переклад для пояснення значення тих лексичних одиниць, які з'явилися внаслідок певних суспільних явищ: *Like Sandy Webber, who was dueling with his draft board to get C. status* [337, с. 13]. – *Або взяти справу Сенді Веббера, який провадив боротьбу з призовною комісією за право бути звільненим від військової служби з огляду на свої релігійні переконання* [323, с. 7]. Водночас, перекладачам слід враховувати традиції поєднання лексем у вихідній та цільовій мовах у словосполучення. Адже

саме відмінності в узуальних нормах англійської та української мов спричинили використання описового перекладу: *Among other accidents of that year was a Democratic president* [331, с. 93]. – *Серед інших подій того року була ще й така: на президента обрано члена демократичної партії* [309, с. 60].

Описовий переклад може бути зумовлений відмінністю законодавства англійських країн та України, зокрема тієї його частини, яка регулює діяльність судової гілки влади: *Night court, press two* [334, с. 70]. – *Терміновий розгляд справ – натисніть “два”* [319, с. 51]. Зміни в нижченаведеному прикладі спричинені тим, що в Україні справи про банкрутство розглядають у господарському суді: *Half of the chaps who get into the Bankruptcy Court are called Algernon* [339, с. 42]. – *Половина молодих людей, що проходять у судових справах про банкрутство, зветься Елджернонами* [307]. Загалом, описовий переклад використовується також при перекладі назв установ, якщо ця інформація не є важливою у змістовому плані для передачі інтенції мовця. Тому іноді можна обмежитись лише вказівкою на сферу діяльності закладу.

Зрозуміло, що для того, щоб забезпечити прагматично адекватний переклад перекладач повинний мати ґрунтовні знання з літератури, щоб ідентифікувати і вдало передати у цільовому тексті виявлені ним алюзії. Це важливо з огляду на те, що, як зазначає Н.А. Янко, наявність алюзії посилює вплив тексту, оскільки алюзія суттєво збільшує прагматичне навантаження повідомлення [195, с. 394]. Звідси, вилучення перекладачем алюзії на відомого літературного персонажа твору Л. Керола “Аліса в країні чудес”, що є популярним серед україномовної як дорослої, так і дитячої аудиторії, вважаємо неправомірним. Тому наступний приклад, на нашу думку, є зразком надмірної прагматичної адаптації: *Oliver the Cheshire Cat shook hands with this young colleague through the taxi window* [337, с. 135]. – *Показуючи всі зуби в усмішці, я крізь вікно машини потис руку своєму молодому колезі* [323, с. 75].

Однією з причин використання описового перекладу є відмінність у системах освіти України та англійських країн, внаслідок чого у вихідній та цільовій мовах існують лексеми для позначення певних освітніх явищ: *Her unhappy father is, I am*

*glad to say, under the impression that she is attending a more than usually lengthy lecture by the **University Extension Scheme** on the Influence of a permanent income on Thought* [339, с. 56]. – Її бідолашному батькові, радо можу сказати, досі здається, що вона просто затрималася на **університетській лекції для широкої публіки** про вплив сталих прибутків на розвиток думки [307]. Перекладачі експлікують у цільовому тексті традиційні назви студентів, які навчалися у певних навчальних закладах: *He is an **Oxonian*** [339, с. 60]! – Він же **навчався в Оксфордському університеті** [307].; *Are you a **Yale man**, too* [331, с. 302]? – **Невже ви теж училися в Йельському університеті** [309, с. 188]?

Описовий переклад може бути зумовлений відмінністю організації побуту мешканцями англomовних країн і українцями. Наприклад, словом *morning-room* англomовні комуніканти позначають окрему кімнату в будинку, де вони зазвичай проводять денний час. Найближчим українським відповідником є слово *вітальня*, що походить від слова *вітати* (гостей) [294, с. 406], хоча такої ж кімнати для проведення вечірнього часу в українців немає. В результаті цього отримуємо переклад: ***Morning-room** in Algernon's flat in Half-Moon Street* [339, с. 7]. – **Мала вітальня** в помешканні Елджернона [307].

Необхідність використання опису при перекладі національно-специфічних культурних реалій доводить наступний приклад: *He chops down the weeds and ever-springing grass with his **machete*** <...> [331, с. 7]. – **Широким іспанським ножом** він виполює бур'яни, що так і пруть з могили <...> [309, с. 7]. Описовий переклад використовується також для передачі у перекладі метафоричних назв реалій, які можуть бути незрозумілими для вторинного читача: *I'll do my duty by cabling to the State Department, and I'll wrap **the Stars and Stripes** around you when you come to be shot* <...> [331, с. 108]. – В останньому випадку я, як велить мені обов'язок, зателеграфую до міністерства закордонних справ, а коли вас поставлять до стінки, загорну вас у **прапор Сполучених Штатів** <...> [309, с. 69].

Загалом, усі лексеми, які мають виражену національно-культурну специфіку, заслуговують на особливу увагу перекладача. При перекладі назв традиційних страв можна описати ті їх компоненти, що знайомі для україномовної аудиторії:

<...> *there were Norfolk Biffins* <...> [330, с. 75]. – Тут були **пухкі, темно-коричневі печені яблука** <...> [312]. Описовий переклад іноді доречно застосовувати при передачі у вторинному тексті назв нагород, відзнак і пов'язаних з ними традицій: <...> *I now possess an **H** myself (in hockey). I am thus entitled on my own to fifty-yard-line seats* [337, с. 120]. – Я теж мав **найвищу спортивну відзнаку (за досягнення в хокеї)** і теж мав право на **найкращі місця** [323, с. 66].

Іноді експлікація інформації супроводжується деякими втратами. Так, зі змінами, внесеними перекладачем у переклад ідіоми, у складі якої є власна назва, з тексту зникає національний колорит першотвору. Наприклад, існує легенда про Джека Робінзона, який здійснював настільки короткі візити до своїх знайомих, що прислуга не встигала оголосити про його прихід, як йому потрібно було вже йти: *Let's have the shutters up before a man can say Jack Robinson* [330, с. 53]! – **Швиденько** [312]! Хоча ця краєзнавча інформація не відображена у перекладі, проте, як бачимо, перекладач правильно ідентифікував висловлювання як непрямий мовленнєвий акт, прагматичну ідіому, і завдяки цьому вдало, на наш погляд, відтворив у тексті перекладу її функцію. Оскільки комунікативна інтенція мовця передана вірно, переклад можна вважати успішним.

Прагматично зумовлені трансформації іноді можуть бути результатом відмінності англійської та української мовних систем. Йдеться, наприклад, про алфавіт, що ілюструють наступні приклади: <...> *was a classic **U-shaped** motel with a pool* [334, с. 248]. – <...> являв собою класичний **підковоподібний** мотель із басейном [319, с. 163].; <...> *in a white dress with a deep **V*** [327, с. 18]. – <...> в білу сукню з глибоким **трикутним декольте** [305, с. 10].

Зміни можуть бути також спричинені намаганням тлумача уникнути тавтології у вторинному тексті, що знижує якість перекладу художнього твору. Для прикладу, українським відповідником для лексеми *steamer* є *пароплав*, а для слова *line* – *пароплавна лінія*, що й змусило перекладача використати описовий спосіб перекладу: *Offshore lay the fruit steamer Andador, of the Vesuvius line* <...> [331, с. 98]. – Далеко від берега стояв “фруктовий” пароплав «Андадор», що працював на компанію «Везувій» <...> [309, с. 63].

У результаті порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу встановлено, що завдяки описовому перекладу відбувається експлікація значення вихідного повідомлення. Це доволі часто стосується висловлювань з філософським змістом з метою доступного розтлумачення їх значення вторинному реципієнту: *I keep science for life [339, с. 7]. – Щодо наукової педантичності, то я полишаю її для життєвої прози [307].; <...> the ultimate woe – is particular, not diffuse [320, с. 164]. – <...> найбільше горе завжди зосереджене в чийсь особі, а не розсіяне в загалі [320, с. 165].*

У наступному прикладі описовий переклад використаний автором для зрозумілої для україномовного читача передачі іронії персонажа, експлікації наявного в оригінальному висловлюванні підтексту: *If Lew's mother ever dies – ha, ha [336]. – Якби моя свекруха простягла ноги – еге ж, дочекаєшся [322]! Ще однією причиною застосування прагматично зумовленого описового перекладу є відмінність комунікативних формул вихідної та цільової мов: *You ought to see the buncoed gentleman's daughter he brought along. Looks! [331, с. 236] – Ви б подивилися на дочку своєї жертви. Він і дочку з собою привіз. Там така кралечка! [309, с. 147]**

Вищевикладене дає підстави вважати, що на результат перекладу значний вплив мають мовні та позалінгвальні знання і комунікативні навички перекладача. Застосування описового перекладу часто зумовлене особливостями користувачів текстів оригіналу та перекладу, їх культурою, історією народів, релігією, соціальним становищем, особистим життєвим досвідом та специфікою життєустрою. При цьому, слід пам'ятати, що у випадку, коли описовий переклад занадто довгий, він утруднює сприйняття всього тексту [161, с. 73].

3.6. Прагматично зумовлений антонімічний переклад

На думку В.І. Карабана, антонімічний переклад є крайнім випадком такого способу перекладу, як семантичний розвиток, при якому змінюється лише форма висловлювання, тоді як його зміст, значення залишається без особливих змін [71,

с. 291]: *He's the last person who's going to tell* [327, с. 88]. – *Він точно не розп'якає* [305, с. 71]. Ця трансформація дає змогу перекладачеві створити мовою перекладу більш природну граматичну структуру тоді, коли граматичні форми вступають у конфлікт із правилами лексичної поєднуваності та позбавляють цільовий текст зрозумілості [277, с. 250]. Необхідність застосовувати антонімічний переклад виникає також у зв'язку з врахуванням контексту і традиційних норм мови перекладу [277, с. 249-250].

Як зазначає В.І. Карабан, означена трансформація представлена трьома видами [71, с. 291]:

1. Негативація. На мовну форму вираження думок впливає картина світу, менталітет, спосіб мислення комуніканта. Для прикладу, носії англійської мови відомі своїм «позитивним мисленням». Так, українським відповідником запитання "*Are you OK* [327, с. 94]?" в аналогічній комунікативній ситуації може бути «*Що з тобою* [305, с. 77]?»», що імпліцитно містить у собі підтекст, що щось не гаразд.

За спостереженнями Д.С. Мухортова, американцям та англійцям не властиве пасивне споглядання дійсності, їхнє мовлення характеризується широким використанням позитивних мовленнєвих формулювань [124, с. 49]. Звідси, одну і ту ж ситуацію носії англійської мови бачать у позитивному ключі, в той час як українці звикли змальовувати її через негативацію: *How're you holding up* [334, с. 158]? – *Вам, мабуть, дуже важко зараз* [319, с. 108]?; *Father is of German birth, and doesn't speak perfect English* [331, с. 333]. – *Мій батько – німець і погано говорить англійською* [309, с. 207]. Відмінними є також формули, якими носії обох мов користуються для підбадьорення співрозмовника: *Keep cheerful* [331, с. 241]. – *Не журіться* [309, с. 150]!; *Cheer up* [331, с. 24]. – *Ну, годі вже вам скімлити* [309, с. 18].

Для того, щоб адекватно відтворити англійське повідомлення українською мовою, необхідно враховувати комунікативну ситуацію висловлювання: "*Oh, God, please,*" *Barbara wailed, her asthma kicking in* <...> [334, с. 161]. – *О, Боже, ні, тільки не це,* – *захлипла Барбара, відчуваючи наближення нападу астми* [319, с. 111]. Розглянемо ще декілька прикладів застосування антонімічного перекладу,

спричиненого відмінністю узусів та мовленнєвих традицій носіїв обох мов у певних ситуаціях: *Stand still [336]! – Не крутисся [322]!* (побутова ситуація, коли дорослий одягає дитину); *The disorders of the room had, as usual, been suffered to exist [320, с. 70]. – Як і заведено, безлад у кімнаті залишався недоторканим [320, с. 71]* (опис місця злочину); *<...> and the ferment was bottled for the time [331, с. 161]. – <...> і революційні дріжджі, таким чином, поки що як слід не вибродили [309, с. 101]* (вираження неготовності до радикальних змін).

На думку В.В. Алімова, антонімічний переклад може бути єдиною можливістю правильної передачі думки цільовою мовою, коли прямий переклад призводить до абсурду [5, с. 88], що демонструють наступні приклади: *I am a man of means [337, с. 16]. – Я не бідний [323, с. 9].; I mean it, Ben [334, с. 210]. – Я не жартую, Бене [319, с. 138].*

До використання антонімічного перекладу може також спонукати необхідність експлікації для вторинного читача інформації, що імпліцитно виражена в оригіналі: *Please don't be sick! – Try and stop me [329]! – Хай не нудить. – Не вийде [310, с. 190]!* Завдяки антонімічному перекладу в наступному прикладі адекватно відтворено іронію мовця: *Do you always wear that jacket [327, с. 105]? – Ти що, цю куртку не знімаєш [305, с. 87]?*

2. Позитивація. Як уже зазначалось вище, англомовні та україномовні співрозмовники використовують різні висловлювання в аналогічних комунікативних ситуаціях, маючи при цьому однакові наміри. Наслідком цього може бути не лише негативація, а й позитивація. Так, нами було виявлено відмінності при позначенні часу: *It hasn't been that long [337, с. 8]. – Минуло так мало часу [323, с. 5].;* та при описі погоди: *It had not been light all day [330, с. 10]. – Похмуро було весь день [312].* У кожній мові виробляються своєрідні кліше, свого роду готові формули, що використовуються носіями мови у певному контексті: *Goodwin was very well convinced that no precautions had been overlooked [331, с. 70]. – Гудвін був певний, що всіх запобіжних заходів ужито [309, с. 46].;* *<...> she wasn't dead and she wasn't injured [334, с. 10]. – <...> вона була жива та неушкоджена [319, с. 12].*

Отже, з прагматичної точки зору, основною причиною застосування такого виду антонімічного перекладу є необхідність підбору та поєднання засобів української мови у перекладі таким чином, щоб вторинний текст не звучав для україномовної аудиторії дивно, неприродно: *I **didn't half scare** the little ones* [341, с. 12]. – *Ох і налякала ж я малих* [308, с. 15].; *By what miracle I **escaped destruction**, it is impossible to say* [320, с. 26]. – *Неможливо сказати, яким дивом я **вцілів*** [320, с. 27].

3. Анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів. При цьому подвійне заперечення, що використовується з метою ствердження, характерне і для англійської мови: <...> *there are **no** length to which I would **not** go* [339, с. 48]. – <...> *я ладна піти на будь-що* [307]!; ***Don't take this the wrong** way* [334, с. 357]. – *Зрозумій мене правильно* [319, с. 230].; і для української мови: *He had to see me. I was in his direct line of sight* [334, с. 347]. – *Він **не міг** мене **не побачити**. Я був якраз у полі його зору* [319, с. 224].; *So, then, their arrangements for sailing have yet to be made* [331, с. 73]. – *Значить, у них ще **нічого не готове** до відплиття* [309, с. 48]. Тому, щоб вирішити, чи скористатись антонімічним перекладом, перекладач повинний зважати на узус.

Викладене вище свідчить, що зміни у лексичному оформленні оригінального висловлювання мовою перекладу можуть бути зумовлені відмінностями у способах вираження думки носіями різних мов та особливостями узусів вихідної і цільової мов.

3.7. Прийом цілісного перетворення як спосіб прагматичної адаптації тексту перекладу

Окрім вищезазначених у нашій роботі трансформацій, що спричинені необхідністю адекватного відтворення у перекладі комунікативного ефекту оригінального повідомлення, слід розглянути прийом цілісного перетворення. Як стверджують дослідники, суть цього прийому полягає у повному відриві від слів оригіналу і в цілісній передачі його змісту засобами мови перекладу [144, с. 60-

61]. Результатом цілісного перетворення є зовнішньо нерівноцінна, але функціонально адекватна заміна [87, с. 505].

До використання прийому цілісного перетворення перекладача спонукає відсутність необхідного цілісного образу в перекладній мовній картині світу чи невідповідність мовним нормам [87, с. 505]. Доволі часто згадана трансформація зумовлена відмінністю англійських та українських мовленнєвих кліше, які використовуються у певних комунікативних ситуаціях, що виявляє зв'язок між теорією мовленнєвих актів та прагматикою перекладу. Оскільки мовці володіють не лише фіксованими лексичними значеннями, але й фіксованими правилами використання слів [269, с. 169–203], існують типи мовленнєвих актів, для яких існують стандартні форми вираження, наприклад, привітань, прохань, вибачень, вдячності [41, с. 13]. Їх смисл не зводиться до прямого значення одиниць, з яких вони складаються, а залежить від ситуації вживання. Тому в їх тлумаченні та перекладі слід опиратися не на семантику, а на прагматичне значення фрази [41, с. 13], беручи до уваги контекст, в тому числі культурний [105, с. 63; 199, с. 41; 205, с. 54; 297, с. 177]. При цьому, неспівпадіння мовленнєвих формул у вихідній та цільовій мовах може призвести до неправильної інтерпретації тексту [41, с. 13]. Тому, першочерговим завданням для перекладача є розпізнати ритуальну формулу та правильно її розтлумачити в даному контексті, а наступним кроком буде пошук її функціонального відповідника у перекладі. Водночас, слід зазначити, що у результаті мовних контактів результати деяких цілісних перетворень закріпились у словниках як постійні чи варіантні відповідники [150, с. 60], тому чимало стереотипних фраз у вихідній мові мають функціонально-ситуативні еквіваленти в мові перекладу, а вибір варіанту перекладу відбувається виходячи з принципу аналогічності ситуації і супроводжуючого мовленнєвого акту [174, с. 88]. Це можна проілюструвати на прикладі прагматичних ідіом, смисл яких як правило не відповідає пропозиції. Крім того, при перекладі певні труднощі становить їх етноспецифічність [74, с. 137]. Нагадаємо, що прагматиці ідіом, які використовуються мовцями у різних комунікативних ситуаціях, присвячували свої розвідки такі дослідники, як Р. Морено [255, с. 169] та Ю. Стреслер [276, с. 45].

Український перекладознавець В.І. Карабан пропонує такі прийоми перекладу прагматичних ідіом [74, с. 138]: 1. прямий відповідник: *Private – Keep out [329] – Стороннім вхід заборонено [310, с. 133].*; 2. варіантний відповідник: *How are you [330, с. 110]? – Доброго дня [312]., How are you getting on [328, с. 90]? – Як ся маєте [313, с. 82]?* Для того, щоб правильно відтворити такий мовленнєвий акт у перекладі, слід опиратися на контекст його вживання [74, с. 137]. Доречно зауважити, що за умови недостатньої комунікативної компетенції перекладача, ритуальна формула залишиться не розпізнаною і, як наслідок, буде неадекватно відтворена у перекладі. Проілюструємо це положення наступним прикладом: – *How's our daughter? – Fine. – I didn't ask you, did I, Stein? – Jo is fine [337, с. 25]. – Як вам наша дочка? – Гарна. – Я ж не тебе запитую, Стайне. – Джо – гарна [323, с. 14].*; 3. описовий переклад: *This is it [337, с. 8]. – Ось ми й прийшли [323, с.5].*

На думку І.О. Алексєєвої, усвідомлення того, що дотримання правил мовленнєвої взаємодії є не менш важливим, ніж правильна вимова, вибір лексичних одиниць та граматичних моделей, є принциповим. При цьому дослідниця зазначає, що правила мовленнєвої взаємодії стосуються таких питань, як ініціація розмови, переривання співрозмовника, вираження зацікавленості, а також усі вербальні та невербальні сигнали про те, що мовці знають, як вести ввічливу розмову [3, с. 9]. У нашому дослідженні для зручності аналізу ми поділили комунікативні формули на три типи: встановлення, підтримання та завершення мовленнєвої взаємодії комунікантів. Насамперед розглянемо англійські та українські відповідники комунікативних формул **встановлення мовленнєвої взаємодії**. Йдеться про ритуальні формули привітання, які залежно від стилістики усього тексту, ступеню близькості відносин між персонажами художнього твору та особливостей їх образів можуть перекладатись по-різному: *How are you [330, с. 110]? – Доброго дня [312].; How are you, my dear Ernest [339, с. 8]? – О, здоров будь, любий Ернесте [307]!; How are you getting on [328, с. 90]? – Як ся маєте [313, с. 82]?*; *And how are we this morning [339, с. 30]? – Як ся маємо цього ранку [307]?* Переклад нейтрального *Good morning [330, с. 110]!*

як *Мої шанування* [312]! справляє враження офіційності ситуації. Водночас, один із українських відповідників стилістично нейтрального привітання *How do you do* [325, с. 33]? – *Чи живенькі-здоровенькі* [318, с. 41]? може бути доречним лише у побутовій ситуації.

Вартими окремого розгляду є наступні приклади, які яскраво ілюструють, як англійці й українці вітаються у святковий час, традиційно висловлюючи при цьому різні побажання: *A Merry Christmas, uncle! God save you* [330, с. 10]! – *Із наступаючим Різдвом, дядечку! Веселих вам свят* [312]! Відмінними є також вигуківі висловлювання, що слід враховувати для забезпечення природності звучання тексту перекладу: <...> *and I say, God bless it (the Christmas)* [330, с. 13]! – *Тож хай живе Різдво* [312]!

Різняться в українській та англійській мовах мовленнєві формули, які використовуються під час першого знайомства: *Pray let me introduce myself to you* [339, с. 43]. – *Дозвольте відрекомендуватись* [307].; *You can call me Henri. – Henri what* [334, с. 214]? – *Можеш звати мене Анрі. – А прізвище* [319, с. 142]? За наявності кількох людей, щоб ідентифікувати конкретну особу, з якою повинна відбутись розмова, англомовні та україномовні комуніканти користуються наступними ритуальними формулами: *Professor Higgins? – Here* [338]. – *Професор Іггінс? – Це я* [324].; *Yes! You want me* [311, с. 168]? – *Прошу! Ви до мене* [311, с. 169]?. Відмінності спостерігаються і при вираженні готовності мовця вислухати співрозмовника: *Sir* [337, с. 122]? – *Я слухаю* [323, с. 68]. У зв'язку з розвитком сучасних технологій все більшої популярності набуває спілкування у мережі Інтернет. Так, для встановлення контакту між мовцями для проведення відеоконференції у вихідній та цільовій мовах використовуються нижченаведені кліше: *Gina Prazzi checking in, Horst* [334, с. 83]. – *Джина Працці – на зв'язку* [319, с. 60].

Комунікативна компетенція перекладача, на думку Т.В. Чрділелі, реалізується у здатності користуватися мовними засобами не лише для встановлення мовленнєвого контакту, а й з метою його підтримки, згідно з правилами і конвенціями спілкування, та впливу на адресата задля досягнення комунікативних

цілей і реалізації позамовних завдань [188, с. 1]. Отже, перекладаючи англійські комунікативні формули підтримання мовленнєвої взаємодії, необхідно відшукати ті українські відповідники, які використовуються в ідентичних комунікативних ситуаціях. Так, наприклад, відмінними в українській та англійській мовах є формули підтримання розмови за умов неякісного телефонного зв'язку: *I didn't get that* [334, с. 18]. – *Погано чую* [319, с. 17].; – *Mandy. – I'm here. Are you* [334, с. 177]? – *Менді? – Я чую тебе, любий. А ти мене* [319, с. 121]?; *Am I breaking up* [334, с. 94]? – *А що, я пропадаю* [319, с. 67]? Доволі часто у ситуації, коли співрозмовнику зрозуміла думка мовця, але особисто він не бажає надалі розвивати тему, або з метою уникнення тривалої незручної паузи у комунікації, носії англійської мови використовують фразу *"I see"* [327, с. 97; 337, с. 169], українським функціональним відповідником якої є висловлювання «Розумію» [305, с. 80; 323, с. 96].

Відмінність прослідковується у способах мовного оформлення пропозиції обрати напій: *What's your's* [311, с. 52]? – *Що ви питимете* [311, с. 53]? або при повторному його замовленні: *Another round for my new friends* [327, с. 379]. – *Повторіть моїм друзям* [305, с. 326]. Водночас, носіїв англійської та української мов по-різному запрошують до слова: *The floor is yours, Mr Doolittle* [338]. – *Вам слово, містере Дулітл* [324]. У вихідній та цільовій мовах є також традиційні формули виголошення тостів: *Three cheers for Charlie* [329]! – *Хай живе Чарлі* [310, с. 76]!.; *Cheers* [327, с. 163]. – *За нас* [305, с. 136].

У ситуаціях купівлі-продажу різняться англійські та українські ритуальні формули, що використовуються з метою уточнення ціни покупцем: *What do you ask* [325, с. 30]? – *Скільки ви за неї візьмете* [318, с. 38]?; та для запевнення у тому, що ціна остаточна: *Take it or leave it* [338]. – *Або так, або ніяк* [324]! Відмінними є також певні кліше, які використовуються під час комунікації у медичних закладах: *Doctor will see you now* [327, с. 152]. – *Лікарка готова вас прийняти* [305, с. 127]. У зв'язку з різницею мовленнєвих традицій перекладач був змушений застосувати прийом цілісного перетворення у перекладі наступного висловлювання, що використовується під час фотографування: *He raised his Sony* –

say cheese, mousies – <...> [334, с. 110]. – Піднявши свою “Соні” – **посміхніться, дітки, зараз звідси вилетить пташка** [319, с. 77]!

Лексичний склад англійських комунікативних формул завершення мовленнєвої взаємодії також доволі часто зазнає змін під час перекладу українською мовою: *Good afternoon* [330, с. 13]! – *До побачення* [312]!; *Have a nice day* [334, с. 38]. – *Усього найкращого* [319, с. 29].; *Have a good evening* [334, с. 82]. – *Присмного відпочинку* [319, с. 59]. Іноді, завершуючи розмову, англомовні та україномовні комуніканти використовують кліше, щоб виразити співрозмовнику бажання спілкуватись і надалі, для адекватного відтворення яких у перекладі необхідно підібрати функціонально рівноцінний відповідник: *Please be in touch* [337, с. 10]. – *Не забувай нас* [323, с. 5].; *I'll be in touch* [334, с. 289]. – *Я буду на зв'язку* [319, с. 189]. Свідченням того, що комунікативні формули певною мірою відображають світогляд носіїв мови є нижченаведені етикетні формули прощання, переклад яких доводить, що в ієрархії цінностей українського народу важливе місце посідає здоров'я: *Bless you* [330, с. 139]. – *Бувайте здорові* [312].; *See you later, alligator* [329]! – *Бувайте здорові й не кашляйте* [310, с. 203]!; *So long* [338]! – *Зоставайтеся здоровесенькі* [324]! На особливу увагу перекладачів заслуговує письмова комунікація, яка також відбувається за допомогою використання ритуальних формул прощання, що демонструє наступний приклад: *Best regards, H.V.* [334, с. 307]. – *З найкращими побажаннями, А.Б.* [319, с. 199].

До прагматичних проблем перекладу В.І. Карабан відносить переклад написів та оголошень [72, с. 355; 74, с. 139]. Подібні міркування знаходимо також у розвідці І.С. Алексєєвої [2, с. 153]. Оскільки одна інтенція в українській і англійській мовах часто виражається різними традиційними формулами застосування прийому цілісного перетворення є доречним при перекладі команд: *Full speed ahead* [329]! – *Повний вперед* [310, с. 127]!; *Hands against the wall, don't move* [334, с. 344]! – *Руки на стіну! Ані руш* [319, с. 222]!; *On your mark. Get set. Go* [327, с. 122]! – *На позиції. Готуйсь! Уперед* [305, с. 101]!; та надписів: *Wanted* [334, с. 97]. – *Розшукується* [319, с. 68].; *Do Not Enter* [334, с. 278]? – *В'їзд*

заборонений [319, с. 181]?; *Live* [334, с. 117]. – *Прямий репортаж* [319, с. 83].

Іноді використання цілісного перетворення уможливорює прагматично адекватний переклад назв художніх творів чи розділів. Наприклад, у наступному випадку назва розділу "*Bad Chemistry*" [327, с. 61] відтворена за допомогою словосполучення «*Не зійшлися*» [305, с. 48], оскільки джерелом англomовного варіанту є приказка «*Maybe there is some chemistry between us that doesn't mix*», відповідником якої в українській мові є висловлювання «*Буває, що люди не сходяться характерами*». Таким чином, відбувається реорганізація структурних зв'язків, а не логічних чи семантичних відношень [115, с. 119-120]. Доречно зауважити, що усталеним є також мовне оформлення деяких дейктичних елементів художніх творів: *The Scenes of the Play* [339, с. 5]. – *Місце дії* [307].; *The Persons in the Play* [339, с. 3]. – *Дійові особи* [307].; *Time: the Present* [339, с. 5]. – *Час дії – наші дні* [307].

Нами також було виявлено випадки застосування прийому цілісного перетворення при перекладі клятв: *Upon my word, if I thought that, I'd shoot myself...* [339, с. 23]. – *Якби мене запосіли такі думки, то я б віку собі вкоротив, їй-бо* <...> [307].; *Heaven knows* [330, с. 61]! – *Бог свідок* [312]!; та проклинань: <...> *things shall happen to you* [331, с. 191]. – *Це тобі так не минеться* [309, с. 119].; *No; hang Abernethy! To be sure! hang him and welcome* [320, с. 118]. – *Та к лухій годині Ебернеті. Звісно, що туди йому й дорога* [320, с. 119]. Розглянемо детальніше останній із вищенаведених прикладів. Той факт, що у Великобританії тривалий час одним із поширених видів страти було повішання, спричинив появу відповідного прокльону, яким сьогодні висловлюють побажання невдачі. Український відповідник не передає цієї краєзнавчої інформації, проте адекватно відтворює функцію оригіналу, в результаті чого передбачається, що комунікативний ефект першотвору та перекладу буде рівноцінним.

У вигуках, що виражають захоплення, подив, розчарування чи невдоволення носії англійської мови доволі часто використовують лексему 'Jove' (Юпітер) як наслідок впливу міфологічних вірувань, 'Caesar' (Цезар), постать якого відіграла велику роль в історії Великобританії, 'George', оскільки святий Георгій

вважається покровителем Англії. В аналогічних ситуаціях українці звертаються до Бога, тому власне перекладач і вдався до трансформацій при перекладі наступних вигуків: *By Jove [338]! – Господу [324]!*; *But, great Caesar [311, с. 70]! – Господу [311, с. 71]!*; *By George, it's enormous [338]! – Святий Боже, це пребагато [324]!* Загалом, здійснивши порівняльний аналіз англійських вигуків та їх перекладів, ми виявили, що у складі українських відповідників часто наявні лексичні одиниці, пов'язані з вірою та віруваннями українців, що очевидно є наслідком того, що з давніх-давен духовність і віра відігравали важливу роль у житті українців: *Dear me [338]! – Боже милий [324]!*; *Not bloody likely [338]. – Чорта з два [324]!*; *Bly me [338]! – Свят-свят [324]!*. Вартим розгляду є також наступний приклад. Існує легенда про те, що у сімнадцятому столітті скумбрію продавали лише по неділях, тому назву риби стали поєднувати з прикметником «свята». Українським відповідником вираження подиву є вигук, який також містить лексему, що відноситься до релігійної тематики: *Holy mackerel [329]! – Сто чортів у печінку [310, с. 191]!* На особливу увагу заслуговують вигуківі висловлювання евфемізми, що використовуються мовцями для вираження переляку, тривоги, здивування: *My gosh, so there is [329]! – О людоньки, й справді [310, с. 102].; Good gracious [329]! – Ой, людоньки [310, с. 228]!*. Так, перший приклад вважається евфемізмом до висловлювання *my God [204, с. 73]*, а початковим варіантом другого вигуку є *the good of God / the grace of God*. Вищевказані лексичні заміни були спричинені релігійністю носіїв мовлення, які, ймовірно, таким чином дотримувались заповіді «Не взивай намарне імені Господа Бога твого». Тому і в перекладі розглянутої вигукової лексики відсутні такі сакральні оніми, як «Господь», «Бог».

Надзвичайної ваги при перекладі вигуківих висловлювань набуває контекст, який дозволяє розпізнати, прямим чи переносним є значення конкретного мовленнєвого акту: *Landed [331, с. 271]. – Готово [309, с. 169]!*; *Search me [331, с. 56]! – А дідько його зна <...> [309, с. 37]*. Пошук функціонально рівноцінного відповідника у мові перекладу неможливий без врахування комунікативної ситуації: *Rooh, rooh [330, с. 22]! – Згинь! Згинь [312]!* (при появі привида); *Hallo [330, с. 84]! – Увага [312]!* (для привернення уваги оточуючих).

Слід наголосити також на важливості прагматично адекватного перекладу звертань. Так, в англійській мові фраза «old boy» у якості звертання втрачає своє буквальне значення і використовується тоді, коли між комунікантами склалися дружні взаємини [298, с. 988]. В аналогічній мовленнєвій ситуації поширеним українським традиційним звертанням в минулому було «брате», «сестро», що і відображено у наведених прикладах: *Come, old boy, you had much better have the thing out at once* [339, с. 12]. – *Облиш це гання, любий братчику, – викладайся краще до кінця* [307].; *Didn't it go off all right, old boy* [339, с. 23]! – *А хіба що, братчику, – не вийшло* [307]?. Внесення змін до вторинного тексту при перекладі звертань може бути також зумовлене зростанням вимог дотримання політичної коректності: *White man, if I'm not mistaken <...>* [331, с. 116]. – *Еге, любий друже. Якщо я не помиляюся <...>* [309, с. 74].

Ритуальні мовленнєві акти завжди розраховані на позитивну реакцію, водночас індивідуальна оцінка передбачає як позитивний, так і негативний перлокутивний ефект [146, с. 185]. Тому проаналізуємо особливості перекладу оцінної лексики. Тут яскраво виявляється зв'язок лінгвокультурології та перекладу, адже без достатньої кількості екстралінгвістичних знань перекладач не зумів би здійснити адекватного українського перекладу нижчезазначеного висловлювання: *Son of Eli <...>* [331, с. 302]. – *Бідолаха* [309, с. 188]!. Під англійським сакральним онімом слід розпізнати біблійного персонажа бідного Йосипа з Назарету, що перекладач експлікував у перекладі, орієнтуючись на фоніві знання читачів українського перекладу. У наступному випадку перекладач здійснив адекватний переклад завдяки знанням про те, що «білим сміттям» називали білошкірих американців, які мали низький соціальний статус і відповідний рівень освіченості та жили завдяки державному утриманню: *Poor white trash* [331, с. 233]! – *Нікчема* [309, с. 146]!.

Як стверджує О.Д. Швейцер, часто для прохання, наказу, питання, заборони, дозволу, вимоги, заперечення, доручення, гарантії, обіцянки, застереження, погрози, поради, настанови та інших актів «етикетної поведінки» існують жорсткі ритуальні формули [191, с. 151]. Так, нами було зафіксовано відмінності для

вираження українською і англійською мовами згоди мовця на те, щоб кінцеве рішення приймав співрозмовник: *It's for you to say* [338]. – *Ваша воля* [324]!; непевності мовця: *Scrooge and Marley, I believe* [330, с. 15]. – *Скрудж і Марлі, якщо не помиляюся* [312]?; прохання: *Keep the matter quiet, Billy* [331, с. 22]. – *Тільки, Біллі, нікому жодного слова* [309, с. 17].; наказу: *Show yourself* [334, с. 307]. – *Ану виходь* [319, с. 199]!

Загалом, прийом цілісного перетворення оригінального висловлювання у перекладі уможливорює прагматично адекватне відтворення значення та функції мовленнєвого акту через зміну його лексичної і граматичної форми: *Algy, I wish to goodness you would go* [339, с. 52]. – *Елджі, прошу тебе по-доброму, – ушивайся звідси* [307]. Такі перекладацькі зміни дозволяють врахувати особливості традицій вихідної і цільової мов при описі переміщення мовців у просторі: *After several turns, he sat down again* [330, с. 25]. – *Пройшовшись кілька разів із кутка в куток, він знову сів на стілець* [312].; *Do you prefer the inside or the outside* [311, с. 64]? – *Ти як любиш спати: від стіни чи скраю* [311, с. 65]? та для адекватного відтворення у вторинному тексті їх емоцій: *O Dupin, you will be the death of me yet* [320, с. 106]! – *Ох, Дюпене, я просто лусну зо сміху* [320, с. 107]!; *Another bad lot, I'll be bound* [329]. – *Ще один поганець, хай мені грець* [310, с. 52]. Таким чином, застосовуючи прийом цілісного перетворення перекладач долає труднощі сприйняття першотвору в перекладі. Однак, використовуючи такий спосіб прагматичної адаптації, необхідно не допускати доместикації перекладу, як це відбулось у наступному прикладі: *Scout's honor* [334, с. 255]. – *Чесне піонерське* [319, с. 167].

3.8. Особливості відтворення у перекладі непрямих мовленнєвих актів

Мовленнєвим актом, за визначенням Н.Д. Арутюнової, є одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в рамках прагматичної ситуації [296, с. 412]. Звідси, для розуміння тексту важливими є такі фактори як суспільні відносини, ступінь довіри між мовцями, місце проживання, стать та соціальний

статус, кількість учасників розмови, спосіб передачі інформації (письмовий, усний), тематика тексту (побутова чи фахова) [275, с. 146]. Отже, мовленнєві акти залежать від соціальних чинників, що є культурно-специфічними, тому відтворюючи їх цільовою мовою перекладачу іноді доводиться вдаватись до прагматичної адаптації [203, с. 39].

Непрямими мовленнєвими актами часто виступають висловлювання, у яких представлений певний стандартний спосіб непрямого вираження мети [89, с. 19]. Досліджуючи непрямі мовленнєві акти, О.С. Кравець зазначив, що вони є запланованим відхиленням від стандартної моделі комунікації. Це виявляється у тому, що буквальне значення сказаного порушує або семантичне узгодження, або постулати мовленнєвого спілкування, або відповідність контекстних умов спілкування [98, с. 20]. Таким чином, в усіх непрямих мовленнєвих актах порушене співвідношення між наперед спланованою функцією та формою реалізації [243, с. 263; 297, с. 104], а тому співрозмовник повинен розпізнати не лише лінгвістичне значення висловлювання, а й те, яке значення вкладає у нього мовець [143, с. 228]. З огляду на це, застосування непрямих мовленнєвих актів характерне для комунікації освічених людей: слухач (перекладач) повинен бути відповідного інтелектуального рівня, щоб зрозуміти підтекст сказаного [21, с. 21], адже замість прямого нав'язування думки адресату, його втягують у процес розгадування, чим демонструють віру в те, що він здатний зробити правильний висновок [165, с. 179]. До того ж вважається, що непрямі мовленнєві акти є більш ввічливою формою вираження ніж прямі [289, с. 119]. Як стверджує А. Вежбіцька, носії англійської мови віддають перевагу непрямим мовленнєвим актам у зв'язку з англійськими культурними нормами [280, с. 42; 286, с. 63].

У більшості випадків мовленнєвий акт одного виду у вихідному тексті передається у цільовому тексті мовленнєвим актом того ж виду: *I don't like that type language* [335]. – <...> *не люблю я, коли зі мною так балакають* [321, с. 112] (непрямий мовленнєвий акт прохання); *Would you be interested in meeting for a cocktail somewhere* [335]? – *Слухайте, може ми з вами зустрінемось, вип'ємо десь коктейль* [321, с. 100]? (непрямий мовленнєвий акт пропозиції); *Why the hell*

don'tcha, instead of keep saying it [335]. – Якого ж ти ката не йдеш, а все стовбичиш тут і мелеш язиком [321, с. 51]?! (непрямий директив).

Проте, іноді при перекладі мовленнєвих актів перекладачі використовують трансформації. Серед прагматично зумовлених трансформацій, що використовуються при перекладі непрямих мовленнєвих актів, В.І. Карабан [72, с. 363] називає такі:

1. Заміна одного непрямого мовного акту іншим непрямим актом з дещо іншою іллокутивною силою: *I want some money [331, с. 219]. – Мені потрібні гроші [309, с. 137]* (непрямий мовленнєвий акт прохання; зменшення у перекладі іллокутивної сили повідомлення). Це може супроводжуватись зміною типу речення: *What kind of a way is that of representing your government [331, с. 28]? – Добре ж ви репрезентуєте тут ваш уряд [309, с. 20]!* (непрямий мовленнєвий акт докору; збільшення іллокутивної сили повідомлення); *You'll want all day tomorrow, I suppose [330, с. 19]. – Ви, мабуть, завтра взагалі не збираєтеся виходити на роботу [312]?* (непрямий мовленнєвий акт докору; зменшення у перекладі іллокутивної сили повідомлення).

2. Заміна непрямого мовленнєвого акту прямим із тією ж іллокутивною силою: *Do you mind getting me my frock [335]?* (непрямий мовленнєвий акт прохання) – *Зробіть ласку, подайте мені сукню [321, с. 149]!* (прямий мовленнєвий акт прохання); *What a thing to say. Want me to wash your mouth out with soap [335]?* (непряма погроза) – *Ого, якої заспівав! Ось я зараз наколю тобі за такі слова язика [321, с. 67]!* (пряма погроза).; *Mr. Hawkins, Horst Werner is the last person you ever want to meet [334, с. 373]* (непряме вираження поради). – *Містере Гокінс, от із ким вам би не варто було бачитися, так це з Хорстом Вернером [319, с. 241]* (пряме вираження поради).

Для вираження прохання носії англійської мови доволі рідко використовують наказовий спосіб, віддаючи перевагу умовному способі чи питальному реченні [286, с. 32]. Непряме вираження спонуки, що характерне для англійської комунікативної культури, пояснюється повагою до особистої незалежності адресата і меншою статусною дистанцією між комунікантами [105, с. 66].

Відмінність української та англійської лінгвокультур, а також намагання перекладача забезпечити природне вираження оригінального висловлювання цільовою мовою спричинило наступні перетворення: *Listen, if you're gonna smoke in the room, how 'bout going down to the can and do it [335]?* (непрямий директив) – *Слухай, коли вже тобі так свербить покадити, катай у гальюн [321, с. 65]* (прямий директив). Однак, непрямі мовленнєві акти, у тому числі непрямі директиви, доволі рідко зустрічаються у художніх текстах, оскільки навіть у повсякденному спілкуванні вони можуть спричинити непорозуміння між комунікантами [102, с. 207].

3. Заміна прямого мовленнєвого акту непрямим з тією самою ілокутивною силою: *Speak, father [331, с. 332]! – Чого ж ти мовчиш, тату [309, с. 207]?*. Цей вид трансформації є рідкісним явищем очевидно через те, що для носіїв англійської мови непряме вираження спонуки є більш характерним, про що йшлося вище.

4. Заміна непрямого мовленнєвого акту однієї ілокутивної сили прямим мовленнєвим актом з дещо іншою ілокутивною силою: *What we could do is tomorrow morning we could drive up to Massachusetts and Vermont, and all around there, see [335]* (непряма пропозиція) – *Зробимо так: завтра вранці поїдемо до Массачусетса й Вермонта – покатаємось, те, се [321, с. 199]* (констатив).; *You could keep the money for when you do take up a collection [335]* (непряма пропозиція). – *Візьміть у мене гроші зараз, а як збиратимете, то покладете й мої [321, с. 167]* (директив).; *Why don't you go on over and give him a big soul kiss if you know him [335]?* (непряме вираження сумніву). – *Іди поцілуй його, коли він тобі такий рідний [321, с. 192]!* (директив).

5. Заміна прямого мовленнєвого акту з однією ілокутивною силою непрямим мовленнєвим актом з іншою ілокутивною силою: *Watch your language, if you don't mind [335]* (директив). – *Як ви зі мною розмовляєте [321, с. 111]?* (непряма догана); *Don't look at me [336]*. (директив) – *Чого ти дивишся на мене [322]?* (непряма догана).

До непрямих мовленнєвих актів науковці відносять також риторичні питання,

оскільки вони є способом непрямого інформування [72, с. 366; 101, с. 4]. При цьому риторичні запитання, як зауважує В.І. Карабан, зазвичай перекладають [72, с. 366]: 1) відповідним риторичним питанням: *What D.B. knows about Annapolis, for God's sake [337, с. 84]? – А що він знає про той Аннаполіс, чорт забирай [323, с. 85]?; When are you going to grow up [337, с. 73]? – Коли вже ти подорослішаєш [323, с. 75]?; Doug! What do you think you're doing [334, с. 15]? – Дуг, що ти собі дозволяєш [319, с. 15]!?*; 2) заміною риторичного запитання на констатив, який може бути виражений як розповідним реченням: *How far could they go [334, с. 15]? – Усе одно він не зможе далеко заїхати [319, с. 15].; Ever talk to an answering machine [334, с. 69]? – Це все одно, що говорити з автовідповідачем [319, с. 50].; How could a job possibly be better than this [334, с. 109]? – Кращу роботу й уявити важко [319, с. 76];* так і окличним реченням: *I'm the one that's flunking out of the goddam place, and you're asking me to write you a goddam composition [335]? – Я з цієї смердючої школи вилітаю, а ти просиш мене написати якийсь ідіотський твір [321, с. 44]!; How the hell could we go to New York if she only signed out for nine-thirty [335]? – Куди ж у біса пхатися до Нью-Йорка, коли вона відпросилася тільки до пів на десяту [321, с. 65]!* Отже, для адекватного перекладу англійських інтерогативних конструкцій перекладачеві необхідно добре розуміти їх прагматичні значення, які можуть мати синкретичний характер і реалізовуватись у прямих, непрямих і прихованих формах номінації [164, с. 161]. Зауважимо, що спостерігається і зворотне явище, коли констатив у вихідному тексті передається риторичним питанням у цільовому: *See, I was sweet then [341, с. 14]. – Бачите, яка я тут мила [308, с. 19]?; I can't list all their names [341, с. 20]. – Я що, маю усіх перераховувати [308, с. 27]?.* У результаті такої трансформації відбувається зміна ілокутивної сили висловлювання.

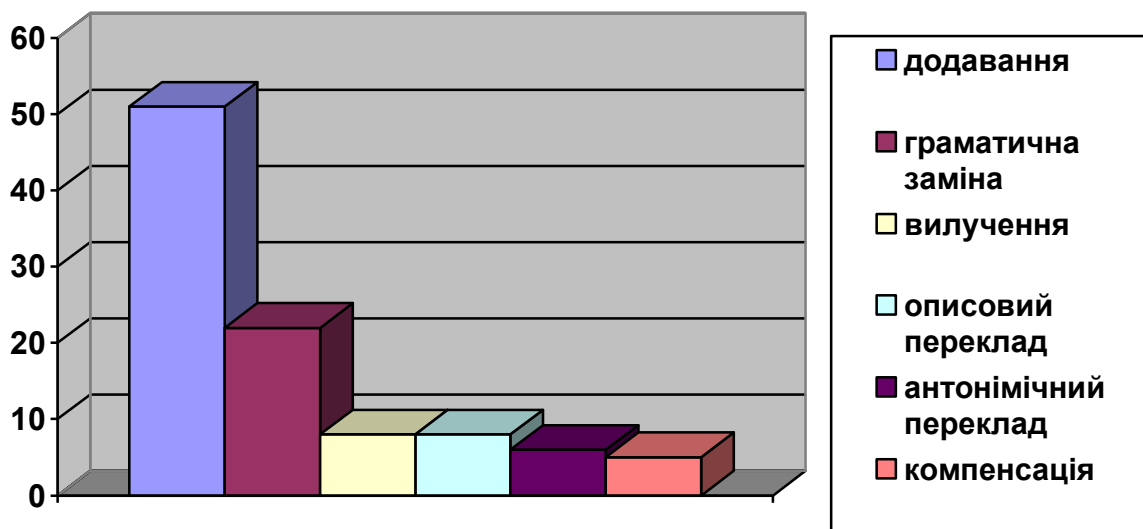
Таким чином, непрямі мовленнєві акти становлять певні труднощі для перекладача, адже необхідно досконало володіти іноземною мовою та бути ознайомленим з реаліями народу, що нею спілкується, для того, щоб спочатку правильно «розкодувати» зміст висловлювання, а потім перекласти його з врахуванням комунікативних та національно-культурних особливостей обох мов.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Проведений порівняльний аналіз оригінальних художніх текстів та їх перекладів свідчить, що для досягнення їх прагматичної рівноцінності тлумачам слід враховувати комунікативно-інтенційний зміст висловлювань і вдаватися до різних типів прагматично зумовлених граматичних і лексико-граматичних трансформацій. Внаслідок проведеного дослідження було зафіксовано такі види вищезазначеної прагматичної адаптації, як вилучення (8%), додавання (51%), граматична заміна (22%), описовий переклад (8%), антонімічний переклад (6%) та компенсація (5%) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Відсоткова частота застосування прагматично зумовлених граматичних та лексико-граматичних трансформацій в англо-українському художньому перекладі

Виконаний аналіз дає підстави виокремити такі типи прагматично зумовленої граматичної заміни у межах лексичної одиниці, як зміна категорії роду, зміна категорії числа та зміна частини мови. При цьому встановлено, що основними причинами застосування прагматично зумовленої зміни роду та числа є зростання уваги світової спільноти до дотримання комунікантами тактовності, ввічливості, а також мовленнєві традиції носіїв мови оригіналу та перекладу. Серед прагматично зумовлених граматичних заміни частин мови було виявлено заміну іменника дієсловом та навпаки, заміну артикля займенником, числівником, прикметником

чи словосполученням та заміну прийменника прислівником, що спричинено узусом, відмінністю англійських та українських комунікативних формул. У межах речення можна виділити прагматично зумовлену зміну порядку слів та зміну типу речення. Так, прагматично зумовлена трансформація зміни порядку слів застосовується зазвичай у зв'язку з традиціями мовлення щодо подання інформації про агентів і обставини позначених у реченнях дій та через стандартизацію і шаблонність при написанні адреси, листа чи рецепта лікаря в англійській та українській мовах. Використання перекладачем прагматично зумовленої зміни типу речення головним чином спричинене відмінністю національно-культурних етикетних формул та різницею у способах мовного вираження емоцій носіїв англійської та української мови.

Порівнявши першотвори та їх переклади, ми дійшли висновку, що застосування такого виду прагматичної адаптації, як додавання часто зумовлене необхідністю врахування тлумачем контексту висловлювання і фонових знань вторинних читачів з метою забезпечення прозорості значення цільового тексту та адекватного відтворення прагматичного потенціалу оригіналу. Застосування прагматично зумовленого вилучення, у свою чергу, спричинене історичною, культурною відмінністю первинних та вторинних реципієнтів художнього твору, в результаті чого різними є їх мовні картини світу.

Доволі рідкісним у художньому перекладі є застосування прагматично зумовленого описового перекладу, адже незважаючи на те, що ця трансформація дозволяє перекладачу врахувати фонові знання вторинних читачів, в результаті її надмірного використання може бути порушена стрункість структури оригінального художнього твору. Текст буде перевантажено комунікативно нерелевантними деталями. Прагматично зумовлений антонімічний переклад зазвичай мотивований необхідністю забезпечення узуальної адекватності цільового тексту.

З метою адекватного відтворення гри слів, що виникла на основі граматичних характеристик оригінального висловлювання, перекладачі-практики вдаються до прагматично зумовленої граматичної компенсації. Вказана трансформація є

необхідною для досягнення рівноцінного сприйняття первинними та вторинними реципієнтами як авторського тексту, так і персонажів художнього твору.

Забезпечити прагматично адекватний вторинний текст перекладачеві допомагає також прийом цілісного перетворення. Прагматично зумовлене цілісне переосмислення висловлювання здійснюються тоді, коли в однакових комунікативних ситуаціях носії англійської та української мови використовують відмінні за лексичним складом, але рівноцінні за значенням та функцією висловлювання. Серед причин використання цілісного перетворення висловлювання варто зазначити відмінність комунікативних формул встановлення, підтримання і завершення мовленнєвої взаємодії носіїв англійської та української мов.

При цьому, результати дослідження свідчать, що особливі труднощі становить переклад непрямих мовленнєвих актів, оскільки спершу перекладачеві необхідно їх розпізнати у тексті оригіналу, а потім відтворити у цільовому тексті, досягаючи необхідного перлокутивного ефекту і не спотворюючи при цьому зміст вихідного повідомлення.

Загалом, важливо, щоб при відтворенні прагматичного потенціалу першотвору у вторинному тексті перекладач, досконало володіючи мовою оригіналу і вміло користуючись засобами цільової мови, забезпечив рівноцінний комунікативний ефект від прочитання тексту загалом та при сприйнятті персонажів художнього твору зокрема.

Основні положення розділу висвітлено у трьох публікаціях [76; 77; 81].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації представлено нове вирішення актуальної проблеми визначення, класифікації, характеристики прагматично зумовлених трансформацій в англо-українському художньому перекладі та описано причини і умови їх застосування. Проведене дослідження дозволило нам дійти наступних висновків:

1. Прагматично зумовлена трансформація – це лексико-семантичне, лексико-граматичне чи граматичне перетворення, що спричинене домінантною прагматичною настановою перекладача максимально повно донести до читача перекладу зміст та прагматичну спрямованість вихідного тексту, враховуючи мовні та культурні стереотипи вторинних реципієнтів. Результатом такого перетворення є функціонально та прагматично рівноцінне оригінальному перекладене висловлювання.

2. Одним із центральних понять у прагматиці перекладу є поняття комунікативного ефекту, для адекватного відтворення якого слід зважати на мовний та позамовний контекст повідомлення, його прагматичний фокус, конвенції вихідної та цільової мов і відмінність фонових знань адресатів першотвору та перекладу. Це, у свою чергу, доводить важливість не лише мовної, а й комунікативної компетенції перекладача, що уможливорює розпізнавання, правильне тлумачення і адекватне відтворення в іншомовному повідомленні як експліцитної, так і імпліцитної інформації, яка міститься у тексті оригіналу.

3. Серед позамовних чинників, які впливають на якість передачі прагматичного потенціалу першотвору в перекладі, слід зазначити відмінність картин світу і менталітету автора художнього твору, читачів оригіналу та друготвору і перекладача, різницю у їхніх фонових знаннях, що спричинена культурними особливостями, історичним та суспільним чинниками, і призводить до розбіжностей в лінгвоетнічних комунікативних компетенціях. Для того, щоб встановити ймовірну прагматичну інтенцію автора художнього твору, перекладачеві необхідно ширше ознайомитися з його літературною творчістю, творчими методами та біографічними даними.

4. Щоб адекватно відтворити прагматичний потенціал художнього тексту,

перекладачеві варто встановити набір прагматичних елементів, які його утворюють, після чого відшукати у цільовій мові одиниці з рівноцінним оригінальному прагматичним значенням. При цьому адекватність повинна бути забезпечена і при відтворенні авторського мовлення, і для передачі прагматичного змісту образів персонажів. Для цього слід здійснити аналіз мовного паспорта автора та дійових осіб художнього твору, що уможливить досягнення рівноцінного комунікативного ефекту від прочитання оригінального та перекладеного тексту загалом та при сприйнятті окремих персонажів зокрема.

5. Прагматичний рівень розуміння перекладеного художнього твору вторинним читачем можливий за умови нейтралізації відмінності лінгвоетнокультурної комунікативної ситуації. Водночас важливо, щоб текст не втратив свою національну самобутність через надмірне одомашнення.

6. Адекватність перекладеного тексту неможлива без забезпечення узуальної адекватності, оскільки природність мовного оформлення перекладу, емоційний та естетичний ефект від повідомлення є чинниками, що впливають на прагматичний ефект висловлювання.

7. Аналіз положень теорії мовленнєвих актів, скопос-теорії, теорії комунікативного впливу, комунікативної теорії перекладу, загальної теорії мовної комунікації, текстопрагматичного підходу та застосування описового методу, методів лінгвістичного спостереження і аналізу, прагматичного аналізу, дискурс-аналізу, аналізу суміжних пар, структурного, порівняльного і трансформаційного аналізу, а також методу статистичних підрахунків уможлиблює комплексне і всебічне дослідження прагматично зумовлених трансформацій в англо-українському художньому перекладі.

8. Адекватність перекладу можна досягнути через використання прагматично зумовлених лексико-семантичних, лексико-граматичних і граматичних трансформацій.

9. Прагматично зумовлена лексико-семантична трансформація – це такий вид перекладацького перетворення, внаслідок застосування якого досягається рівноцінний комунікативний ефект висловлювання, лексичний склад якого у

вихідній та цільовій мовах є різним. Прагматично зумовлені лексико-семантичні трансформації представлені прикладами, у яких виявлено такі перетворення, як генералізація (40%), конкретизація (8%), лексична заміна (23%), лексико-семантична компенсація (14%), диференціація значення (8%), логічний розвиток (7%), а також прагматичні узуально зумовлені трансформації.

10. Прагматично зумовлена граматична трансформація – це такий вид перекладацького перетворення оригіналу, коли рівноцінний комунікативний ефект вихідного та цільового висловлювання досягається через зміну граматичних характеристик слова, словосполучення або речення.

11. Прагматично зумовлена лексико-граматична трансформація – це зміни лексичних і граматичних характеристик вихідного висловлювання, що уможливають забезпечення функціонально та прагматично рівноцінного оригінальному перекладеного повідомлення.

12. Прагматично зумовлені граматичні та лексико-граматичні трансформації представлені прикладами, у яких виявлено такі перетворення, як граматична заміна (22%), додавання (51%) або вилучення (8%), описовий переклад (8%), антонімічний переклад (6%) та граматична компенсація (5%). Ще одним способом прагматичної адаптації є прийом цілісного переосмислення.

13. Існують мовні та позамовні чинники, що зумовлюють використання прагматично зумовлених трансформацій. Так, позамовні умови, що оточують людину від народження, впливають на спосіб її мислення, світосприйняття, на формування її світогляду та ієрархії цінностей. Це, у свою чергу, знаходить своє відображення у мовній картині світу особи, і відповідно, у її мовному паспорті. З іншого боку, з перших днів життя дитина поступово оволодіває мовою, поповнюючи свій лексичний запас, навчаючись граматичним правилам, і таким чином мовна система формує її світобачення. Наступним етапом в розвитку особистості як комуніканта є вміння продукувати не лише лексично та граматично допустимі, а й узуально адекватні висловлювання, що можливо за наявності певного комунікативного досвіду. Тому, зрозуміло, що для того, аби сприйняття певного художнього твору жителями України та англомовних країн,

які є носіями різних мов і яких оточують відмінні позамовні умови, було рівноцінним, перекладач вимушений застосовувати прагматично зумовлені трансформації.

14. Загалом, у процесі дослідження нами було виявлено застосування прагматично зумовлених трансформацій у зв'язку з наступними чинниками:

а) Орієнтація на оригінал. Для забезпечення рівноцінних умов сприйняття та оцінки художнього твору англomовним та україномовним читачами завданням перекладача є адекватне відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі. Йдеться про необхідність передачі національно-культурного колориту першотвору, його естетики та експресивності, про важливість відтворення комунікативної функції стилістичних засобів оригінального тексту. При цьому особливої уваги перекладача вимагає аналіз мовного паспорту персонажів художнього твору та авторського мовлення у тексті, що уможливорює врахування при перекладі особливостей взаємовідносин комунікантів та ступінь офіційності їх розмови.

Ще одним чинником, який призводить до застосування прагматично зумовлених трансформацій у зв'язку з орієнтацією перекладача на оригінал, є необхідність адекватної передачі імпліцитної інформації тексту, виявити та розтлумачити яку допомагає комунікативна ситуація висловлювання, вузький та широкий контекст. Іноді з метою забезпечення рівноцінного сприйняття змісту художнього твору та оцінки персонажів первинним і вторинним читачами виявляється доречною експлікація інформації, поданої в першотворі імпліцитно. Водночас, важливо, щоб перекладене висловлювання не було двозначним, якщо такий задум автора не простежується в оригіналі.

б) Подолання міжмовних та узуальних розбіжностей. Для забезпечення адекватного перекладу слід зважати на відмінність мовленнєвих актів та мовленнєвих традицій носіїв мови оригіналу та перекладу. Маємо на увазі ситуативну та тематичну стереотипізацію мовлення, що особливо яскраво демонструють англійські та українські комунікативні формули, різницю в ступені категоричності англійськомовних та українськомовних висловлювань.

Крім того, в англійській мові застосування непрямих мовленнєвих актів є частотнішим, ніж в українській. Водночас, важливо враховувати також те, що англійська мова більшою мірою, ніж українська, характеризується компресією та синсемантизмом. Доречно зауважити, що іноді, для того, щоб підібрати адекватний спосіб відтворення прагматичного потенціалу оригіналу, перекладач повинний володіти також знаннями не лише семантики, а й етимології лексеми.

в) подолання соціокультурних відмінностей читачів оригіналу та перекладу. Йдеться не лише про історію, міфологію, фольклор та художню літературу представників англійської та української культур. На результат перекладу впливають також такі чинники, як економіка і законодавство країн носіїв англійської та української мов, політика, релігія, система освіти України та англійських держав, різниця в досягненнях у сферах науки і техніки, що в свою чергу зумовлює відмінність реалій, які в повсякденному житті оточують первинного та вторинного реципієнтів художнього твору. У зв'язку з вищезазначеним під час перекладу слід зважати на відмінність форм життєустрою, а саме, специфіку влаштування побуту, стилю життя, прийнятних способів поведінки жителів англійських країн та України. Ще одним об'єктивним чинником, що призводить до застосування трансформацій, є відмінність систем мір та ваги, якими користуються носії англійської та української мов.

г) врахування відмінності світосприйняття українськомовних і англійськомовних читачів художнього твору, що знаходить своє відображення в асоціаціях та стереотипах носіїв англійської та української мов, у їх кольорових картинах світу. Тонкощі світовідчуття носіїв певної мови можна простежити у метафорах, порівняннях, сталих виразах, що вимагають особливої уваги перекладача.

д) врахування специфіки художнього перекладу. Для прикладу, вирівнювання фонових знань читачів оригіналу та перекладу художнього твору за допомогою поширених пояснень не завжди доречно, адже може відволікати від комунікативного фокусу висловлювання, порушити стрункність викладу змісту першотвору. Крім того, ступінь прагматичної адаптації оригіналу в перекладі

залежить від віку ймовірних вторинних читачів. Перекладач також може здійснювати певні трансформації у зв'язку з орієнтацією на традиції мовного оформлення художнього твору певного жанру в цільовій мові. Наприклад, переклад англomовної літератури для українських дітей може відзначатися інтенсифікацією експресивності тексту, водночас адекватний переклад п'єси неможливий без знання готових українських відповідників деяких англomовних дейктичних елементів.

е) Відносно незначна кількість виявлених нами прикладів застосування прагматично зумовлених трансформацій спричинена необхідністю дотримання ввічливості. Такий вид прагматичної адаптації можливий лише у тому випадку, якщо він не призводить до спотворення змісту художнього твору загалом та образів його персонажів зокрема.

15. Для того, щоб адекватно здійснити прагматичну адаптацію оригінального художнього твору в перекладі за допомогою лексико-семантичних, лексико-граматичних і граматичних трансформацій, перекладач повинний володіти мовними та позамовними знаннями, комунікативними навичками і дотримуватись прагматичної нейтральності.

16. Найчастіше з метою прагматичної адаптації художнього твору перекладачі вдаються до таких трансформацій, як додавання (26%), генералізація (20%) та граматична заміна (11%). Менш частотним є застосування з прагматичних міркувань лексичної заміни (10%) та компенсації (10%). Доволі рідкісним є застосування прагматично зумовленого описового (4%) та антонімічного перекладу (3%), диференціації значення (4%), вилучення (4%), логічного розвитку (4%) та конкретизації (4%).

17. Результати наукової роботи відкривають перспективи подальшого дослідження прагматичного аспекту перекладу художньої літератури, зокрема залежності застосування прагматично зумовлених трансформацій від жанру художнього твору та ідіостилю перекладача. Вважаємо перспективним також встановлення та порівняння особливостей використання прагматично зумовлених трансформацій при перекладі художньої, публіцистичної та науково-технічної літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азнаурова Э. С. Прагматика художественного слова / Э. С. Азнаурова. – Ташкент : Фан, 1988. – 121 с.
2. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: уч. пос. [для студ. филол. и лингв. фак.] / И. С. Алексеева. – СПб.: Филол. фак. СПбГУ; М.: Издат. центр “Академия”, 2004. – 352 с.
3. Алексеева И. О. Мовні рівні та комунікативна ситуація: лінгвокультурологічний аспект / І. О. Алексеева // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2009. – Вип. 15. – С. 3–11.
4. Алексеева И. О. Семантика та прагматика англійських часток : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / І. О. Алексеева. – К., 2001. – 20 с.
5. Алимов В. В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации: уч. пос. / В. В. Алимов – [4-е изд.]. – М.: КомКнига, 2006. – 160 с.
6. Андрієнко Т. П. Реалізація принципу ввічливості у мовленнєвих актах-експресивах представниками різних лінгвокультурних спільнот / Т. П. Андрієнко // зб. стат. за доповідями Міжнар. наук. конф. [“Проблеми зіставної семантики”]. – К.: КДЛУ, 1999. – С. 343–346.
7. Андрієнко Т. Стратегії відтворення алюзій у перекладі художнього дискурсу / Т. Андрієнко // Наукові записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 104 (1). – С. 91–95. – (Серія “Філологічні науки (мовознавство)”: у 2 ч.).
8. Андрущенко Г. І. Гостинність як одна із перших форм прояву людської довіри / Г. І. Андрущенко // Соціальні технології. – 2011. – № 52. – С. 7–12.
9. Апресян Ю. Д. Прагматическая информация для толкового словаря / Ю. Д. Апресян // Прагматика и проблемы интенциональности. – М., 1988. – С. 7–44.
10. Арнольд И. В. Объективность, субъективность и предвзятость в

интерпретации художественного текста / И. В. Арнольд // Проблемы лингвистического анализа текста. – Шадринск, 1993. – С. 25–28.

11. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы, категории прагматики / Н. Д. Арутюнова // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – С. 3–43.

12. Ахметова С. Г. Синтактика и прагматика английского артикля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / С. Г. Ахметова. – М., 1989. – 32 с.

13. Базылев В. Н. Семиотическая модель перевода / В. Н. Базылев // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2008. – Вып. 1 (24). – С. 115–118.

14. Бархударов Л. С. Двенадцать названий и двенадцать вещей / Л. С. Бархударов // Русский язык за рубежом. – 1969. – №4. – С. 79–82.

15. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л. С. Бархударов. – М.: Междунар. отнош., 1975. – 240 с.

16. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Ф. С. Бацевич – Львів: ПАІС, 2010. – 336 с.

17. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 344 с.

18. Бехта І. А. Прагманастанова художнього тексту і чинник адресата / І. А. Бехта // Лінгвістика. – Луганськ: Альма-матер, 2011. – Ч.1. – №1 (22). – С. 151–158.

19. Бобришева О. В. Мовна картина світу та проблеми перекладу національно-культурних реалій / О. В. Бобришева // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2010. – Ч. II, № 14 (201). – С. 9–13.

20. Боброва Л. В. Контрастивний аналіз відображень стандартних референтних ситуацій в різноструктурних мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Л. В. Боброва. – Донецьк, 2000. – 18 с.

21. Богданов В. В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты / В. В. Богданов. – Л.: Изд-во Ленин. гос. ун-та, 1990. – 88 с.

22. Большакова Н. И. Национальная картина мира и проблема лакуарности игры слов в художественном переводе / Н. И. Большакова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – № 17. – С. 87–88.
23. Брандес О. П. Прагматика языка как переводческая проблема / О. П. Брандес // Тетради переводчика. – М.: Междунар. отношения, 1979. – Вып. 16. – С. 65–71.
24. Бреева Л. В. Лексико-стилистические трансформации при переводе [Электронный ресурс] / Л. В. Бреева, А. А. Бутенко. – Режим доступа до ст. : <http://www.belraese2000.narod.ru/Trad/transform01.htm>.
25. Бурбело В. Б. Дискурс і смисл / В. Б. Бурбело // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 42. – С. 4–7. – (Серія «Іноземна філологія»).
26. Вагапова Л. Л. Прагматический аспект перевода [Электронный ресурс] / Л. Л. Вагапова // Самиздат. – М., 2008. – Режим доступа до ст. : http://zhurnal.lib.ru/w/wagapow_a_s/pragm-aspect.shtml.
27. Вахтель Н. М. Основы прагмалингвистики: учеб.-метод. пособ. / Н. М. Вахтель; под ред. О.А. Исаевой. – Воронеж: Издат.-полиграф. центр Воронежского государственного университета, 2008. – 34 с.
28. Венкель Т. Особливості асоціативної номінації колірнього простору в українській та англійській мовах / Т. Венкель // Наукові записки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. – Випуск XXVI. – С. 50–54. – (Серія “Філологічні науки (мовознавство)”).
29. Верещагин Е. М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М.: Изд-во МГУ, 1973. – 233 с.
30. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1980. – 362 с.
31. Виноградов В. С. Перевод: Общие и лексические вопросы: учеб. пособ. / В. В. Виноградов. – [3-е изд.]. – М.: КДУ, 2006. – 240 с.
32. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические

вопросы) / В. С. Виноградов. – М.: Издат-во ин-та общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

33. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Междунар. отношения, 1980. – 343 с.

34. Волков А. Г. Прагматика политического текста / А. Г. Волков. – Запорожье: Просвіта, 2003. – 112 с.

35. Врабель Т. Т. Словотвірча прагматика у сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. Т. Врабель. – Донецьк, 2005. – 20 с.

36. Галеева Н. Л. Параметры художественного текста и перевод : [монография] / Н. Л. Галеева. – Тверь: Изд-во Твер. гос. ун-та, 1999. – 155 с.

37. Галь Н. Слово живое и мертвое: от «Маленького принца» до «Корабля дураков». – М.: Междунар. отношения, 2001. – 368 с.

38. Гарбовский Н. К. Теория перевода: учеб. / Н. К. Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.

39. Герасимова Т. Г. Коммуникативно-информативная специфика текста и проблематика перевода / Т. Г. Герасимова // Slavica Tergestina. – Вып. 5. – С. 341–347. – (Серия: “Славянские языки и перевод”).

40. Горбачевский А. А. Оригинал и его отражение в тексте перевода: [монография] / А. А. Горбачевский. – Челябинск: ЧГПУ, 2001. – 202 с.

41. Григорьян Е. Л. Лингвистическая прагматика / Е. Л. Григорьян. – Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 2003. – 24 с.

42. Гусаров Д. А. От прагматики высказывания к прагматике перевода / Д. А. Гусаров // Армия и общество. – 2008. – Вып. 4. – С. 102–108.

43. Демецька В. Границі застосування адаптації при перекладі (на матеріалі перекладу проповіді) / В. Демецька // Наукові записки. – 2010. – Вып. 89 (1). – С. 13–16. – (Серія: «Філологічні науки»).

44. Демецька В. Еквівалентність і адекватність відтворення прагматичних текстів у перекладі / В. Демецька // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вып. 104 (1). – С. 35–39. – (Серія:

«Філологічні науки (мовознавство): у 2 ч.).

45. Демецкая В. В. Определение понятия адаптация в рамках теории коммуникации и перевода / В. В. Демецкая // Уч. зап. Таврического национ. ун-та им. В. И. Вернадского. – 2007. – Т. 20 (59), № 2. – С. 107–111. – (Серия: “Филология”).

46. Демецька В. Перекладацька адаптація релігійних лінгвоконцептів у проповіді як типі тексту / В. Демецька // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 251–255. – (Серія: «Філологія»).

47. Демецька В. В. Репродуктивний переклад vs адаптивний переклад / В. В. Демецька // Вісник Дніпропетровського університету. – 2010. – Вип. 16. – С. 99–105. – (Серія “Мовознавство”).

48. Демецька В. В. Теорія адаптації в перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / В. В. Демецька. – К., 2007. – 36 с.

49. Денисенко Ю. А. О некоторых приемах «обусловленной» компрессии при переводах с русского языка на английский / Ю. А. Денисенко // Теория перевода и научные основы подготовки переводчиков. – М.: МГУ, 1981. – Ч.1. – С. 15–27.

50. Денежна Е. Відтворення йоркширського діалекту в українських перекладах / Е. Денежна // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 81 (4). – С. 251–255. – (Серія: “Філологічні науки”).

51. Джваршейшвили Р. Г. Психологическая проблема художественного перевода / Р. Г. Джваршейшвили. – Тбилиси: Мецниереба, 1984. – 66 с.

52. Дідківська Л. П. Проблема сприйняття інокультурного художнього тексту носіями різних культур / Л. П. Дідківська // Проблеми зіставної семантики. – К.: КДЛУ, 1999. – С. 311–315.

53. Дорофеева О. М. Актуальні проблеми прагмалінгвістики та різні інтерпретації терміну “прагматика” / О. М. Дорофеева // Зб. наук. праць Технологічного університету Поділля. – Хмельницький, 2003. – С. 137–140. –

(Серія: «Соціально-гуманітарні та психолого-педагогічні науки»).

54. Дотмурзієва З. С. Проблемы культурно-прагматической адаптации англоязычных художественных текстов [Электронный ресурс] / З. С. Дотмурзієва // Материалы II Всероссийской научно-практической междисциплинарной интернет-конференции «Язык и межкультурная коммуникация: современное состояние и перспективы», 23-30 марта 2010 г. – Режим доступа до журн. : old.y-su.ru/content/div/1125/INTERNET-KONFERENCIA%20-%202010.files/intkonf.htm#_3.C._Дотмурзієва.

55. Дробышева Т. В. Коммуникативно-прагматический аспект художественного текста (на материале русских переводов романа Ф. С. Фицджеральда «Великий Гэтсби») : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Т. В. Дробышева. – Воронеж, 2009. – 22 с.

56. Дубко Л. О. Методологічний та прагматичний аспекти перекладу інверсії / Л. О. Дубко, О. Г. Федорова // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2011. – Ч. I, № 16 (227). – С. 20–24.

57. Дудченко М. М. До питання про відтворення образних порівнянь у художньому перекладі / М. М. Дудченко, Н. І. Чернюк // Теория и практика перевода. – К.: Выща школа. Изд-во при Киев. ун-те, 1981. – Вып. 5. – С. 51–55.

58. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / У. Еко. – Львів: Літопис, 2004. – 384 с.

59. Еко У. Сказать почти то же самое. Опыт о переводе / У. Еко. – СПб.: Симпозиум, 2006. – 574 с.

60. Емельянова Я. Б. Лингвострановедческая компетенция переводчика: теория и практика : [монография] / Я. Б. Емельянова. – [2-е изд., испр. и доп.]. – Нижний Новгород: ООО «Стимул-СТ», 2010. – 201 с.

61. Єфімов Л. П. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз: учб.-метод. посіб. / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 240 с.

62. Жлуктенко Ю. О. Проблеми адекватності перекладу /

Ю. О. Жлуктенко // Теорія і практика перекладу. – К.: Вид-во при Київському державному університеті видавничого об'єднання “Вища школа”, 1981. – Вип. 6. – С. 85–91.

63. Зайко Л. В. Політкоректна лексика сучасної англійської мови як різновид евфемізмів / Л. В. Зайко // Актуальні питання філології. – К. : КиМУ, 2011. – Вип. 1. – С. 124–130.

64. Зорівчак Р. П. Творчий дивосвіт Григорія Кочура / Р. П. Зорівчак // Григорій Кочур. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 1999. – С. 7–34.

65. Измайлов А. З. Стилистические трансформации при переводе с английского языка на русский / А. З. Измайлов // Вестник Московского государственного областного университета. – М.: Издательство МГОУ, 2010. – № 1. – С.140–145. – (Серия «Лингвистика»).

66. Іванова Г. С. Прагматичні аспекти перекладу реалій [Електронний ресурс] / Г. С. Іванова, С. В. Кибкало, Н. М. Палій. – Режим доступу до ст.: <http://www.rusnauka.com>.

67. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English-Russian / Т. А. Казакова. – СПб.: «Издательство Союз», 2000. – 320 с. – (Серия «Изучаем иностранные языки»).

68. Кальченко Г. А. Прагматична структура екологічного дискурсу / Г. А. Кальченко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2006. – Вип. 10. – С. 122–127.

69. Канонич С. И. Перевод и видение мира / С. И. Канонич // Общие вопросы теории перевода: сб. науч. тр. МГЛУ. – 1987. – Вып. 295. – С. 4–7.

70. Капуш А. Лінгвокультурні та соціокультурні аспекти перекладу у сфері фахової комунікації / А. Капуш // Наукові записки. – 2009. – Вип. 81 (4). – С. 158–161. – (Серія «Філологічні науки»).

71. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.

72. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову: навч.

посіб.-довід. для студ. вищ. закл. освіти / В.І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 608 с.

73. Карабан В. Природа перекладацьких деформацій / В. Карабан, М. Ребенко // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2007. – № 41. – С. 27–31.

74. Карабан В. І. Урахування мовленнєвих норм та традицій у перекладі / В. І. Карабан // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. – Вип. 41, Ч. 2. – С. 131–143.

75. Караневич М. І. Компенсація як прагматично зумовлена трансформація в англо-українському художньому перекладі / М. І. Караневич // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2010. – Т. 13, № 2. – С. 70–76. – (Серія “Філологія”).

76. Караневич М. І. Особливості застосування прагматично зумовленого парафразування в англо-українському художньому перекладі / М. І. Караневич // Наукові записки. – Острого: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2012. – Вип. 25. – С. 45–49. – (Серія “Філологічні науки”).

77. Караневич М. І. Передача непрямих мовленнєвих актів у перекладі / М. І. Караневич // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. I (126). – С. 321–326.

78. Караневич М. И. Прагматически обусловленная лексическая замена / М. И. Караневич // Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода. – Нижний Новгород: Бюро переводов «Альба», 2013. – Вып. 3. – С. 32–40.

79. Караневич М. И. Прагматически обусловленные лексико-семантические трансформации, вызванные традиционным узусом слов / М. И. Караневич // Язык и культура: сбор. матер. III Междунар. науч.-практ. конф. / ред. С. Г. Проскурин. – Новосибирск: Издательство НГТУ, 2012. – С. 123–129.

80. Караневич М. І. Прагматичний аспект перекладу художньої літератури / М. І. Караневич // *Studia methodologica*. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – Вип. 32. – С. 83–89.

81. Караневич М. І. Прагматично зумовлені граматичні трансформації в

англо-українському художньому перекладі / М. І. Караневич // Українське мовознавство. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2010. – Вип. 40/1. – С. 420–423.

82. Караневич М. І. Прагматично зумовлені лексичні трансформації в англо-українському художньому перекладі / М. І. Караневич // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (1). – С. 176–182. – (Серія “Філологічні науки (мовознавство)”): у 5 ч.).

83. Караневич М. І. Причини та особливості застосування прагматично зумовленої генералізації / М. І. Караневич // Мандрівець. – Тернопіль: ТОВ “Терно-граф”, 2012. – № 4 (100). – С. 66–70.

84. Кашичкин А. В. Имплицитность в контексте перевода: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Александр Викторович Кашичкин. – М., 2003. – 154 с.

85. Квеселевич Д. И. Прагматический аспект перевода поэзии В. Маяковского на английский язык / Д. И. Квеселевич // Теорія і практика перекладу. – К.: Вища школа, 1981. – Вип. 5. – С. 35–43.

86. Кифер Ф. О роли прагматики в лингвистическом описании / Ф. Кифер // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 333–348.

87. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підруч. / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. – 543 с.

88. Клименко О. Л. Основні труднощі адекватного перекладу нестандартної лексики англійської мови / О. Л. Клименко // Вісник Сумського державного університету. – 2003. – № 4 (50). – С. 89–93. – (Серія “Філологія”).

89. Кобозева И. М. Теория речевых актов как один из вариантов теории речевой деятельности / И. М. Кобозева // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. XVII. – С. 7–21.

90. Коваленко А. М. Заголовок англомовного журнального мікротексту-повідомлення: структура, семантика, прагматика (на матеріалі тижневика Newsweek) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец.

10.02.04 "Германські мови" / А. М. Коваленко. — К., 2002. — 19 с.

91. Коломієць Л. В. Шекспірові драми в перекладах П. Куліша крізь призму романтичної перекладацької школи [Електронний ресурс] / Л. В. Коломієць. — Режим доступу до ст. : <http://shakespeare.zp.ua/texts.item.258/>

92. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. — [изд. 2-е, доп.]. — М.: Издательство ЛКИ, 2007. — 176 с.

93. Комиссаров В. Н. Практикум по переводу с английского языка на русский: [учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров, А. Л. Коралова. — М.: Высшая школа, 1990. — 127 с.

94. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учеб. пособ. / В. Н. Комиссаров. — М.: ЭТС, 2004. — 424 с.

95. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. — М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.

96. Копильна О. М. Відтворення авторської алюзії в художньому перекладі (на матеріалі українських перекладів англomовної прози 20 століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 "Перекладознавство" / О. М. Копильна. — К., 2007. — 20 с.

97. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. / В. Коптілов. — К.: Юніверс, 2002. — 280 с.

98. Кравец А. С. Логика смысла / А. С. Кравец // Вестник Воронежского государственного университета. — 2004. — № 2. — С. 10–26. — (Серия "Лингвистика и межкультурная коммуникация").

99. Крысало О. В. Перевод имени собственного в художественном тексте: к постановке проблемы / О. В. Крысало, Е. А. Дудник // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. — 2011. — Ч. I, № 16 (227). — С. 40–45.

100. Крысало О. В. Языковая картина мира переводного произведения как синтез языковых картин мира автора и переводчика / О. В. Крысало, Ю. В. Осташева // Вісник Луганського національного університету ім.

- Т. Шевченка. – 2009. – № 12 (175). – С. 16–22. – (Серія «Філологічні науки»).
101. Кузнецова С. В. Понятие косвенных речевых актов [Электронный ресурс] / С. В. Кузнецова. – Режим доступа до ст. : <http://ffl.nspu.net/upload/konf-2008-08.pdf>.
102. Кулезньова С. С. Засоби вираження спонукальної модальності в англійській мові і їхній переклад українською мовою / С. С. Кулезньова // Гуманітарний вісник. – Черкаси: Вид-во ЧДТУ, 2008. – Т. 1, Ч. 12. – С. 204–208. – (Серія «Іноземна філологія»).
103. Кумукова О. С. Прагматика как основной признак и конституирующее условие перевода / О. С. Кумукова // Сборник научных трудов Северо-Кавказского государственного технического университета. – 2008. – № 6. – С. 15–21. – (Серія «Гуманитарные науки»).
104. Кухаренко В. А. Интерпретация художественного текста / В. А. Кухаренко. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
105. Ларина Т. В. Выражение побуждения как переводческая проблема / Т. В. Ларина // Мосты. – М.: 000 «Р. Валент», 2004. – № 2. – С. 63–69.
106. Латышев Л. К. Перевод: Теория, практика и методика преподавания: [учеб. для студ. перевод. фак. высш. учеб. завед.] / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
107. Левицкая Т. Р. Компрессия в английском языке и ее передача в переводе / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман // Тетради переводчика. – М.: Междунар. отношения, 1979. – Вып. 16. – С. 51–65.
108. Левицкая Т. Р. Чем вызываются лексические трансформации при переводе? / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман // Тетради переводчика. – М.: Междунар. отношения, 1975. – Вып. 12. – С. 50–69.
109. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики: учеб. / А. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1997. – 287 с.
110. Лысенко В. Л. Прагматика перевода: адекватность в художественном переводе как критерий оценки его качества [Электронный ресурс] / В. Л. Лысенко // Электронный научный журнал «Исследовано в России» – Режим

доступу до журн. : <http://zhurnal.apelarn.ru/articles/2009/097.pdf>.

111. Лилова А. Введение в общую теорию перевода : [монографія] / А. Лилова; [пер. с болг. Л. П. Лихачева]. – М.: Высшая школа, 1985. – 256 с.
112. Лівицька І. До проблеми адекватності художнього перекладу / І. Лівицька // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. – Вип. 75 (5). – С. 164–167. – (Серія "Філологічні науки (мовознавство)": у 5 ч.).
113. Логовінова С. Лінгвокультурні проблеми художнього перекладу на прикладі синтаксичних трансформацій / С. Логовінова, І. Лопата // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Вип. 81 (4). – С. 285–289. – (Серія "Філологічні науки (мовознавство)").
114. Любимов Н. М. Перевод – искусство / Н. М. Любимов // Перевод – средство взаимного сближения народов. – М.: Прогресс, 1987. – С. 141–158.
115. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів / С. Є. Максимов. – К.: Ленвіт, 2010. – 175 с.
116. Мартинюк А. П. Основи наукових досліджень у лінгвістиці / А. П. Мартинюк. – Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 40 с.
117. Маслова А. Ю. Введение в прагмалингвистику: учеб. пособ. / А. Ю. Маслова. – [3-е изд.]. – М.: Флинта: Наука, 2010. – 152 с.
118. Матюша П. Досягнення адекватного перекладу: інтенційні та комунікативні аспекти / П. Матюша // Іноземна філологія. – 2008. – Вип. 120. – С. 155–160.
119. Матюшенко О. Ю. Прагматичні аспекти декодування імпліцитної інформації у руслі когнітивних вчень / О. Ю. Матюшенко // Вісник СумДУ. – 2007. – Т.2, № 1. – С. 34–39. – (Серія "Філологія").
120. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик / Г.Э. Мирам. – К.: Ника-Центр, 1999. – 160 с.
121. Мирошниченко В. В. Декомпрессия при переводе художественного текста / В. В. Мирошниченко // Теорія і практика перекладу. – К.: Видавництво

при Київському державному університеті видавничого об'єднання “Вища школа”, 1981. – Вип. 6. – С. 79–85.

122. Михеев А. В. Семиотические уровни перевода / А. В. Михеев // Перевод как процесс и как результат: язык, культура, психология. – Калинин: Калининский государственный университет, 1989. – С. 43–51.

123. Молодых Е. А. Проблема стилистической адекватности русских переводных текстов (на примере исторических романов В. Скотта) / Е. А. Молодых // Вестник Воронежского гос. ун-та. – 2008. – № 3. – С. 165–169. – (Серия “Лингвистика и Межкультурная Коммуникация”).

124. Мухортов Д. С. Практика перевода: Английский – русский: учеб. пособ. / Д. С. Мухортов. – М.: Высшая школа, 2006. – 256 с.

125. Мушніна О. О. Граматичні особливості українського перекладу англомовної науково-технічної та художньої прози : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / О. О. Мушніна. – К., 2006. – 25 с.

126. Наер В. Л. Прагматика текста и ее составляющие / В. Л. Наер // Прагматика и стилистика. – М., 1985. – Вып. 245. – С. 4–13.

127. Найда Ю. К науке переводить / Ю. Найда // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Высшая школа, 1978. – С. 114–137.

128. Некряч Т. Ситуативна асиметрія у перекладі драми як елемент сценічності / Т. Некряч // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (1). – С. 78–83. – (Серія “Філологічні науки”).

129. Нелюбин Л. Л. Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект): учеб. пособ. / Л. Л. Нелюбин. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 216 с.

130. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода / А. Нойберт // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Междунар. отнош., 1978. – С. 185–201.

131. Нуриев В. А. Адекватность перевода как лингвистическая проблема / В. А. Нуриев // Вестник Воронеж. гос. ун-та. – 2003. – № 1. – С. 80–

87. – (Серія «Лингвистика и межкультурная коммуникация»).

132. Нямцу А. Є. Основи перекладознавства: навч. посіб. / А. Є. Нямцу. – Чернівці: Рута, 2008. – 312 с.

133. Оболенская Ю. Л. Художественный перевод и межкультурная коммуникация / Ю. Л. Оболенская. – М.: Высшая школа, 2006. – 335 с.

134. Овсянникова Е. В. Скопос–теория Ганса Вермеера / Е. В. Овсянникова // Матеріали V Міжвузівської конференції молодих учених, 29–31 січня 2007 р. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 60–61.

135. Огуй О. Моделі перекладу та голістичний переклад / О. Огуй, О. Івасюк // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Видавн. дім Д. Бураго, 2004. – Вип. 11, Кн. 2. – С. 59–65.

136. Олійник Т. С. Переклад поетичних текстів: прагматичний аспект / Т. С. Олійник // Гуманітарний вісник : [у 2 т.]. – Черкаси: Видавництво ЧДТУ, 2007. – Т. 1. – С. 227–232. – (Серія “Іноземна філологія”).

137. Олікова М. О. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. / М. О. Олікова. – Луцьк: Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 170 с.

138. Ончуленко М. І. Переклад перформативної матриці «прохання» у політичному дискурсі / М. І. Ончуленко // Вісник СумДУ. – 2007. – Т. 2., № 1. – С. 145–149. – (Серія «Філологія»).

139. Оришечко Т. Додавання та вилучення вигуків в англо-українському художньому перекладі / Т. А. Оришечко // Вісник Черкаського університету. – 2008. – Вип. 140. – С. 140–146. – (Серія “Філологічні науки”).

140. Оришечко-Бартоха Т. А. Засоби відтворення емотивних вигуків у прозаїчних творах (німецько-український напрямок перекладу) // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2011. – № 17 (228). – С. 156–163. – (Серія «Філологічні науки»).

141. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22–131.

142. Пермінова А. В. Відтворення англійської сенсорної лексики в

українських віршових перекладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / А. В. Пермінова. – К., 2003. – 20 с.

143. Полюжин М. М. Курс лекцій з лінгвоісторіографії: навч. посіб. / М. М. Полюжин. – Вінниця: Фоліант, 2004. – 272 с.

144. Полюжин М. М. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / М. М. Полюжин, Н. М. Максимчук, Л. Ф. Омельченко. – К. : УМК ВО, 1991. – 96 с.

145. Практичний переклад з англійської мови : навч. посіб. / [В. Б. Крамар, Ю. П. Мельник, О. В. Ємець та ін.]. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 215 с.

146. Приходько А. И. Семантика и прагматика оценки в современном английском языке / А. И. Приходько. – Запорожье: Изд-во Запорожского гос. ун-та, 2004. – 321 с.

147. Радецька С. В. Методичні рекомендації щодо прагматичної адаптації при перекладі реклами / С. В. Радецька // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2011. – № 2 (5). – С. 323–327.

148. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / К. Райс // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Междунар. отношения, 1978. – С. 202–228.

149. Ребенко М. Ю. Місце прийому деформації в теорії адаптивного перекладу / М. Ю. Ребенко // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2010. – № 13 (200). – С. 143–150. – (Серія “Філологічні науки”).

150. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. – М.: «Р. Валент», 2004. – 240 с.

151. Рецкер Я. И. Учебное пособие по переводу с английского языка на русский. – М.: Наука, 1981. – Вып. 1. – 1981. – 84 с.

152. Рижинашвили И. У. Лингвистические механизмы тенденциозного представления событий в англо-американской периодике : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” /

И. У. Рижинашвили. – СПб., 1994. – 17 с.

153. Рижинашвили У. И. Эстетическая информация / У. И. Рижинашвили. – Тбилиси : "Мецниереба", 1975. – 113 с.

154. Рудницька Н. М. Вплив політичної та релігійної ідеологій на переклад / Н. М. Рудницька // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2011. – № 16 (227), Ч. I. – С. 61–64.

155. Рудницька Н. М. Часова дистантність художнього твору як проблема перекладу (на матеріалі перекладів “Кентерберійських оповідей” Дж. Чосера сучасною англійською, німецькою, українською та російською мовами) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / Н. М. Рудницька. – К., 2005. – 19 с.

156. Саксонова Ю. Ю. Эквивалентность. Понятие эквивалентности [Электронный ресурс] / Ю. Ю. Саксонова. – Режим доступа до ст. : <http://intertext.narod.ru/aeque.html>.

157. Сасина С. А. Прагматический потенциал фразеологических единиц профессионального и терминологического происхождения в английском и русском дискурсах [Электронный ресурс] / С. А. Сасина. – Режим доступа до ст. : http://vestnik.adygnet.ru/files/2008.2/679/sasina2008_2.pdf.

158. Свионтковская С. Функции зооморфизмов в формировании прагматического потенциала художественного текста: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.20 / Светлана Викторовна Свионтковская. – Пятигорск, 2000. – 225 с.

159. Сдобников В. В. Теория перевода : [уч. для студ. лингв. вузов и фак. иностр. языков] / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 448 с.

160. Сегол Р. І. Прагматика перекладу як основа міжмовної комунікації / Р. І. Сегол // Журналістика. Лінгвістика. Дидактика. – Полтава, 2010. – С. 258–262.

161. Семенов А. Л. Основные положения общей теории перевода: учеб. пособ. / А. Л. Семенов. – М.: Изд-во Российского университета дружбы народов, 2005. – 99 с.

162. Семиотика: [антология / сост.: Ю. С. Степанов]. – [изд. 2-е, испр. и

доп.]. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 702 с.

163. Сидорук Г. Компенсаторні прийоми збереження стилістичних, лексико-граматичних засобів при перекладі (на матеріалі роману Дж. К. Ролінг ("Гаррі Поттер")) / Г. Сидорук, О. Тригуб // Наукові записки. — Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. – Вип. 75 (5). – С. 72–75. – (Серія "Філологічні науки").

164. Сітко А. В. Особливості перекладу англомовних інтерогативних конструкцій / А. В. Сітко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – Вип. 33. – С. 158–163.

165. Слободяник Н. Б. Речевые акты в дискурсе конфронтации / Н. Б. Слободяник // *Respectus Philologicus*. – 2006. – № 10 (15). – С. 177–182.

166. Смирнов А. А. Тезисы к докладу А. А. Смирнова. Задачи и средства художественного перевода / А. А. Смирнов. – М.: Радуга, 1935. – 33 с.

167. Смущинська І. В. Суб'єктивна модальність риторико-стилістичного рівня художнього тексту / І. В. Смущинська. – Вісник Запорізького державного університету. – 2000. – № 1. – С. 175–181. – (Серія «Філологічні науки»).

168. Соколов А. Н. Прагматические аспекты перевода метонимии в поэтических текстах (на материале переводов поэтических произведений А. С. Пушкина на английский язык) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А. Н. Соколов. – Тюмень, 2004. – 24 с.

169. Старостина Н. А. Трансформации в переводе [Электронный ресурс] / Н. А. Старостина. – Режим доступа до ст. : http://www.rusnauka.com/CCN/Philologia/3_starostina.doc.htm.

170. Степанов Ю. С. В поисках прагматики (проблема субъекта) / Ю. С. Степанов // Известия АН СССР. – 1981. – Т. 40, № 4. – С. 325–332.

171. Столнейкер Р. С. Прагматика / Р. С. Столнейкер // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 429–438.

172. Стросон П. Ф. Намерение и конвенция в речевых актах / П. Ф. Стросон // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. –

Вып. XVII. – С. 131–151.

173. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – М.: Восток-Запад, 2006. – 300 с.

174. Тимко Н. В. Фактор «культура» в переводе: [монография] / Н. В. Тимко. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Курск : Курск. гос. ун-т, 2007. – 227 с.

175. Тимошенко К. Л. Прагматичний потенціал та функції вигуків у мовленнєвому акті / К. Л. Тимошенко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2006. – Вип. 9. – С. 319–323.

176. Тонян М. А. Семантика и прагматика обобщенно-личных местоимений английского языка : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.07 “Финно-угорские и самодийские языки” / М. А. Тонян. – Ереван, 2007. – 24 с.

177. Тюленев С. В. Теория перевода: уч. пособ. / С. В. Тюленев. – М.: Гардарики, 2004. – 336 с.

178. Ульянов Е. А. Прагматический аспект перевода комического в романе М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита» [Электронный ресурс] / Е. А. Ульянов. – Режим доступа до ст. : <http://frgv.utmn.ru/last/No4/text21.htm>.

179. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : уч. пособ. / А. В. Федоров. – [5-е изд.]. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ»», 2002. – 416 с.

180. Фирсов О. А. Перевод с английского языка на русский и его комментарий / О. А. Фирсов. – М.: Компания Спутник, 2003. – 197 с.

181. Формановская Н. И. Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения : уч. пособ. / Н. И. Формановская. – М.: Ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина, 1998. – 291 с.

182. Циркунова С. А. Использование приема компенсации при переводе игры слов / С. А. Циркунова // Перевод: традиции и современные технологии. – М.: Всероссийский центр переводов научно-технической литературы и

документації, 2002. – С. 32–41.

183. Чепель Н. П. Прагматическіе аспекти переклада історическіх реалій с русскогo язика на англійскій язик: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.20 / Н. П. Чепель. – М., 2005. – 186 с.

184. Чередниченко А. І. Язиковая варіативність і переклад / А. І. Чередниченко // Теорія та практика перекладу. – 1980. – Вип. 4. – С. 46–53.

185. Чередниченко О. Д. Міжкультурні аспекти перекладу / О. Д. Чередниченко // Мовні і концептуальні картини світу: Мови, культури та переклад у контексті Європейського співробітництва. – К., 2001. – С. 485–489.

186. Чередниченко О. І. Про мову й переклад / О. І. Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.

187. Чернов Г. В. Основы синхронного переклада : [учеб. для ін-тов і фак. іностр. яз.] / Г. В. Чернов. – М.: Высшая школа, 1987. – 256 с.

188. Чрділелі Т. В. Структура, семантика і прагматика ділового діалогічного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. В. Чрділелі. – Х., 2004. – 21 с.

189. Чуковский К. И. Высокое искусство / К. И. Чуковский. – М.: «Советский писатель», 1968. – 384 с.

190. Шатуновский И. Б. Семантика предложения и неререферентные слова (значение, коммуникативная перспектива, прагматика) / И. Б. Шатуновский. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 400 с.

191. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 216 с.

192. Шліхар Т. О. Прагматичний аспект перекладу експресивів у драматичному творі / Т. О. Шліхар, Т. Є. Некряч // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2006. – Вип. 10. – С. 408–413.

193. Щербак О. С. Лінгвокультурні особливості перекладу англомовного роману S. Mayer “Breaking Dawn” українською мовою (що був виконаний Н. Тисовською) / О. С. Щербак // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. — 2011. — Ч. I,

№ 16 (227). — С. 109–114.

194. Якименко М. В. Англійські каламбури в російських і українських перекладах / М. В. Якименко // Теорія і практика перекладу. — 1981. — Вип. 6. — С. 66–79.

195. Янко Н. А. Деякі особливості відтворення в українському перекладі прагматики казки Дж. Орвелла "Animal Farm" / Н. А. Янко // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. "Проблеми зіставної семантики", 24-26 вересня 2009 р. — К.: Видавничий центр Київ. нац. лінгв. ун-ту, 2009. — С. 394–397.

196. Янко Н. А. Прагматична адаптація перекладу як спосіб досягнення комунікативної мети (на матеріалі українських перекладів англійських художніх творів) [Електронний ресурс] / Н. А. Янко. — Режим доступу до ст. : http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Philologia/37242.doc.htm.

197. A Companion to Translation Studies : [edited by P. Kuhiwczak and K. Littau]. — Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters LTD, 2007. — 181 p.

198. Aijmer K. Introducing the Pragmatics of Society / K. Aijmer, G. Andersen // Pragmatics of Society. — 2011. — P. 1–30.

199. Allott N. Key Terms in Pragmatics / N. Allott. — London, New York: Continuum International Publishing Group, 2010. — 264 p.

200. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation / M. Baker. — London, New York: Routledge, 1992. — 304 p.

201. Barron A. Acquisition in Interlanguage Pragmatics: Learning How to Do Things with Words in a Study Abroad Context / A. Barron. — Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2001. — 398 p.

202. Black E. Pragmatic Stylistics / E. Black. — Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. — 166 p.

203. Broeck R. Contrastive Discourse Analysis as a Tool for the Interpretation of Shifts in Translated Texts / R. Broeck // Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies. — Tübingen: Narr, 1986. — P. 37–60.

204. Bukszpan D. Is That a Word? : From AA to ZZZ, the Weird and

Wonderful Language of Scrabble / D. Bukszpan. – San Francisco: Chronicle Books LLC, 2012. – 176 p.

205. Cap P. Micropragmatics and Macropragmatics / P. Cap // Foundations of Pragmatics. – Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. – P. 51–75.

206. Carston R. Thoughts and Utterances: the Pragmatics of Explicit Communication / R. Carston. – Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 2002. – 432 p.

207. Casagrande J. The Ends of Translation / J. Casagrande // International Journal of American Linguistics. — 1954. — № 20. — P. 335–340.

208. Cenoz J. The Acquisition of Pragmatic Competence and Multilingualism / J. Cenoz // Intercultural Language Use and Language Learning. – 2007. – P. 122–140.

209. Cutting J. Pragmatics and Discourse / J. Cutting. – London, New York: Routledge, 2002. – 187 p.

210. Dascal M. Interpretation and Understanding / M. Dascal. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2003. – 714 p.

211. Davies C. E. Discourse Strategies in the Context of Crosscultural Institutional Talk: Uncovering Interlanguage Pragmatics in the University Classroom / C. E. Davies, A. E. Tyler // Interlanguage Pragmatics: Exploring Institutional Talk. – New Jersey: Routledge, 2005. – P. 133–156.

212. Deppermann A. Pragmatics and Grammar / A. Deppermann // Foundations of Pragmatics. – Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. – P. 425–460.

213. Dijk T. A. Pragmatics and Poetics / T. A. Dijk // Pragmatics of Language and Literature. — Amsterdam, 1976. — Vol. 2. — P. 22–57.

214. Dooly M. Semantics and Pragmatics of English: Teaching English as a Foreign Language / M. Dooly. – Barcelona: University Autònoma de Barcelona, 2006. – 83 p.

215. Duff A. Translation / A. Duff. — Oxford: Oxford Univ. Press, 1989. — 160 p.

216. Enkvist N. E. On the Interpretability of Texts in General and of Literary Texts in Particular / N. E. Enkvist // Literary Pragmatics. – London, New York: Taylor and Francis, 1991. – P. 1–9.

217. Farwell D. Pragmatics-based MT and the Translation of Puns / D. Farwell, S. Helmreich // Proceedings of the 11th Annual Conference of the European Association for Machine Translation, 2006. — Режим доступа до ст. : www.mt-archive.info/EAMT-2006-Farwell.pdf.
218. Fetzer A. Pragmatics as a Linguistic Concept / A. Fetzer // Foundations of Pragmatics. – Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. – P. 23–50.
219. Gass S. M. Introduction / S. M. Gass // Speech Acts across Cultures: Challenges to Communication in a Second Language. – Berlin: Walter de Gruyter, 2006. – P. 1–21.
220. Goldberg A. E. Pragmatics and Argument Structure / A. E. Goldberg // The Handbook of Pragmatics. – Oxford: Blackwell Publishing, 2006. – P. 427–442.
221. Grammar, Meaning and Pragmatics / [ed. F. Brisard, J. O. Östman, J. Verschueren]. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2009. – 308 p.
222. Green G. M. Pragmatics and Natural Language Understanding / G. M. Green. – New Jersey: Routledge, 2012. – 200 p.
223. Grice P. Studies in the Way of Words / P. Grice. — Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1989. — 394 p.
224. Gudmanyán A. G. Basics of Translation Theory / A. G. Gudmanyán, G. I. Sydoruk. — K.: NAU, 2005. — Part I. — 96 p.
225. Gudmanyán A. G. Basics of Translation Theory / A. G. Gudmanyán, G. I. Sydoruk. — K.: NAU, 2007. — Part II. — 114 p.
226. Habermas J. On the Pragmatics of Communication / J. Habermas. — Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology Press, 1998. — 454 p.
227. Hale S. B. The Discourse of Court Interpreting : Discourse Practices of the Law, the Witness, and the Interpreter / S. B. Hale. — Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2004. — 265 p.
228. Hatim B. Discourse and the Translator / B. Hatim, I. Mason. — London: Longman, 1990. — 345 p.
229. Hatim B. Translation: An Advanced Resource Book / B. Hatim, J. Munday. — London, New York: Routledge Taylor & Francis Groupe, 2004. — 373 p.

230. Hervey S. G. J. *Speech Acts and Illocutionary Function in Translation Methodology* / S. G. J. Hervey // *The Pragmatics of Translation*. – Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters, 1998. – P. 10–24.
231. Hess-Lüttich E. W. B. *How Does the Writer of a Dramatic Text Interact with His Audiences? (on the pragmatics of literary communication)* / E. W. B. Hess-Lüttich // *Literary Pragmatics*. – London, New York: Taylor and Francis, 1991. – P. 225–242.
232. Hickey L. *Introduction* / L. Hickey // *The Pragmatics of Translation*. – Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters, 1998. – P. 1–9.
233. Ho Hsiu-Hwang *A Pragmatic Concept of Translation* / Hsiu-Hwang Ho. — Режим доступа до ст. : <http://humanum.arts.cuhk.edu.hk/~hhho/ppragcon.htm>.
234. House J. *Translation Quality Assessment: a Model Revisited* / J. House. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997. – 207 p.
235. Hudson T. *A Framework for Testing Cross-Cultural Pragmatics* / T. Hudson, E. Detmer, J. D. Brown. – Honolulu: Natl Foreign Lg Resource Ctr, 1992. – 51 p.
236. Jing H. *The Translation of English and Chinese Puns from the Perspective of Relevance Theory* / H. Jing // *The Journal of Specialised Translation*. — 2010. — Issue 13. — P. 81–99.
237. Jung V. *A question of time? Question types and speech act shifts from a historical-contrastive perspective* / V. Jung, A. Schrott // *Meaning through Language Contrast*. – 2003. – V. 2. – P. 345–371.
238. Koller W. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* / W. Koller. — Wiesbaden: Quelle und Meyer, 1997. — 344.
239. Koller W. *Equivalence in translation theory* / W. Koller // *Readings in Translation Theories*. — Helsinki: Finn Lectura, 1989. — P. 99–104.
240. Landers C. E. *Literary Translation: A Practical Guide* / C. E. Landers. – Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters LTD, 2001 – 214 p.
241. Leech G. N. *Principles of Pragmatics* / G. N. Leech. — L., N.Y.:

Longman, 1983. — 250 p.

242. Leonardi V. *Gender and Ideology in Translation : Do Women and Men Translate Differently? : a Contrastive Analysis from Italian into English / V. Leonardi.* — Bern : Peter Lang AG, 2007. — 323 p.

243. Levinson S. *Pragmatics / S. Levinson.* — Cambridge: Cambridge University Press, 1983. — 420 p.

244. Levontina I. B. *Human Emotions Viewed through the Russian Language / I. B. Levontina, A. A. Zalizniak // Emotions in Crosslinguistic Perspective.* — 2001. — P. 291–336.

245. Lewis R. A. *Language and Translation Contesting Conventions / R. A. Lewis // In Translation — Reflections, Refractions, Transformations.* — Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007. — P. 27–38.

246. *Literature and the New Interdisciplinarity / [ed. R. D. Sell, P. Verdonk].* — Amsterdam: Rodopi, 1994. — 257 p.

247. Malmkjaer K. *Cooperation and Literary Translation / K. Malmkjaer // The Pragmatics of Translation.* — Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters, 1998. — P. 25–40.

248. Marmaridou S. *Pragmalinguistics and Sociopragmatics / S. Marmaridou // Foundations of Pragmatics.* — Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2011. — P. 77–106.

249. Mendoza F. J. R. *Illocutionary Constructions: Cognitive Motivation and Linguistic Realization / F. J. R. Mendoza, A. Baicchi // Explorations in Pragmatics: Linguistic, Cognitive, and Intercultural Aspects.* — Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007. — P. 95–129.

250. Mey J. L. *Developing Pragmatics Interculturally / J. L. Mey // Explorations in Pragmatics: Linguistic, Cognitive, and Intercultural Aspects.* — Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007. — P. 165–191.

251. Mey J. L. *Pragmatics: an introduction / J. L. Mey.* — Cambridge, Massachusetts: Cambridge University Press, 1993. — 357 p.

252. Mey J. *When Voices Clash: a Study in Literary Pragmatics / J. Mey.* —

Berlin: Walter de Gruyter, 1999. – 454 p.

253. Miller J. H. *Speech Acts in Literature* / J. H. Miller. – Stanford: Stanford University Press, 2001. – 238 p.

254. Moeschler J. *The role of Explicature in Communication and in Intercultural Communication // Explorations in Pragmatics: Linguistic, Cognitive, and Intercultural Aspects.* — Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007. — P. 73–95.

255. Moreno R. E. V. *Creativity and Convention: the Pragmatics of Everyday Figurative Speech* / R. E. V. Moreno. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2007. – 249 p.

256. Morris Ch. W. *Writings on the General Theory of Signs* / Ch. W. Morris. — The Hague, Paris : Mouton, 1971. — 486 p.

257. Moser F. *Bewusstsein in Raum und Zeit. Grundlagen einer holistischen Weltauffassung auf wissenschaftlicher Basis* / F. Moser. — Graz: Leykam, 1989. — 320 s.

258. Munday J. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications* / J. Munday. — [2d ed.]. — London, New York: Routledge Taylor&Francis Group, 2008. — 236 p.

259. Nakayasu M. *The Pragmatics of Modals in Shakespeare* / M. Nakayasu. — Frankfurt am Main : Peter Lang, 2009. – 281 p.

260. Neubert A. *Text and Translation* / A. Neubert. — Leipzig: Verlag Enzyklopadie, 1985. — 168 p.

261. Newmark P. *Approaches to Translation* / P. Newmark. — Oxford, New York: Pergamon, 1981. — 213 p.

262. Newmark P. *Pragmatic Translation and Literalism* / P. Newmark // *TTR: traduction, terminologie, rédaction.* — 1988. — Vol. 1, № 2. — P. 133–145.

263. Nida E. *Principles of Correspondence* / E. Nida // *The Translation Studies Reader.* — NY: Taylor and Francis Group, 2004. — P. 153–167.

264. Nida E. A. *The Theory and Practice of Translation* / E. A. Nida, C. R. Taber. — Leiden: E. J. Brill, 1982. — 218 p.

265. Nida E. *Toward a Science of Translating: with Special Reference to*

Principles and Procedures Involved in Bible Translating / E. Nida. — Leiden: E. J. Brill, 1964. — 331 p.

266. O'Neill D. K. Components of Pragmatic Ability and Children's Pragmatic Language Development / D. K. O'Neill // Cognitive Pragmatics. — Berlin: Walter de Gruyter, 2012. — P. 261–290.

267. Paltridge B. Discourse Analysis: an Introduction / B. Paltridge. — London, New York: Continuum International Publishing Group, 2007. — 256 p.

268. Peccei J. S. Pragmatics / J. S. Peccei. — New York: Routledge, 2009. — 112 p.

269. Posner R. Semantics and Pragmatics of Sentence Connectives in Natural Language / R. Posner // Speech act theory and pragmatics. — Dordrecht, 1980. — P. 169–203.

270. Reiss K. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie / K. Reiss, H. Vermeer. — Tübingen: Niemeyer, 1984. — 245 p.

271. Richardson B. Deictic Features and the Translator / B. Richardson // The Pragmatics of Translation. — Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters, 1998. — P. 124–143.

272. Schäffner C. Translation as Intercultural Communication – Contact as Conflict / C. Schäffner, B. Adab // Translation as Intercultural Communication. — 1997. — P. 325–339.

273. Searle J. R. Speech Acts: an Essay in the Philosophy of Language / J. R. Searle. — Cambridge: Cambridge University Press, 1969. — 203 p.

274. Sell R. D. Literature as Communication: the Foundations of Meditating Criticism / R. D. Sell. — Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2000. — 355 p.

275. Stolze R. Übersetzungstheorien: Eine Einführung / R. Stolze. — Berlin: GNV, 2001. — 294 s.

276. Strässler J. Idioms in English: a Pragmatic Analysis / J. Strässler. — Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1982. — 160 p.

277. Sydoruk G. I. Translation Theory Foundations / G. I. Sydoruk. — K.:

Кондор, 2009. — 284 с.

278. Taguchi N. Longitudinal Studies in Interlanguage Pragmatics / N. Taguchi // *Pragmatics Across Languages and Cultures*. — Berlin: De Gruyter Mouton, 2010. — P. 333–362.

279. Theories of Translation : [an Anthology of Essays from Dryden to Derrida / ed.: R. Schulte, J. Biguenet]. — Chicago: University of Chicago Press, 1992. — 254 p.

280. Trosborg A. Interlanguage Pragmatics: Requests, Complaints, and Apologies / A. Trosborg. — Berlin: Walter de Gruyter, 1994. — 581 p.

281. Vandaele J. Wordplay in Translation: Handbook of Translation Studies / J. Vandaele // *Handbook of Translation Studies*. — Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011. — Vol 2. — P. 180–183.

282. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation / L. Venuti. — London, New York: Routledge, 1995. — 353 p.

283. Visson L. Simultaneous Interpretation: Language and Cultural Difference // *Nation, Language, and the Ethics of Translation*. — Princeton: Princeton University Press, 2005. — P. 51–64.

284. Watts R. J. Cross-Cultural Problems in the Perception of Literature / R. J. Watts // *Literary Pragmatics*. — London, New York: Taylor and Francis, 1991. — P. 26–43.

285. Wen-Li Ke Culture and Idiomaticity in Translation / Ke Wen-Li // *Babel*. — 1996. — V. 42, № 4. — P. 211–221.

286. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: the Semantics of Human Interaction / A. Wierzbicka. — Berlin: Walter de Gruyter, 2003. — 502 p.

287. Wunderlich D. Methodological remarks on speech act theory / D. Wunderlich // *Speech Act Theory and Pragmatics*. — Dordrecht, 1980. — P. 301–305.

288. Yule G. Pragmatics / G. Yule. — Oxford: Oxford University Press, 1996. — 138 p.

289. Yule G. The Study of Language / G. Yule. — [3-d ed.]. — New York:

Cambridge University Press, 2006. — 273 p.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

290. Австрия. Лингвострановедческий словарь / [ред. Н. В. Муравлёва]. — М.: Метатекст, 1997. — 415 с.
291. Англо-український словник: у 2 т. / [ред-упоряд. М. І. Балла]. — Т. 1. — К.: Освіта, 1996. — 752 с.
292. Англо-український словник: у 2 т. / [ред-упоряд. М. І. Балла]. — Т. 2. — К.: Освіта, 1996. — 712 с.
293. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: енцикл. словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки / [авт.-упоряд. І. Б. Штерн]. — К.: «АртЕк», 1998. — 336 с.
294. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / [ред-упоряд. О. С. Мельничук та ін.]. — Т. 1. — К.: Наукова думка, 1982. — 631 с.
295. Словник української мови: в 11 т. / [ред-упоряд. І. К. Білодід та ін.]. — Т. 10. — К.: Наукова думка, 1979. — 658 с.
296. Языкознание: большой энциклопедический словарь [уклад. В. Н. Ярцева]. — М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. — 685 с.
297. A Dictionary of Translation Technology / [ed. by S. Chan]. — Hong Kong: Chinese University Press, 2004. — 639 p.
298. Cambridge Advanced Learner's Dictionary / [ed. E. Walter, K. Woodford]. — Cambridge: Cambridge University Press, 2008 — 1799 p.
299. Concise Encyclopedia of Pragmatics / [ed. J.L. Mey]. — Oxford: Elsevier Ltd, 2009. — 1100 p.
300. Longman Dictionary of English Language and Culture / [ed. M. Murphy]. — Harlow: Pearson Education Ltd, 2005. — 1620 p.
301. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / [ed. M. Baker.]. — London, New York: Taylor&Francis Group, 2005. — 654 p.
302. The New Dictionary of Cultural Literacy / [ed. E. D. Hirsch]. — N. Y.:

Houghton Mifflin Harcourt, 2002. – 647 p.

303. The Oxford Dictionary of Pragmatics / [ed. by Y. Huang]. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 352 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

304. Баррі Дж. М. Пітер Пен / Дж. М. Баррі; [пер. з англ. Н. Косенко]. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2011. – 224 с.

305. Бушнелл К. Щоденник Керрі / К. Бушнелл; [пер. з англ. К. Плугатир]. – К.: KM Publishing, 2011. – 352 с.

306. Вайлд О. Портрет Доріана Грея / О. Вайлд; [пер. з англ. Р. Доценко]. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 320 с.

307. Вайлд О. Як важливо бути поважним [Електронний ресурс] / О. Вайлд; [пер. з англ. Р. Доценко]. – Режим доступу до кн. : <http://www.scribd.com/doc>.

308. Вілсон Дж. Історія Трейсі Бікер / Дж. Вілсон; [пер. з англ. В. Чернишенко]. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 192 с.

309. Генрі О. Королі і капуста / О. Генрі; [пер. з англ. М. Рябова]. – Харків: Фоліо, 2008. – 315 с.

310. Дал Р. Чарлі і шоколадна фабрика / Р. Дал; [пер. з англ. В. Морозов]. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2006. – 240 с.

311. Джером К. Дж. Троє в одному човні (як не рахувати собаки) = Three Men in a Boat (to Say Nothing of the Dog): вибр. розд. / Дж. К. Джером; [пер. з англ. Ю. Лісняк]. – Х.: Фоліо, 2009. – 219 с.

312. Дікенз Ч. Різдвяна пісня в прозі [Електронний ресурс] / Ч. Дікенз; [пер. з англ. І. Андрусак]. – Режим доступу до кн. : http://ae-lib.org.ua/texts/dickens__a_christmas_carol_in_prose__ua.htm.

313. Керрол Л. Аліса в Країні Див / Л. Керрол; [пер. з англ. В. Корнієнко]. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 121 с.

314. Кіплінг Р. Місто страшної ночі : [новели] / Р. Кіплінг; [пер. з англ. Ю. Лісняк]. – К.: Дніпро, 1979. – 247 с.
315. Кіплінг Р. Ріккі-Тіккі-Таві. Слононя : [казки] / Р. Кіплінг; [пер. з англ. В. Прокопчук, Л. Солонько]. – К.: Веселка, 1980. – 32 с.
316. Монтгомері Л. М. Анна з Грін Гейблз: Книга для читання англійською мовою для студентів факультетів іноземних мов і філологічних факультетів. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 400 с.
317. Монтгомері Л. М. Енн із Зелених Дахів / Л. М. Монтгомері; [пер. з англ. А. Вовченко]. – Львів: Урбіно, 2012. – 320 с.
318. Остен Дж. Нортенгерське абатство / Дж. Остен; [пер. з англ. Т. О. Шевченко]. – Х.: Фоліо, 2009. – 255 с.
319. Паттерсон Дж. Бікіні / Дж. Паттерсон, М. Паетро; [пер. з англ. В. Горбатько]. – Х.: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. – 256 с.
320. По Е. А. Викрадений лист = The Purloined Letter / Е. А. По; [пер. з англ. В. Горбатько, Р. Доценко, Ю. Лісняк]. – Х.: Фоліо, 2008. – 191 с.
321. Селінджер Дж. Д. Ловець у житті / Дж. Д. Селінджер; [пер. з англ. О. П. Логвиненко]. – Харків: Фоліо, 2012. – 317 с.
322. Селінджер Дж. Д. Тупташка-невдашка [Електронний ресурс] / Дж. Д. Селінджер; [пер. з англ. О. Сенюк]. – Режим доступу до опов. : <http://ae-lib.org.ua/salinger/Texts/N2-UncleWiggly-ua.htm>.
323. Сігел Е. Оліверова історія / Е. Сігел; [пер. з англ. А. Євса] // Всесвіт. – 1998. – №5–6. – С. 3–102.
324. Шоу Дж. Б. Пігмаліон [Електронний ресурс] / Дж. Б. Шоу; [пер. з англ. О. Мокровольський]. – Режим доступу до кн. : http://ae-lib.org.ua/texts/shaw__pygmalion__ua.htm.
325. Austen J. Northanger Abbey / J. Austen. – L.: Spottiswoode, New-Street-Square, 1833. – 440 p.
326. Barrie J. M. Peter Pan / J. M. Barrie. – L.: Penguin Books Ltd, 1995. – 185 p.

327. Bushnell C. *The Carrie Diaries* / C. Bushnell. – New York: Balzer + Bray, 2011. – 416 p.
328. Carroll L. *Alice's Adventures in Wonderland* / L. Carroll. – San Francisco: Chronicle Books LLC, 2010. – 139 p.
329. Dahl R. *Charlie and the Chocolate Factory* [Электронный ресурс] / R. Dahl. – Режим доступа до кн. : http://www.fictionbook.ru/author/dahl_roald/charlie_1_charlie_and_the_chocolate_factory.
330. Dickens Ch. *A Christmas Carol in Prose, Being a Ghost Story of Christmas* / Ch. Dickens. – К.: Знання; М.: Рыбари, 2010. – 143 с.
331. Henry O. *Cabbages and Kings* / O. Henry. – СПб.: КАРО, 2008. – 352 с.
332. Kipling R. *The Complete Children's Short Stories* / R. Kipling. – Ware: Wordsworth Editions Ltd, 2004. – 854 p.
333. Kipling R. *The Three Musketeers* [Электронный ресурс] / R. Kipling. – Режим доступа до кн. : www.read-bookonline.net/readOnline/8188/.
334. Patterson J. *Swimsuit* / J. Patterson, M. Paetro. – Century London: the Random House Group Limited, 2009. – 407 p.
335. Salinger J. D. *The Catcher in the Rye* [Электронный ресурс] / J. D. Salinger. – Режим доступа до кн. : ae-lib.org.ua/salinger/Texts/TheCatcherInTheRye-en.htm.
336. Salinger J. D. *Uncle Wiggly in Connecticut* [Электронный ресурс] / J. D. Salinger. – Режим доступа до кн. : <http://ae-lib.org.ua/salinger/Texts/N2-UncleWiggly-en.htm>.
337. Segal E. *Oliver's Story* / E. Segal. – London, Toronto, Sydney, New York: Granada Publishing in Hart-Davis, MacGibbon Ltd, 1977. – 202 p.
338. Shaw G. B. *Pygmalion* [Электронный ресурс] / G. B. Shaw. – Режим доступа до кн. : <http://books.google.com.ua/books?id>.
339. Wilde O. *The Importance of Being Earnest* / O. Wilde. – L.: Penguin Books Ltd, 1994. – 67 p.

340. Wilde O. *The Picture of Dorian Grey* / O. Wilde. – L.: Penguin Books Ltd, 1994. – 256 p.
341. Wilson J. *The Story of Tracy Beaker* / J. Wilson. – L.: Doubleday, 1991. – 129 p.